Пайсці,
каб вярнуцца

Галіна Твврановіч

Пайсці, каб вярнуцца

БЛА "Белавежа"
Беласток 2014

Графіка Ежы Лянгевіча

З ЗАПІСАЎ ВУЧАНІЦЫ

12 ліпеня, **1969**

Хачу распачаць нарэшце сапраўдны дзённік. Шмат такога ўва мне ёсць і з мяне просіцца, пра што нельга сказаць, каму б там ні было. Як часта незразумелая, зацяжкая для іншых! Але ж часта і для сябе! Спадзяюся, што гаворка з гэтым сшыткам дапаможа пазбыцца чужога і адкрыць сябе ў сабе ...

14 ліпеня

Галоўнае ў выхаванні характару – умацаванне сілы волі, што магчыма толькі ва ўпартай барацьбе з цяжкасцямі. І няхай яны, на першы погляд, нават нязначныя, непрыкметныя, але ж усё роўна, каб іх пераадолець, патрэбны высілак. Нельга – ніколі! – тое, што можаш зрабіць сёння, адкладаць на заўтрашні дзень. І рабіць мусіш не толькі тое, што хочацца, але найперш тое, што *трэба*. Імкнуцца ніколі не адыходзіць ад дадзенага слова або не абяцаць увогуле. Ці здолею так?! Разумець адно, а вось адпавядаць...

20 ліпеня

Сёння радасць: у раёнцы надрукавалі “Маю Пціч”! “Глядзіш на Пціч і здаецца, што нейкае дзяў-

чо згубіла сярод пчалінага гуду, мурожных лугоў сіненькую стужку, а тая ад ветрыку захвалявалася, загойдалася.

.Люблю Пціч. Яна заўсёды ў маім сэрцы. Застылі, пільна ахоўваючы яе спакой, моцныя, каржакаватыя дубы – дрэвы гордыя, непакорныя вятрам, спякоце, імклівому руху часу. Дзесьці ў галіністых, зялёных кронах іх жылі раней добрыя феі, даверлівыя русалкі. Летнімі вечарамі спускаліся яны на зямлю і вадзілі па шаўкавістым лузе за ракой вясёлыя карагоды. Ролю музыкаў выконвалі тут цвыркуны ды ціха перашэптваліся абуджаныя са сну кветкі. А каб ніхто не падгледзеў забаў летуценніц, клапатлівая ноч старанна ахінала луг цёмна-сіняй смугой...

Гэта казка майго маленства, у якую верыла раней. У якую хочацца верыць і зараз, бо разам з ёй нарадзілася любоў да родных даляглядаў.

Кожны год Пціч перажывае дзве маладосці. Вясною, калі будзяць яе цёплыя вятры, напружваецца, трашчыць ледзяны панцыр. І пачалося – алешыны, дубы ужо не сухапутныя, а дрэвы ў – “моры”. Лёд ззяе на сонцы каштоўнымі дыяментамі. Пціч пеніцца, незадаволена бурчыць, лагодна плюскоча. У такія дні яна імянінніца. Але адцвітаюць чаромха, далікатныя канваліі па берагах, і куды падзеліся неспакойны характар, моц... Калі жаўцее лісце, адміраюць кветкі, Пціч зноў збірае сілы. Але, мабыць, зашмат растраціла вясной, і таму другая маладосць яе непрыкметная, нават панурая...

Раздолле на Пцічы ўлетку. Плёскайся, колькі душа пажадае, а пасля – у гарачы залацісты пясок. Захацелася ў цяньку з кніжкай пасядзець, калі ласка. Рыбку палавіць таксама нішто не замінае. Але чуецца ў плюскаце Пцічы скарга, бо дно тоіць

шкло, бляшанкі: “Глядзіце, людзі, любуйцеся сваёй абыякавасцю”.

А хочацца, каб Пціч заўсёды ўпрыгожвала родныя мясціны, прыносіла ўсім радасць, здароўе. Кожнаму з нас трэба праяўляць больш адказнасці ў адносінах да воднай прыгажуні.

Якая ж я шчаслівая, што ад нараджэння жыву амаль на беразе цудоўнай ракі. Немагчыма мне было нарадзіцца ў іншым месцы...

12 жніўня

Дакладна ўчора выказаўся за сталом Анатоль Гаўрылавіч: “Можна выкінуць за вакно гнілы памідор ці агурок, але ж нельга тое зрабіць з чалавечым жыццём, нават самым папсаваным”.

25 жніўня

Ужо прачытаны ўсе праграмныя кнігі па беларускай і рускай літаратурах. Не адарвацца было ад “Героя нашего времени” Міхаіла Лермантава. Які складаны характар у Пячорына!.. Боязна было б спаткацца з такім чалавекам вочы ў вочы, але ж ён і не заўважыў бы мяне... Уразіў “Сірочы хлеб” Янкі Брыля. Галоўны герой з такім прыгожым імем – Данік! Данік Малец жыве ў заходнебеларускай вёсцы, як некалі сам пісьменнік. У чымсьці ўнутраным ён незвычайна мне адпавядае.

1 верасня

“Званок – жаўрук вясёлы\ За парты кліча нас, \ Дзень добры, наша школа!\ Дзень добры, светлы клас!” Першы дзень у школе пасля нібы самых доўгіх канікул... Як заўсёды, святочна, мітуслíва. Побач з першакласнікамі разумееш: мы ўжо такія дарослыя!

30 верасня

Заўтра Дзень настаўніка. Шкада, што з Аннай Дзянісаўнай ужо не павітаешся на школьным калідоры. У Мінску вучыць мове, арыфметыцы другакласнікаў нейкай сталічнай школы. Як жа нам пашанцавала быць чатыры гады яе вучнямі! Першая мая настаўніца, прыгожая, добрая. Паслала паштоўку.

11 кастрычніка

У космасе зноў савецкі чалавек – ура, ура, ура!!! Камандзір карабля Шонін, бортінжынер Кубасаў. “Саюз-6” выйшаў на арбіту ў 14.15 маскоўскага часу. Памятаецца, якое здзіўленне і незразумелая радасць поўнілі, калі свежым красавіцкім днём на халькоўскай вуліцы ля мамінай радзіннай хаты я, яшчэ дашкольнае дзіця, слухала голас Левітана. Упершыню ў космасе чалавек! Савецкі чалавек! Тады назаўсёды стала дарагім імя – Юрый Гагарын.

19 лістапада

Радзіма расце разам з чалавекам. Чым болей даведваешся аб ёй, тым шырэй рассоўваюцца межы роднага, блізкага. І яно, гэтае роднае, блізкае, цаглінка за цаглінкай выбудоўвае душэўную раўнавагу, упэўненасць у дні сваім прышлым, гонар за свой народ.

10 снежня

У раёнцы – мой “Першы снег”. Запісаўся быў амаль адразу начыста: “Яго чакалі ўсе: застыўшая зямля, паніклыя лясы, разбітыя дарогі. І ніхто не згадаў, як у паветры закружыліся белыя матылі, далікатна крануліся зямлі. Яму былі рады ўсе. Рады гэтаму доўгачаканаму, увайшоўшаму так не-

прыкметна госцю – выпаў першы снег. Неспакойныя матылі ўляглі́ся на дзіва роўным дыванам, апранулі ў пухнатыя футры лясы.

...Раніцою гэтага дня прачнулася ў цудоўным настроі. Неяк па-святочнаму было светла ў хаце. Прадчуваючы штосьці незвычайнае, зірнула ў вакно. Дзіўнае святло прымусіла зажмурыць вочы. Там, за вакном, у цудоўным убранні застылі, беражліва трымаючы на разгалістых галінах серабрыстыя крышталі, яблыні, вішні. Выбегла з хаты. Гарэзлівы ветрык шпурнуў у твар цэлую жменю іскрыстых сняжынак. А хаты! Бы эскадра караблёў, стаяць яны сярод бяскрайняга белага мора. Парканы, пчаліныя вуллі ў садзе прыдбалі сабе за ноч прыгожыя белыя шапкі. Мая ж любімая бярозка каля плоту, здаецца, вырашыла пасправачацца з чысцюткім снегам. Маўляў, хто бялейшы, хто прыгажэйшы?! Суцішылася пад цёплай коўдрай гаманлівая Пціч. Нязвыклыя спакой і ціша прыйшлі са снегам.

...Вось і зноў закружыліся над галавой белыя матылі. Халодным пацалункам апяклі твар. Яны, як мне здалося, шапталі: Зіма прыйшла... Зіма прыйшла...”

31 снежня, 22.45

Гэта апошні запіс у 1969-ым годзе. Шкада дзядульку. Прамільгнуў зусім непрыкметна. Аднак след у жыцці пакінуў. Камсамол, старшыня савета дружыны, юнкор, рабселькор – усё гэта звязана з ім, зараз сівенькім 69-ым... У хаце цёпла, утульна, на табурэце ўладкавалася прыгажунька-елачка. Сяджу ў зале адна. Люблю такія вось хвіліны самоты і асабліва ў апошнія гадзіны года. Спадзяюся, што надалей буду часцей звяртацца да дзённіка. Найперш дзеля самавыхавання, каб выгаварыцца...

Заўважаю, што стамляю сваімі размовамі нават маму. Сшытак жа мой усё сцерпіць, не запярэчыць, не выдасць.

13 студзеня, **1970**

Вярнулася з Магілёва – са з'езда (!) пачынаючых паэтаў і празаікаў. Хіба, усё ж не заслужаны поспех: грамата аблкама камсамола, выбар у праўленне літаб'яднання "Дняпроўскія ветразі", запіс на беларускае радыё, публікацыя ў альманаху і хвалілі-хвалілі – зашмат для аднаго чалавека на нейкіх два дні. А адказнасць?! Страшна!

Мама толькі і паўтарае: "Не зазнавайся, не зазнавайся..." А я і сама не магу паверыць, што са мной усё тое было.

2 лютага

Вось ужо і люты – мой месяц, хутка мне – 15... Усё ведаць! Усё паспець! Выкараніць з сябе лішняе, разбуральнае самалюбства, не хваліцца, быць стрыманай, уважлівай да кожнага.

15 лютага

Сёння праводзілі "Зарніцу". Перамога за "зялёнымі" – за класамі "Б". "Сінія", як звычайна, узбурыліся: "Зараз снегам закідаем судзей! Знайшліся такія, самі б па снезе палазілі!" – ледзь не аглушылі суддзяў. Ну так, абурацца "ашнікі" можа і мелі падставы, але не так бурна. Вось жа паўсюль: на сустрэчах КВЗ, у дружыне, у Спартландыі – паўсюль яны першыя, а гэта і кепска. З'яўляюцца пыха, дурацкае самалюбства, пагардлівыя адносіны да сяброў з паралельных класаў. "Якія мы слаўныя! А вы ніжэйшыя гатункам", – аж капае з "ашнікаў". Ад "бэшнікаў" жа толькі і чуеш: "А што нам з імі цягацца. Усё адно яны выйграюць". Ды на "Зар-

ніцы" мне "бэшнікі" спадабаліся. Арганізаваныя, стрыманыя (у меру магчымасцей). Хоць, зразумела, стараліся і адны, і другія. "Сінія" наступалі, а "зялёныя" трымалі абарону. Каму было складаней?

Па праўдзе, я, "ашніца", са сваім пачуццём віны, увогуле не хацела нікому аддаваць перавагу, але мус было вызначыць пераможцаў. І не магла пакрыўдзіць "бэшнікаў".

20 лютага

Момантамі, аглядаючыся навокал, страшна становіцца, як будзе жыць наша пакаленне без загартаваных вайною, цяжкімі іспытамі людзей. Беспрынцыпнасць, нядбайныя адносіны да справы праяўляюцца літаральна ва ўсім. Пасяджэнне савета дружыны. Дзяўчаты, якія паступаюць у камсамол, дамовіліся, якія пытанні ім будуць задаваць члены савета дружыны. І вось лепшыя піянеры, нават камсамольцы, устаюць і падчас рэкамендацыі, як па пісанаму, апытваюць кандыдатаў. А дзе ж сумленне? Хіба асоба, якой такім чынам удасца праслізнуць у камсамол, будзе прыкладам для беспартыйнай моладзі? Захоплена, урэшце сумленна, будзе выконваць даручанае? Не. Такія паступаюць проста так, каб не адстаць ад іншых, а потым аўтаматычна выбываюць з камсамольскіх шэрагаў. І такіх, на жаль, большасць. Я лічу, што ў камсамол, як і ў партыю, трэба прымаць таварышаў, якія вытрымалі кандыдацкі стаж. І не з 14, а з 16 гадоў.

25 лютага

Заклеіла канверт са сваім матэрыялам. Каб жа пайшоў у друк. Звычайна большае задавальненне адчуваеш, калі ў газеце з'яўляюцца заметкі, над якімі давялося добра-такі пасядзець. "Выпадко-

выя”, зразумела, таксама радуюць. Можа яны нават і ярчэйшымі, свяжэйшымі аказваюцца...

15 сакавіка

Кепскія людзі хіба расстаўлены па жыцці для таго, каб выразней бачыліся вартасці добрых... Люблю непагоду, спёку. Выбавіўшыся з гэтых кліматычных нязручнасцей, неяк па-новаму ўспрымаеш утульнасць цёплай хаты, смак вады са студні.

Жыцці чалавечыя – быццам рэкі, розныя па глыбіні, плыні. З якой ракою магу параўнаць сваё жыццё? Часамі яно нагадвае досыць хуткую, глыбокую плынь. Але ж колькі ў ёй крутых паваротаў, брадоў і страшэнных меляў...

27 сакавіка

Мясцінка ў канцы агарода каля зарослай хмызняком канавы сярод зялёнай лістоты, шаўкавістай травы такая прывабная, утульная ўлетку. І не было тут дрэў, адкуль узялося гэтае – ладнае, прыгожае? Але ж успомніла, што прыкмеціла яго яшчэ ўвосень, калі алешнікі скінулі сваё ўбранне. Тады я так і не распазнала незнаёмца, а сёння, дзіва ! – на галінках бачу лісточкі. І гэта тады, калі зямля ледзь-ледзь паспела вызваліцца ад пажоўклых сня-гоў. І не лісце гэта аказваецца, а вялікія пухнатыя камячкі. Сядзяць на галінках наноў адкрытага дрэўца – вярбы, вырасшай чамусьці не кустом. Яна стаіць шэрым воблачкам, мяккім, цёплым, а камячкі выдаюць на сапраўдных кацянятак. Вецярок лагодна гойдае іх, як імкнецца закалыхаць усю шматдзетную сямейку адразу. Ад вярбы вачэй не адвесці. Хараство побач! Кацяняткі ж, здаецца, вось-вось саскочаць долу...

6 красавіка

Толькі што бачыла буслоў. Нават адразу чатырох, першы раз у гэтым годзе. Гордыя, моцныя птахі ў літаральным сэнсе слова плавалі ў паветры пад самым папялістым блакітам. Так, сур'ёзна, сёння нябесны блакіт нейкі інакшы, чым раней, нібы стомлены, як бывае ў спякотны летні дзень. Хочацца проста выйсці ў сад і глядзець, слухаць, удыхаць у сябе вясну. Шпак у чорным фраку сцеражэ сваё жыллё ад нахабных вераб'ёў. Яны ж, непаседы, адны ўжо б'юцца за шпакоўню побач, іншыя вышукваюць утульнае месцейка над вакном хаты. Сонейка лагодзіць усё-усенькае такою доўгачаканаю цеплынёю. Зямля, дзе-нідзе вызваленая з-пад снежнага кажуха, дыхае прахалодай, якая хваля за хваляй абдымае, падбіраецца да твару, спрачаючыся з сонцам, а я мушу сядзець над урокамі! Каб жа яшчэ ішло, а то алгебра не паддаецца, хімія таксама, а што па геаметрыі задалі і не ведаю.

10 красавіка

“Мая таполя” адзначана дыпломам 2-й ступені на абласным аглядзе сачыненняў “Ёсць у рэвалюцыі пачатак – няма ў рэвалюцыі канца”. Прыемна! Так, старалася. Выказалася шчыра:

“За вакном пеняцца бела-ружовым кіпенем сады, усміхаецца ясным блакітам высокае неба. Радуецца вока аксаміту зялёнай руні на калгасных палетках, руплівай працы буслоў над старым гняздом.

За вакном – працаўніца-вясна, за вакном – неспакойныя дні.

Рада гэтаму шумнаму, бурліваму цячэнню жыцця і яна – прыгожая, стройная таполька. Нібы тая гарэза-дзяўчынка, употайкі перашэптваецца з непа-

седам-ветрам, падстаўляе яго пяшчотным парывам зялёнае лісце. А побач сакрэтнічаюць адна з другой, схіляюць долу да пахучай зямлі танклявыя гнуткія станы, гойдаюць пад ветрам пышнымі вершалінкамі яшчэ дзевяноста дзевяць прыгажуньтаполяў.

Глядзіш на іх і здаецца, што гэтыя дрэўцы неяк іначай саграваe сонейка і вецер асабліва з імі ласкавы.

Гэтыя статныя таполі асаблівыя. Яны ленінскія таполі, дрэўцы Ленінскай алеі. Пасадзілі іх тут красавіцкім ранкам мы, піянеры, як знак вялікай, бязмежнай любові да роднага Ільіча. Гамоніць пахучымі лісточкамі сярод таполяў, пасаджаных маімі сябрамі, і маладое дрэўца, якое пасадзіла я.

Зграбныя вішанькі, беластволыя бярозкі даводзілася садзіць мне ў свае чатырнаццаць гадоў, але гэтая таполя Ленінскай алеі даражэй за ўсіх. І кожны раз ля яе перада мною ўсплывае дарагі воблік Ільіча: яго адкрыты твар, яго позірк з вясёлымі іскрынкамі, ласкавая ўсмешка...

Той сонечны дзень запомніцца мне на ўсё жыццё. У гэты дзень споўнілася мая запаветная мара – я стала камсамолкай. Тады мне, шчаслівай і радаснай, здавалася, што ўсё навокал папрыгажэла. Здавалася, што ўсе сустрэчныя ветліва і ласкава ўсміхаюцца мне і маім сяброўкам, – мабыць, так яно і было, – звяртаюць увагу на агністыя значкі на нашых грудзях...

З пурпуровай кніжачкай у руках, са ззяючым на сонцы камсамольскім значком, на якім прамяніўся золатам профіль У.І. Леніна, прыйшла я на другі дзень да таполі. Стаялі ў садах акружаныя белым воблакам духмянай квецені, нібы крыху збянтэжаныя і здзіўленыя сваёй нечаканай чаруючай прыгажосцю яблыні і грушы, палалі ў кветніках

барвовай чырванню цюльпаны, насычаў паветра салодкім водарам буйна квітнеючы бэз... І сярод непаўторнага хараства родных мясцін я зразумела, што гэтая кніжачка з профілем Ільіча, пурпуровая, як паліты гарачай крывёю маіх суайчыннікаў чырвоны сцяг перамог, як алыя макі ля абеліска героя – самае значнае, чаго я дасягнула. І гэта самае значнае непарыўна звязана з Ільічом. Бясконца дарагой мне пурпуровай кніжкай, і бязвоблачным дзяцінствам сваім, светлай будучыняй я, як і ўсе мае сябры, абавязана нашаму бясконца любімаму і дарагому Леніну.

Расці ж, мая таполя! Абдымі сваімі гнуткімі галінкамі ўвесь свет. Табе гэта пад сілу, таму што ты незвычайная, ты – Ленінская".

22 красавіка

100 гадоў – У.І. Леніну! І сёння не толькі ўсеагульнае міжнароднае свята, але і ў дадатак маё асабістае. Па-першае, залічылі ў школу юных карэспандэнтаў пры "Знамя юности". Мне так карцела быць яе слухачом, а прымалі, пачынаючы толькі з дзевятага класа. На ўсякі выпадак выканала першае заданне – добра! – і зрабілі для мяне выключэнне. Ура! Другая радасць: у "Піянеры Беларусі" надрукавалі "Маю таполю". Вучы фізіку! Паспрабуй толькі заваліць кантрольную!

30 красавіка

Вельмі хвалююся. Сонца на вуліцы, сонца ў душы. Сакратар камітэта камсамола школы... Пасля заняткаў адбыўся справаздачна-выбарчы сход. А затым пасяджэнне новага камітэта. І тут: "Прапаную..." Вылучалі яшчэ кандыдатуры, але спыніліся чамусьці на мне. Правяла першае пасяджэнне. Размеркавалі адказных за сектары, раз-

гледзелі яшчэ некаторыя пытанні. І ўсё, як у добрым сне. Віншаванні, пажаданні, парады...

І толькі зараз асэнсавала, што адбылося. Я, а не хтосьці іншы, сакратар. Са 150 чалавек – дзяўчо з белымі бантамі, восьмы клас. Чым заслужыла такі давер?! Ці здолею апраўдаць надзеі? Павесці за сабой іншых? Вось яно, галоўнае пытанне! Адказнасць узведзена ў куб яшчэ таму, што год незвычайны – перадз’ездаўскі. І ўсе справы, як у юбілейным Ленінскім, павінны быць значнымі, выкананымі шчыра, сумленна. Жыццё напоўнілася новым сэнсам. Адным словам, пачаўся экзамен, які будзе працягвацца цэлы год, да наступнага справаздачна-выбарчага сходу. А экзаменатар строгі – камсамольцы і маё сумленне.

5 мая

Я імчуся, а не праходжу скрозь дні. Здаецца, крыху адступлюся і ўсё перакуліцца, змяшаецца. Вучыцца зараз значна цяжэй, а прага ведаў страшэнная. Хочацца паболей прачытаць, даведацца, зрабіць – паспець паўсюль.

Днямі выпадкова пачула: “Разумееш, я ўжо два разы галіўся. Трымаю брытву, а рука дрыжыць...” Будзь сур’ёзней, патрабавальней да сябе і мякчэй да іншых. Вучыць ўрокі!

8 мая

Сёння быў мітынг каля абяліску ахвярам Вялікай Айчыннай вайны. Рапарт, выступленні ветэранаў, хвіліна маўчання. І суровая, наскрозь прасякаючая болем праўда: “Кожны чацвёрты беларус не дажыў да дня перамогі...”

16 мая

Вось і пракрочыла свята “За гонар школы”, такое клопатнае, сумбурнае, радаснае. Чацвёрты май запоўнены ім. Падрыхтоўка да Свята пачынаецца звычайна з самага пачатку навучальнага года. Але ў чацвёртай чвэрці паскораны пульс школьнага жыцця выклікае яно, Свята.

Здавала рапарт камсамольскай арганізацыі. Ды ў справах, адлюстраваных у ім, мала майго. Я ўся, з галавы да пятак, яшчэ ў піянерскай дружыне... Цяпер апошнія кантрольныя, экзамены. Лета побач. Хутчэй бы канікулы: вельмі мала часу для чытання. Купрын зрабіў вялікае ўражанне. А наогул, трэба чытаць мэтанакіравана, што сапраўднай самаадукацыяй. Шкада, у трох даступных бібліятэках не заўсёды ёсць патрэбнае. А сёння, як заўсёды на Свята, прывозілі з Асіповічаў марожанае!..

19 мая

Мая дружына заняла першае месца ў Ленінскім маршы сярод сярэдніх школ раёна. Здорава! Хоць зараз яна ўжо і не мая... Быццам згубіла разам са “старшынствам” штосьці роднае, блізкае. У справах дружыны, як у фокусе, адлюстраваны ўсе мае хляванні, няўдачы, поспехі. Зборы, дыспуты, пасяджэнні, рэйды, пераклічкі, дні атрадаў, рэкордных 1.500 кілаграмаў макулатуры, перапіска, “Ліхтарык” – ва ўсё гэта столькі ўкладзена! Гальштук мой старэнькі вісіць у шафе. Другі старшыня савета дружыны, Анечка Алібовіч, бегае па класах, хвалюецца за спазненне з газетай, атрымлівае “ўказанні” ў важатай Валянціны Іванаўны. Шкада ўсё ж...

26 мая

Сёння роўна год, як я стала камсамолкай. Што паспела зрабіць? Вельмі мала. Справы піянерскія – добра, вучоба – задавальняюча, “творчасць” – цярпіма, характар – пасрэдна. Чаму трымаешся ненатуральна? Перарабляй сябе. Цяжка? Але ж ты чалавек, камсамолка, сакратар! Умацоўваюся ў намеры абавязкова стаць журналісткай, хай сабе шлях да мары будзе цярністым, але ж мушу вытрымаць яго.

30 мая

Закончыўся навучальны год. Ды не для восьмых і дзесятых класаў! Наперадзе хваляванні, трывогі – экзамены! Як здаць, не падкачаць?.. Ахопліваюць незразумелыя пачуцці. Нейкая я не такая, як іншыя. Што за характар у мяне? Так, кепскага стараюся пазбаўляцца, імкнуся ляпіць новае, хіба ёсць і штосьці добрае... Не магу мірыцца з падманам, пошласцю, хамствам, але змагацца па-сапраўднаму з усім гэтым не хапае не тое, што духоўных, унутраных сіл, а фізічнага здароўя і часу... Мыць падлогу – гультайка!

3 чэрвеня

Ура!!! Па нашай чыгунцы пусцілі дызель. Такі сімпацяга вясёлага малінавага колеру, а які спрытны. Цяпер час на дарогу да Мінску эканоміцца аж на дзве гадзіны. Вось яны – змены на вачах. А восем гадоў назад у нас яшчэ ў Дараганаве не было і электрычнасці і сядзелі даўжэзнымі зімовымі вечарамі пры лямпах, нават у школе.

11 чэрвеня

Экзамены здадзены – усе пяцёркі. Гадавыя ж дзве чацвёркі. Здорава – наперадзе лета. Перш за

ўсё ныраю ў кнігі. Сонца, рэчка, лес – усё маё зараз да 1 верасня!

22 чэрвеня

Ніколі не ехаць
Хлапцу маладому
Да блізкага дому,
Да роднага гаю.
Над ім асыпаюцца
Слуцкія краскі,
Абсмалены колас
Схіліўся да каскі.
Ляжыць ён, як віцязь,
У стоптаным жыце.
Маці спаткаеце –
Ёй не кажыце...

Колькі іх, такіх маладых, палегла "у стоптаным жыце", як і сам паэт Мікола Сурначоў, не вярнулася да мацярок, каханых... Трагічны дзень, а сонечна, прыгожа, нібы ніколі страшнай вайны не было. Для маміных братоў Васіля і Яўхіма гадзіны перад світаннем 22 чэрвеня сталіся апошнімі мірнымі ў іх жыцці. І як крыўдна – нават магіл іх, каб прыйсці паплакаць дзецям, якія без бацькоў выраслі, няма. Адзін у Бабруйскім канцлагеры смяротна адпакутаваў, другі пад Варшаваю недзе лёг...

30 чэрвеня

Тры дні была на абласным піянерскім злёце. Наш раён прадстаўлялі вучні гарадскіх, Дараганаўскай і Градзянскай школ. Злёт распачаўся ў Магілёве, дзе адбылася святочная лінейка, прысвечаная 26-й гадавіне з дня вызвалення горада. Выступіў афіцэр В.І. Шаўчэнка, які адным з першых у чэрвені 1944 года ўвайшоў са сваімі падна-

чаленымі ў Магілёў. Жылі мы ў рознакаляровым палатачным гарадку на зялёнай паляне. Парад піянерыі вобласці, канцэрт мастацкай самадзейнасці, праца секцый. Запомнілася, як пошукавыя сабакі дэманстравалі ўменне знаходзіць парушальнікаў, выконваць загады. Было цікава! А ў Асіповічах, ужо развітваючыся, я нават паплакала. Так зраслася за гэтыя дні з Ірынкай. Ну, нічога, будзем бачыцца і надалей. Абавязаная гэтаму злёту яшчэ адной сяброўкай.

10 ліпеня

Раскашую на беразе ракі... Здаецца, нейкаму асілку надакучыла забаўляцца іскрыстым мячом, і свавольнік з усіх волатаўскіх сіл шпурнуў яго ў дах блакітнага шатра, раскінутага над зямлёй. Таму ж надта спадабалася ў вышыні, ад лішку пачуццяў гарачыня ахапіла, шчаслівец выбухнуў жменяй золата, якое рассыпалася гарэзлівымі промнямі над светам. І ўтульна, хораша стала ўсяму. Задаволены і бусел, які з плячэй ветрыку любуецца наваколлем. Прыемная гарачыня спавіла водарны луг, зрабіла флегматычнай раку. Па ёй плывуць снежна-белыя, мабыць, салодкія воблачкі, жывы самалёт-бусел – Пціч фатаграфуе неба. Углядаюцца ў ваду, як у люстэрка, алешыны; дубы паложчуць у няспешным цячэнні кучаравыя кроны. Дубы... Побач з імі робяцца малазначнымі турботы, крыўды, усяляецца ў душу трывалы спакой. Каржакаватыя постаці з глыбокімі маршчынамі, ранамі, пакінутымі шурпатымі далонямі часу, унушаюць упэўненасць у свае сілы... Гарачыня. Лянiва пералятаюць з лотаці на лотаць празрыстакрылыя стрыкозы. Паветра нібы кагосьці калыша. У жоўтым пяску можна яечка спячы. Лета ў зеніце. Хочацца, каб гэты час доўжыўся бяс-

канца! Я нібы сабе незнаёмая, а свая, родная таму, што навокал...

12 ліпеня

Час расслойваецца на дні і становіцца мінулым разам з адарванымі лісткамі календара, пакідаючы па сабе падзеі, думкі. Збіраюцца, збіраюцца... Добры чараўнік гэты час: узнагароджвае разважлівасцю, вопытам жыццёвых сітуацый, прымушае разважаць, крытычна глядзець на сябе...

25 ліпеня

Кахаю, кахаю – у сэрцы, у душы музыка, лагоднае полымя пяшчоты. І гэтаму цудоўным вінаваўцам Ён, які і не падазрае аб тым, што тры гады ўжо зусім побач па ім хтосьці сумуе, радуецца бачачы і баіцца быць раскрытым... Раптам дзіўнае пытанне: калі б не было тут Яго, пра некага іншага марыла б?!

13 жніўня

Вярнулася з “Арлянят”, абласнога лагера вучобы камсамольскага актыву. Спісала, канспектуючы лекцыі, агульны сшытак. З’явілася шмат знаёмых. І праблема сакратарства стала яшчэ вастрэйшай. Ці вартая таго, каб заўсёды быць наперадзе? Вядома, пастараюся зрабіць усё магчымае. Мае верасы зацвітаюць!

27 жніўня

Хаджу штодня ў грыбы. Мае спаконныя баравіковыя мясцінкі чакаюць і адорваюць. У лесе адчуваю сябе лепш, чым дзе. Мне проста неабходна быць перыядычна адной. Каб вакол – толькі дрэвы, маўклівыя, занятыя адно сабою...

30 жніўня

Сёння апошняя нядзеля лета, перадапошні дзень яго. Яно, здаецца, не прайшло дарэмна. Ніколі не паўторацца злёт, лагер, само наэлектрызаванае пачуццямі паветра...Пацверазела, стала патрабавальней да сябе. І нарастае момантамі нейкая дзіўная туга, якой не ведала раней, пасялілася нібы настала дзесьці ў глыбіні душы...

Заўтра арганізацыйны дзень у школе. Ужо засумавалася па рытму ўрокаў, віхурыстай мітусні на перапынках. Хочацца акунуцца ў плынь работы. Гэта для мяне таксама ратаваннем, выбаўленнем з нейкіх унутраных лабірынтаў, у якіх сябе не ведаю... Адразу ж праводжу пасяджэнне камітэта камсамола. Парадак дня, вядома, беспамерны. Але нічога не зробіш, трэба вызначыць напрамак дзейнасці арганізацыі, скласці план мерапрыемстваў хаця б на першую чвэрць.

1 верасня

Зноў, як хіба яшчэ ў маміны школьныя тутэйшыя часы, застылі ў святочным страі вучні. Па традыцыі першым выступае дырэктар. Асаблівая ўвага, вядома, першакласнікам і ім, дасягнуўшым апагея ў школьным жыцці – дзесятым класам. Нават зайздросна крыху. Але як падумаеш, што праз год таксама вынясе на парог самастойнасці – і чамусьці здрадніцкі пачынае пяршыць у горле. Нарэшце і ён – школьны жаўрук! Пяе ва ўсё “горла” званок, быццам і не было летняй ростані. І ў песні гэтай кароткай – радасць, нецярпенне, надзея.

Сёння хадзіла па класах, шмат гаварыла з камсоргамі. Вырашыла з першых дзён патрабаваць безвалакітнага, дакладнага выканання даручанага. На жаль, сустракала іранічныя позіркі, маўляў, дзеля чаго стараецца, высоўваецца, больш чым

іншым, мабыць, ёй трэба. І я павінна, проста абавязана зрабіць усё, каб у вачах камсамольцаў не было шэрай пустаты, скептыцызму, абыякавасці. А перш за ўсё трэба заваяваць аўтарытэт, давер кожнага. Каб слова камітэта і маё, сакратара, не было звонкай фальшывай манетай.

10 верасня

Паміж добрым і нікчэмным існуе нейтральная паласа, але яна хутчэй прыводзіць да подласці, чым да высокай стваральнасці. Чалавеку, які гуляе са сваім сумленнем, вельмі цяжка рабіць дабро. Людзі ж прамыя, прынцыповыя не маюць паняцця аб тым, як можна прайсці міма таго, хто ў бядзе, зманіць, скрывадушнічаць...

Учора пускала ў цемнаце месячныя зайчыкі. Вусцішнавата і заманліва. Слабае святло, у якім мігціць надзея на світанне, да якога цэлая начная вечнасць...

13 верасня

Як добра ў лесе! Мае сцежкі, мае дрэвы, сярод якіх прасторна пачуццям, думкам... Сёння бачыла журавоў. Паволі плылі яны геаметрычным клінам па сіне-пеннаму небу. Смуткам адазвалася ў сэрцы жалобна-развітальнае: “Курлы, курлы”, “Прабач, прабач”. Вецер кідаўся на калматыя сосны, футболіў жоўтае лісце. А жураўлі не хацелі пакідаць Радзіму. Апусцелыя палі, халодныя лясы бліжэй ім цёплых, прыветліва зялёных паўднёвых краін. Радзіма... Слова, якое ўбірае ў сябе кліч гэтых добрых птахаў і маю любоў да зямлі, дзе нарадзілася, неба над ёй, да кожнага лісцейка клёна над вуліцай... Якое гэта шчасце – жыць на Радзіме, сустракаць і праводзіць журавоў.

18 верасня

У апошнім нумары "Журналиста" падарункам мне артыкул пра Ларысу Рэйснер з яе фатаграфіяй – строгая, прыгожая! Чытала ўжо раней пра бясстрашную журналістку і захапілася – яна вартая быць ідэалам. Вернасць Радзіме, любоў да жыцця з яго вялікім і недарэчным, гераічным і смешным, крыштальная чысціня, вялікая сіла волі, стойкасць, аптымізм – вось тое, за што я люблю і паважаю Ларысу Рэйснер. Хачу быць на яе падобнай!

25 верасня

Некалі ўся зямля была суцэльным акіянам? Тады "вадзе была дадзена цудоўная ўлада стаць сокам жыцця на зямлі". Не ўкладаецца ў галаве. На біялогіі праходзім паходжанне відаў па Дарвіну. Дык вось адкуль узяўся чалавек?!

А сакратаром быць цяжка. На пасяджэннях камітэта камсамола ўзнікаюць сітуацыі, калі я трапляю ў раку з дзвюмя плынямі – двума меркаваннямі членаў камітэта. У які бок падацца, ці зусім прышвартавацца да берага?! Імкнуся быць аб'ектыўнай, цвяроза ацэньваць падзеі, але ж гэта, на жаль, не заўсёды ўдаецца.

1 кастрычніка

Як шмат я ўсё ж упусціла ў сваім жыцці! Пятнаццаць з лішнім гадоў жыву на Зямлі. І колькі кніг не прачытала, як мала ведаю, як тапчуся на адным месцы, марнуючы магчымасці самавыхавання. Сорамна дарэмна раскідацца каштоўным чалавечым часам! Дасканаласць толькі мроіцца. Мушу працаваць і працаваць.

5 кастрычніка

На двары залатая восень – радуйцеся людзі! Збірае агеньчык да агеньчыка – лісточак да лісточка. Упрыгожваве сябе. Мой клён аблятае сваім залацістым, багровым лісцем. Шапатлівае полымя пад нагою і на плечы апускаецца, а не апякае. Тужліва. Будуць яшчэ восені, але ж ні адзін гэты цудоўны ліст кляновы не паўторыцца ўжо ніколі ў маім жыцці. Будуць іншыя, не горшыя, а такіх вось не будзе...

Агортвае смутак, быццам застаецца яшчэ на адным жыццёвым прыпынку штосьці светлае, цудоўнае... Вецер зносіць лісце.

10 кастрычніка

Да чаго ж мала часу даецца чалавеку на свядомае жыццё. Трэцюю частку яго проста прасыпаем. А як многа хочацца паспець зрабіць, навучыцца, прачытаць. І крыўдна за некаторых. Прапускаючы скрозь пальцы россып часу, забаўляючыся, пырхаюць па днях. Мабыць, аб тым, як кожны размяркоўвае свой дзень, мэтазгодна пагутарыць асобна.

14 кастрычніка

Ні да чаго нельга адносіцца абыякава!!!

21 кастрычніка

«Ничто не стоит нам так дешево и не ценится людьми так дорого, как вежливость», – як дакладна выказаўся А.П. Чэхаў!

Быў вечар, прысвечаны дню нараджэння ВЛКСМ. Прайшоў увогуле нядрэнна, другой яго часткаю – танцы. І гэтыя танцы сапсавалі толькі настрой. Дзяўчаты танцуюць з хлапцамі, але многія ў паліто, куртках І гэтак лянiва, нібы ласку робяць,

як падыходзяць, каб запрасіць на танец. А дзяўчаты бы належнае гэта ўспрымаюць. Характар жа, асабовасць складаецца якраз з дробязей. Нам самім трэба памагаць хлапцам не прыніжаць сябе і нас падобнымі паводзінамі.

25 кастрычніка

Забіта бортправадніца Надзея Курчанка. Забрана жыццё ў сапраўднага чалавека, поўнага сіл, энергіі, любові да прыгожага. Надзі назаўсёды засталося 19 гадоў, памножаных на подзвіг плюс бяссмерце.

Ці змагла б я паступіць так, як гэта простая дзяўчына, цяпер гераіня?! Курчанка толькі на чатыры гады старэйшая за мяне. Надзя камсамолка, чалавек, які вырас у СССР. Яна, мабыць, не задумвалася над тым, ці здольная на подзвіг. А ў патрэбны момант проста выканала абавязак Чалавека – стала тварам у твар з узброеным бандытам. Надзея прыняла эстафету подзвігу ад Зоі Касмадзем’янскай, Ульяны Громавай, Лізы Чайкінай.

29 кастрычніка

Сёння – Дзень нараджэння ВЛКСМ. Як шмат зроблена моладдзю маёй Айчыны! Гераічная барацьба на франтах Грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, адраджэнне з руін і попелу, падняцце цалінных зямель, самаадданая праца на фабрыках, заводах, палях, ударных камсамольскіх будоўлях, заваяванне космасу – вось пульс ВЛКСМ. Шэсць ордэнаў ззяе на сцягу Камсамола. І я ганаруся тым, што з’яўляюся часцінкай нястомнага Саюза Моладзі, які заўсёды ў авангардзе будаўніцтва камунізма.

2 лістапада

Цяжка. Усё цяжка. Вучоба, праца, жыццё. Дзе ініцыятыва ў маіх камсамольцаў? Увогуле ж з мяне атрымаўся б добры рэдактар насценнай газеты, што непараўнальна лепш, чым ніякі сакратар. Так, у «камітэтчыках» можна раздзьмухаць іскрынкі актыўнасці, але ж, мабыць, гэта не ў маіх слабых сілах. Трэба прыводзіць аргументы, якія пераканалі б кожнага, не саступаць з выверанай пазіцыі, быць роўнай у адносінах да кожнага.

5 лістапада

Я павінна стаць журналісткай. Вытрымаць усе цяжкасці і галоўнае – стаць сапраўдным чалавекам. За спіной смяюцца, шэпчуцца – не звяртаць увагі. Зайздрасць бяссільных. Значыць, вышэй іх. Ты ж шчаслівы чалавек. Хіба кожнаму шанцуе ўбачыць сваю зорку ў дзяцінстве, за школьнай партаю?! Здароўе? Дробязь. Падрамантуецца. У цябе ж усё атрымліваецца. З цяжкасцю? А што лёгка ў жыцці? Не хапае часу? Плануй дзень. Ушчыльняй яго. Ну, за працу. Памятай, ты – ЧАЛАВЕК!

15 лістапада

Як нядобра ўсё ж ідзецца. І хто вучыць гэтаму? Завуч, адказны за пазакласную работу. Праўда, дзіўна? Дакументы, працы, па яго словах, канспектаваць можна па вярхах, а пры нагодзе чыйсьці канспект і перапісаць. А карысці ад гэтага? Недахопаў выдзяляць не варта. Лепш падкрэсліць лішні раз добрае. І што з таго?

Значыць, прынцыповасць у бок, як непатрэбную рэч. Не, я так не магу і не буду! Страціць сумленне, вядома, лёгка, а пасля як? І ўвогуле я сваё цяжкое жыццё ні на якое іншае не прамяняю. Хай у гарачцы думаю ўсялякую ерунду, але лепш гарэць!

Сіла волі, вытрымка. А дзённік адкрываю ўсё ж звычайна, найчасцей, калі цяжка...

30 лістапада

Апошні дзень восені. Пуста, шэра на двары. Няма сонца і знутры. Настрой хутчэй упадніцкі. Заўсёды так – зраблю штосьці, адгару ў пісанні і запоем хандра. Камсамольская праца адцягвае толькі. Урокі вучу на сіле волі. Хочацца чытаць штосьці сапраўднае, душэўнае. Са школай юнкораў пакуль што ў парадку. 26-га ўпершыню змясцілі ў “Знамя юности” заметку. А ўвогуле я тупіца... Задачак не магу рашыць. Ладна. Тактоўнасць. Стрыманасць.

3 снежня

У закаханага – унутры воблака з кропелек дабра, шчасця, вернасці. І ён, як ласкавы вясенні дожджык, распырсквае яго на людзей, што побач, узрошчвае цудоўныя кветкі ў душах іншых. Нечарпальная крыніца – каханне. І.С. Тургенеў сказаў, што “...маладосць без кахання, як дзень без сонца”. Як дакладна!

Мы цяпер на мяжы дзяцінства і самастойнасці і таму ўзрост вельмі цяжкі, адказны. Не ведаеш, як павядзеш сябе – салідна-даросла ці запальчыва падзіцячы. Паміж двух берагоў мітусішся, а ў сэрцы – няпэўнасць, невыразнасць, туга.

Ніколі не высоўвайся наперад са сваімі расказамі. Падумай спачатку, ці цікава гэта іншым!

6 снежня

Першы раз за снежань сонца ўзыйшло разам з днём. Неба цудоўнае! Хараство! Не хапае толькі снегу яшчэ.

15 снежня

Сход, з-за якога так хвалявалася, спрачалася – праваліўся! Было як звычайна, але не так, як ТРЭБА. Шумелі. Я не магу быць сакратаром! Я не той чалавек. Нік-чэм-насць, зразумела?.. І што, як з сабою быць?

21 снежня

Мне здаецца, што ў мяне не будзе сапраўднага асабістага жыцця ў будучыні. Ці змагу я "гарэць" для людзей, ці хопіць ведаў, дабрыні, урэшце здароўя?! Страшэнна стамілася. Хутчэй бы канікулы. Прамінула амаль палова вучобы ў дзевятым класе... Мне патрэбен Ты, самы добры, цудоўны, самы-самы! Дзе Ты? Ці сустрэну калі Цябе?.. Вытрымка.Тактоўнасць. Сумленнасць.

22 снежня

Паўсюль: вучоба, сходы, вечары, усе мерапрыемствы — камітэтчыкі мусяць быць наперадзе. А дзе ж астатнія!? Дзе праца класных кіраўнікоў? Вялікі нуль! Выхаванне без выхавання....

25 снежня

Што сталася? Я зараз як хворая. Ледзь дакранісія, крыўда накрывавае хваляй. Стамілася ад бясконцых клопатаў, трывог. Нельга чарсцвець! Дык ці стану я журналісткай? Ці змагу? Магчыма, я чалавек, непрыдатны для гэтай прафесіі. Ці хопіць таленту (ды ці ёсць у мяне і самыя малыя здольнасці), любові да людзей, цярплівасці, працаздольнасці...

Дарагі мой хлопча, мне трэба з некім гаварыць – добрым і разумным, далікатным і моцным. Сапраўдным! Ты не такі, але я ствараю цябе такога для сябе. Маю патрэбу ў Сонцы, праменні якога

прасякаюць душу, поўнячы яе ззяннем. Я хачу звяраць кожны свой крок з прамянямі. Для некага рабіцца лепшай. Думаць, што кожны мой радок, прачытаная кніга Чэхава, Грына робяць мяне разумней для некага, магчыма, для Цябе. Каханне... Пачуццё вялікае і моцнае. Кахаць могуць толькі моцныя, сапраўдныя людзі. Ці змагу я кахаць?..

28 снежня

Была ў Асіповічах, у рэдакцыі раёнкі. Атрымала прэмію. Працуюць тут цудоўныя людзі. Асабліва спадабаліся Санчук і Лагоўскі. У астатніх не вельмі разабралася. І ўсё ж я сябе не зусім зручна адчувала. Усе дарослыя, а я – ні тое, ні сёе. Увогуле я сябе цяпер не разумею. Быццам другі чалавек, чужы ўва мне гаспадарыць. Часам крыўджу маму! Камсамольская работа мяне заесць хутка... Заўтра апошні дзень у школе. Нарэшце канікулы. Мілыя, паспяшайцеся!

30 снежня

Перадапошні дзень 1970 года, але святочнасць неяк позніцца. Можа, таму, што баліць зуб, а ў хаце яшчэ не прыбрана. Хоць у грудзях усё ж нейкае трапятанне вычуваецца. Штосьці сыходзіць у мінулае. Аб нечым застануцца ўспаміны. І запытальны знак можа ператварыцца ў кропку або клічнік. Жыццё ідзе... Жыццё, жыццё. А дзе ж чакае мяне той, з кім дадзена будзе прайсці праз смуткі, радасці? Дзе ты, мой рыцар? Хутка шаснаццаць...

Сёння бал-маскарад. Хачу выйсці бярозкаю. Не зусім удаецца сукенка, але ж мушу быць у касцюме. І ў хаце шурум-бурум, а яна распісалася. За працу!

31 снежня

Непрыгожа заканчваецца гэты год. Неба вось-вось расплачацца. Вятрыска разышоўся і г.д і т.п. Настрой адпаведна таксама не навагодні. Вось каб марозік быў! Любімае свята, а сэрца як аглохла. Ды што ж. Галоўнае пражыць па-сапраўднаму 1971 год.

Мяне адзначылі ў “Знамени юности”. Значыць, пераходжу на другі курс школы юнкораў! А зуб баліць...

Вечар, 22.30. У зале амаль да столі дацягваецца і над усім пануе зялёная пахучая красуня, а я, вельмі недарэчы, усё ж захварэла. Сэрца болем адзываецца і ў горле дзярэ. Настрой адпаведна таксама не вельмі, але ж хвалююся. Новы год – 1971-шы ! Вітаю! 1970-ты – бывай! Ты праз паўтары гадзіны станеш гісторыяй. Мілы, ты быў добрым да мяне. Не ведаю, ці будзе мець гэтулькі ласкі да мяне 1971-шы... У гэтым дзённіку ў асноўным усё, што хвалявала цэлы год. Поспехі ёсць, але ведаў, розуму мала прыбавілася. У наступным годзе трэба паболей чытаць, крытычней адносіцца ў першую чаргу да сябе. Быць натуральнай, сціплай, вытрыманай. Больш працаваць над сабой. Займацца гімнастыкай, рабіць усё, каб выправіць здароўе, папрыгажэць. Навучыцца танцаваць вальс, варыць есці, вязаць, шыць.

Наладзіць працу камсамольскай арганізацыі. Помні – ты сакратар! Ты павінна быць наперадзе. Вучыць цярпліва, спакойна. Тваё слова павінна карыстацца аўтарытэтам, каб твая пахвала была ўзнагародай. Трымай слова.

Ты павінна пісаць, а для таго, каб штосьці сказаць людзям, трэба быць вартай гэтага. Трэба шмат, вельмі шмат ведаць. Бачыць не толькі ўчынак, справу, але і яго карані, прычыны. Каб звяр-

нуць увагу на штосьці кепскае, трэба самой быць крышталёва чыстай, яснай – сапраўднай.

Будзь настойлівай – баліць, скрыпі зубамі, а маўчы. Крыўдна – выплачашся потым у падушку адна, без сведкаў. Радасна – устрымайся, не хваліся поспехамі, бо ў некага, можа, гора, крыўда, а ты замест спачування са сваім эгаістычным “букетам”. Значыць, будзь сціплей, зразумела? Пэўна, не ціхоняй, а Чалавекам.

Апранута крыху горш за іншых – нічога страшнага. Ты яшчэ школьніца ды і кожнаму грыбу свой кораб.

Памятай – запаволенасць не падоўжвае жыццё. Абавязкова сустрэнеш на сваім шляху чалавека самага лепшага, сапраўднага і дзеля яго, у імя яго будучага, але рэальнага, ты павінна ўмець усё-усё, быць лепш за ўсіх, зразумела, па-свойму. Развівай свой эстэтычны ўзровень. Ты павінна быць усебакова культурным чалавекам. Памятай – у жыцці няма дробязей – ёсць абыякавыя людзі. Ніколі не ільсці, не крыві душой. Будзь прынцыповай, каго б ні датычылася пытанне. Зразумела??!

Табе вось-вось шаснаццаць. Юнацтва прыйшло або на парозе.

Узялася за справу – даводзь яе да канца. Не крышы на аскепкі час. Вядома, будуць зрывы, абвалы, слёзы, горыч – без гэтага немагчыма. Ты ж вучышся ісці па жыцці.

Помні – ты абавязана стаць журналісткай! І станеш!!! Іначай, навошта жыць?!?

6 студзеня, **1971**

На небе жоўтая поўня, зоркі ўгары, зоркі ўнізе. На вуліцы зіма, ужо сапраўдная, з моцным марозікам. Снежнае хараство іскрыцца, ззяе чароўнымі самацветамі. Так, зіма – цуд!

10 студзеня

Бурштынавым ліпавым мёдам сонейка заліло апранутую ў пуховую Прыгажосць зямлю. Быццам і неба паблякла перад гэтай чароўнай яваю. Пухнатыя белыя правады, срэбныя дрэвы і бліскучыя цукровыя россыпы на дахах... Якое шчасце быць у гэтым свеце! Каб жа яшчэ пасняваць з неабходным. Вазьміся па-сапраўднаму за камарганізацыю. Сорамна, сакратар! Будзь пільнай, чаму не адгукаешся на палітычныя падзеі?! Ганьба! Заўтра ў школу.

13 студзеня

Чакаю Некага, хачу да Кагосьці... Дзе ты, добры, мілы, шчыры мой чалавек?! Адгукніся. Прыйдзі.

Цяжка, вельмі натужна. Не хапае дабрыні, ласкі, увагі – сапраўдных. Шмат працы, што можа і добра. Прынамсі, рвуся між справамі. Няма побач таго, хто зразумеў бы. Раблюся неўраўнаважанай, рассеянай, часта раздражняюся. Кепска. Ёсць жа недзе чалавек, для якога стану ўсім. І для яго трэба рабіцца лепшай, прыгажэйшай, разумнейшай. Вучыцца розным дамашнім “мудрасцям”, бо жыц-цё ж не толькі паэзія, але і проза. Будзь цярплівай, настойлівай, сабранай, падцягнутай, урэшце, з пачуццём уласнай годнасці...

22 студзеня

Зноў у ложку, зноў хворая. Зноў чакаю цяпла, спагады.

Гордым легче,
Гордые не плачут
ни от ран, ни от душевной боли,
на чужих дорогах не маячат,
о любви, как нищие не молят...

Хораша Тацьянічава прамаўляе і да мяне.Ці здольная я на подзвіг у імя людзей, у імя будучыні? Ці змагу аддаць жыццё барацьбе за шчасце ўсіх?! Быць чалавекам бескарыслівым, палымяным. “Чалавек – гэта гучыць горда!” Усё для людзей – нічога ад людзей. Ці будзе маё жыццё адпавядаць гэтаму прынцыпу?..

30 студзеня

Сёння быў вечар сустрэчы з былымі выпускнікамі. Я моцна перахвалявалася. Выступала, выступала і г.д. і т. п. Пасля танцаў Т.В. папрасіў дазволу правесці дадому. Хваляваўся, таму не адмовіла. Здаецца, вельмі не абыякавы да мяне. Ды за што мяне можна кахаць? Я ж не той чалавек. Папрасіў дазволу пісаць. Таксама пагадзілася. Што далей? Хіба ўсё ж дарма...

14 лютага

Ва ўсіх да камсамольскай працы прэтэнзіі: паперы, розныя пратаколы, характарыстыкі заядаюць. Сапраўды, процьма часу ідзе на тое, каб аформіць план, пратакол. Як гэтага пазбегнуць? А можа б адбіраць сярод вучняў тых, хто мае схільнасць да гэтакага справаводства? Толькі ж ці ёсць такія ахвочыя?

Хутка мой дзень. Будзе шаснаццаць! А я ж яшчэ не дасягнула і палавіннай хоць бы дасканаласці характару. Запальчывая, грубаватая, выкажуся, а потым перажываю. Трэба быць ураўнаважаней, дакладней, мякчэй у адносінах да людзей, не раскідацца словамі, старацца аб’ектыўна ацэньваць усё побач.

16 лютага

Сёння мне споўнілася 16 гадоў! А ці па сваёй

дарозе я крочу? Ці ступіла на шлях карыснага стварэння?! Так, ты ўжо дарослая – вось пашпарт атрымаеш. Шаснаццаць штосьці значыць. Але ж гэта толькі па гадах табе 16, а па развіцці ты стаіш на ўзроўні 14-гадовай! Называецца сакратар, юнкор, рабселькор. Зусім не разбіраешся ў музыцы, жывапісу... І не сорамна?! Сакратар!

23 лютага

Апошнім часам стала здаваць у пісанні. Трэба быць патрабавальней да сябе. Цвярдзей і яшчэ раз цвярдзей. Іначай – кранты. Згублюся, затану ў мяшчанстве. А жыць і змагацца трэба. Калі-нікалі прыходзіць думка аб тым, што можна будзе ў час спакойна выйсці замуж. Абкласціся дзецьмі. Стаць добрай гаспадыняй. Ды аж смешна робіцца. Хіба ты гэтак зможаш?! Так што бесперапынна патрабаваць ад сябе і хоць бы напалову ад іншых. Цвярдзей да сябе і мякчэй да іншых.

І помні – ты абавязана стаць журналісткай, зашмат кепскага вакол, каб не ўступіць у барацьбу з пошласцю, ханжаствам. Ідзі па жыцці прамой дарогай; не атрымліваецца – змагайся, даб’ешся свайго. Глядзі людзям у вочы.

28 лютага

Сёння апошні дзень зімы. Вясна па календары ўжо ўсміхаецца з наступнай старонкі. На двары ж пануе зіма. Марозік, што трэба. Ды мне ўсё ж неяк абыякава амаль усё. Вельмі стамляюся. Блізка хіба мая фізічная мяжа. Пакуль што трымаюся на сіле волі. Але... Занепадае вучоба, справы ў арганізацыі – няма сіл. Сэрца баліць кожны дзень, вяласць страшэнная, раздражняюся без прычыны, пад вачыма цені. Цяжка...

Ды журналісткай стаць ты проста абавязана.

Дзеля таго, каб сказаць, даць штосьці людзям, трэба самой шмат знаць, бесперапынна павышаць свой узровень. Журналістаў некаторыя лічаць нікчэмнымі, расхлябанымі людзьмі. Што ж, ёсць дастаткова такіх, як і ў кожнай іншай прафесіі. Толькі там кепскае так не выпінаецца, а вось газетчык заўсёды навідавоку.

Прыклад Ларысы Рэйснер, адважных селькораў, якія гінулі на сваім пасту падчас калектывізацыі, сведчыць, што журналістыка – гэта прыстанак мужнасці, святла, праўды. Я хачу раскрываць вочы людзей на пустое, агіднае, што хаваецца пад маскаю прыстойнасці. Я буду журналісткай! І калі не журналісткай, дык нікім. Бо ж сэнс жыцця ў гарэнні. *Згараючы сам, свяці другім!*

Цяжкасцей шмат, але што з таго? Ты ж чалавек, які ідзе да мары. Ты будзеш шчаслівай!!! Хіба жыць для людзей, быць патрэбнай – не шчасце?!

8 сакавіка

Мы з Аленай цяпер цалкам розныя людзі. Я не ведаю, што, калі сказаць, каб не пакрыўдзіць яе. Я, зразумела, дэспат. Мне трэба, каб хтосьці мяне пахваліла або разабраў маю заметку, сказаў, як на мне ляжыць абноўка, каб можна было пажаліцца, прыціснуцца да пляча. І Алене нібы тое ж трэба. Стараюся, а яна яршыцца, адпіхае. Вакол няма таго, хто зразумеў бы без слоў. А я хачу, каб чалавек побач дзяліўся са мной усімі сваімі ўражаннямі і раіў, накіроўваў мяне. Каб яму, моцнаму, мудраму, можна было крыху і падпарадкавацца. І каб ён мяккасцю, дабрынёй адказваў на маю шчырасць. Ці знойдзецца такая сяброўка хоць некалі? Іначай жа, як набыць душэўную раўнавагу. Кожны з нас здзяйсняецца і ў іншым. Ды з дружбаю, відаць, супярэчлівей, чым з каханнем, бо

кахаць можна і тайком, не прызнаючыся іншай асобе, а ў дружбе абавязковая ж прысутнасць дваіх!

10 сакавіка

Атрымала бандэроль ад самой ЮЛІІ ДРУНІНАЙ!!! Сапраўднае шчасце, скачу, бегаю. Кнігі з аўтографамі "Ты вернешься" і "В двух измерениях". Значыць з "Літаратурных вечароў" на радыё ёй перадалі мой ліст. І дайшоў жа, хоць адрас быў на канверце амаль як у чэхаўскага героя: Масква, радыё, Ю.Д. Напісала, якія пачуцці выклікаюць яе вершы, падзякавала ёй за тое, што памагае мне жыць сваёй паэзіяй і вось!..

28 сакавіка

Вярнулася з Мінску. Трэба падлячыць сэрца і нярвовую сістэму. У паездках знаёмішся з людзьмі і сябе пазнаеш. Набываецца непасрэдны спосаб адносін. Сустрэла цудоўнага чалавека – Ларысу Іванаўну Старасценка. Яна неўрапатолаг па прафесіі, але найперш цудоўны чалавек. У Л.І. няма адной нагі, пратэз. І замест крыўды на жыццё за сваю інваліднасць – аптымізм, любоў, раўнавага. Калі б такі чалавек быў побач усё жыццё, ну хоць бы некалькі месяцаў, наколькі б палепшаў мой характар! Л.І. проста настрой мне узняла. Мне кепска і цяпер, але ўзгадваю Яе і яшчэ некаторых душэўных, добрых, разумных людзей і становіцца лягчэй.

Апошнім часам не разумею сябе. Быццам два чалавекі жывуць ува мне. Адзін – выхваляка, зануда; другі – чысты, добры, тактоўны. Але агідны першы знішчае ўсё зробленае другім. І ўвогуле трэба менш думаць аб тым добрым, што робіш людзям, дарыць, не чакаючы зваротнага руху.

31 сакавіка

Заўтра ў школу. Хочацца ж увесь час быць адной. Што цяпер адбываецца ў душы? Думала, што пераходны ўзрост ужо прамінуў... Чаго мне хочацца? Быццам бы перааладжваюся, а тыя, хто побач, замінаюць, вяртаюць да старога. Мабыць, залішне рана раблюся дараслай. Хачу быць зразуметай!

1 красавіка

Здаецца, цвёрда вырашыла – пасля школы буду паступаць на філасофскі факультэт. Хаця... Журналісткай буду ўсё адно. Аднак для гэтага трэба накапіць веды, жыццёвы вопыт. А пакуль літаратура застанецца маім хобі, захапленнем. Значыць, з актывістаў сыходжу. Крыху – ці не крыху ! – шкада, накатвае нейкае кепскае прадчуванне. Але здароўе зусім ніякае. Мушу здаравець.

7 красавіка

В. Н. пайшоў на год у армію, у Германію. Перад ад’ездам папрасіў па-суседску нешта на памяць. Былі пад рукой два зборнікі паэзіі: “Агонь” Ніны Мацяш і “Снежныя грамніцы” Яўгеніі Янішчыц, нядаўна набыла ў кніжным. Падаравала яму блакітную кніжачку Янішчыц... Цяпер хаджу штодня на ўкольчыкі. Даволі непрыемна, але ж трэба вітамініцца.

9 красавіка

Прыляцелі буслы. Вярнуліся дадому.

Лекі дзейнічаюць адмоўна. Раздражняюся, выходжу з сябе. І ніхто. Ніхто не хоча зразумець, як цяжка. Не магу жыць побач з пошласцю, а яна, ненавісная, у кожную хвіліну гатовая абазваць, прынізіць. Не магу болей!!! Што рабіць? Брыдота,

цемрадзь у душы. Цяжка. Як вырвацца з гэтага кола? Не трэба мне нікога. Хачу самоты. Хачу пісаць.

Мікалаю ж Астроўскаму было ў тысячу разоў цяжэй. Ды ён выстаяў. А я, чалавек з нагамі, рукамі, здаровай галавой, хныкаю, ныю: цяжка. Ну і што. Працуй над сабой, пераадольвай цяжкасці, выхоўвай характар. У кожнае імгненне можа быць запатрабавана справаздача перад сумленнем у тым, што зраблена, ці сумленна пачата жыццё... Пачуццё ўласнай годнасці, спагадлівасць. Змагайся на сваім жыццёвым фронце. У цябе ёсць мэта ў жыцці. Хіба гэта не найвялікшае шчасце? Хіба чалавек – гэта не гучыць Цудоўна?! Ты павінна стаць сапраўднай, чакае ж недзе цябе Ён, дарагі, адзіны...

27 красавіка

Выпаў нечакана снег, мокры, рыхлы прыкрыў платы, абляпіў правады. Бедныя шпакі сядзяць натапыраныя, надзьмутыя. Ім сапраўды кепска. А вось бярозы сёння проста цудоўныя; адначасова, як заўсёды, сціплыя і велічныя. Што за цуд гэтыя бярозы!

29 красавіка

Як слаўна жыць на зямлі, калі тваё існаванне прыносіць людзям радасць, карысць. Калі ты змушаеш маркотнага ўсміхнуцца, забыць хоць на хвіліну аб сумным, хіба не радасць-шчасце гэта прыносіць і табе?

Калі зроблена добрая справа, трэба проста аб ёй забыцца, бо іначай усё добрае ператвараецца ў пустое самалюбаванне.

30 красавіка

а) Літаратура; б) Жывапіс; в) Гісторыя; г) Філасофія; д) Біялогія; е) Музыка; ж) Астраномія; з) Спорт; і) Дамашнія справы

2 мая

Свята прайшло неяк непрыкметна, будзённа. Здароўе быццам бы наладжваецца. Пятага мая – Дзень друку, завуць у рэдакцыю "Запаветаў". І хочацца вельмі паехаць. Цяпер шмат што цікавіць. Прываблівае да сябе жывапіс, хочацца нават самой маляваць. Трэба сачыць за сабой, што цяжка, але ж неабходна для будучыні.

3 мая

Чаму К. стаў мне чужым? Вось ходзіць чалавек, які тры гады быў дарагім, блізкім і амаль год ужо ўспрамаецца звычайна, будзённа. Як прыходзяць да чалавека пачуцці? Што іх асноваю?

5 мая

Сёння ў рэдакцыі мяне залішне хвалілі, не заслужыла я такіх добрых, хай сабе, толькі слоў. І якая ж я брыдкая – ніякай вытрымкі, такту, сілы волі. Ні да чаго не здатная!

6 мая

Мне быццам бы не дадуць значка "Ленінскі залік". І вось ужо ад крыўды і сэрца баліць і г.д. Вось якая я! Ну, не заслужыла, каб цябе адзначылі, як тваіх камітэтчыкаў... Хоць цяжка так думаць. Але нічога, іншага выйсця няма ж. Так, не заслужыла...

8 мая

Нейкая жахлівая незадаволенасць сабой. Хо-

чацца рабіць штосьці вялікае і вельмі патрэбнае. Не магу проста сядзець, чытаць, хадзіць. Што са мной? Вось жа і значок ўсё ж далі.

А бярозы ўжо разгарнуліся лістотаю далікатнай. Як дасканала і правільна, дакладна ўсё ў прыродзе! Прыйшоў час і з'явіліся зялёныя карункі паміж цёмных сосен. Якое ж маё месца ў жыцці? Ці магчыма чалавеку дасягнуць дасканаласці?..

11 мая

Учора поўня ўзнялася над зямлёю вялізным чырвоным шарам. У адной цёмнай цэласнасці застылі неба і наваколле. Але паступова неба, як губка, увабрала ў сябе чырвань, нібы прыняўшы на сябе частку таго, чаго саромелася маўклівая спадарожніца зямлі.

Страшэнна хочацца чытаць. А трэба вучыць урокі. Трэба! Павінна вучыць. Я ж яшчэ як дзіця, перад якім вясёлкай ззяюць цудоўныя рэчы, а яно ў разгубленасці не ведае, за што ўхапіцца. Я таксама не ведаю яшчэ па-сапраўднаму, што ж маё ў гэтым свеце... вучы ўрокі! Чуеш!

15 мая

Віталь Банівур! Няўжо гэты мужны чалавек аддаў сваё жыццё за тое, каб цяпер множыліся мяшчанства, пошласць?! Баяцца ўступіцца за пакрыўджанага, абыходзяць бокам хуліганаў, а Ён жа загінуў за нас. Калі будзем плаціць Яму? Ды і платай можа быць толькі пабудова камунізму. Я павінна стаць сапраўдным чалавекам, я буду сумленнай, Віталь, я буду такой, каб без сораму размаўляць з Табой!

27 мая

Вярнулася з Магілёва. Здаецца, закахалася. У

душы туга і радасць. Магчыма, гэта проста захапленне, хутчэй за ўсё. Не веру, што атрымаю ліст. На абласным злёце хвалілі. Гаварылі і Аляксей Пысін, і Васіль Матэвушаў, што, калі буду працаваць над сабой, штосьці талковае атрымаецца...

13 чэрвеня

Цяпер я разумею, што такое музыка Грыга! Яна ўвайшла ў маё сэрца салёнымі пырскамі Паўночнага мора, ласкавымі хвалямі атуліла ўсю цалкам. Змушае пакутаваць, хвалявацца, супакойвае. Гэта музыка – само жыццё! Я шчаслівая, бясконца шчаслівая! Грыг. Дзякуй Вам, Эдвард Грыг! Маё жыццё павінна стаць для людзей тым жа, чым стала для мяне Ваша музыка.

Ліста няма, але ж Ён ёсць. Хай сабе і не ў тым раённым гарадку... Учора ў фільме “Пераступі парог” хлопец – так падобны на Яго, што ў мяне мову адняло пасля кіно, а ўвесь сеанс у страшэнным напружанні сядзела. Так, атрымала пашпарт.

23 ліпеня

У Канстанціна Паўстоўскага ў юнацкім узросце былі думкі аб пісьменніцкай працы. Ён з вясёлкі фактаў адбіраў тыя, што ў будучым прыдаліся б для напісання твораў. І мне вось, як ні дзіўна, часта думаецца, што пэўныя з’явы маглі б увайсці ў *мае кнігі*! Абсурд страшны. Паўстоўскі – гэта Паўстоўскі, а я – гэта апошняя літара ў алфавіце.

27 ліпеня

Учора была на вяселлі Сашы. Ён – шчаслівы і чамусьці засмучаны адначасова. Увогуле, здаецца, не было асабліва весела. Маладая – цуд.

І як разабрацца ў сабе? Чаму, часта заўважаю за сабой, калі вакол весяляцца, мне цяжка адпавядаць

агульнаму настрою? Але вось як некаму кепска, тады я магу развесяліць, паправіць настрой. Зразумела, не заўсёды.

6 жніўня

Толькі сёння пачуццё непаразумення, адчужанасці да людзей іншых рас знікла з маёй душы. Вось жа магла я нарадзіцца з чорнай або жоўтай скурай, з вузкімі вачыма... Знешні воблік – сукенка. І галоўнае ў чалавеку не якая яна, гэтая сукенка, а што схавана пад ёю. Так проста і ясна. Я гаварыла, можа крыху іначай, штосьці у такім плане даўно, але ўсведа-мленне яснае прыйшло толькі цяпер, як азарэнне. І як добра стала на душы!

7 жніўня

Учора цячэнне расцягвала сонечны дыск у агністы цыліндр, нібы бавілася з ім. Гусі ж на лускаватай бліскучай вадзе выдавалі на гордых лебедзяў.

Як цяжка ўсё ж мне ламаць сябе. Простая сітуацыя. Трэба было не застацца на танцах. Не засталася. Але якая хваля супраціўлення ўзнялася ў душы. Нейкія дрыжыкі ахапілі, змяніўся голас, азванчэў, нават плакаць хацелася. Затое цяпер, калі справілася з сабой, добра, спакойна.

10 жніўня

Сёння Марс наблізіўся да Зямлі на мінімальную адлегласць, што адбываецца адзін раз у 15–16 гадоў.

11 жніўня

Пажыць бы на бязлюдным востраве! Кнігі, кнігі... Не кожную думку сваю можна выказваць услых і прама ў вочы. Асабліва тады, калі не-

магчыма выправіць сітуацыю і памагчы. Тактоўнасць, вытрымка!

20 жніўня

Лета развінае апошнюю нітачку бесклапотнасці. У школу хочацца ледзь-ледзь: палохае галоўным чынам матэматычнае ярмо... Што ж, вяртанне ў дзяцінства не прадугледжана. Апошнія летнія канікулы прашапацелі старонкамі-крыламі кніг, адзіхацелі пырскамі-іскрамі рачной вады. За год трэба паспець выраўняць пляцоўку для ўзлёту ў іншае, ужо дарослае жыццё. Хутка пачнецца новая серыя фільма. Сцэнарыст – само жыццё. Жыццёвая плынь нясе чалавека па цячэнні, а ці заўсёды ў адпаведнасці з запатрабаваннямі і чаканнямі нашымі? Толькі моцны можа адстаяць сваё. Апошняе лета. А што далей?

22 жніўня

Са мной адбываецца штосьці страшнае. Сэрцам чарсцвею ці што. Ператвараюся ў чалавека інтэлекту – без пачуццяў. Аж холадна. Але як сумясціць упартую вучобу і пачуцці... Калі мяне штосьці захоплівае, дык цалкам, без астатку. Наталля называе філасофію палітыкай, гаворыць, што ёй цяпер са ста чалавек цікавіцца ў лепшым выпадку адзін. Жывое, натуральнае, што можна ўзяць у рукі, пэўна, лягчэй зразумець, над ім не трэба ламаць галаву, але ці палітыка, аднак, філасофія? Яна адкрывае штосьці новае, дапамагае зразумець свет. Увогуле ж я заблытваюся. Апошнім часам нават заікацца стала. А “Ціхі Дон” М. Шолахава нечым зближаецца з “Вайной і мірам “ Л. Талстога.

28 жніўня

Учора моцна пасправалася з Аленай. Размова

распачалася аб тактоўнасці, мяккасці. Яна кажа, што ад другіх я патрабую так, як ад сябе, а гэтага нібы нельга рабіць. Ды трэба ўнесці тут некаторыя карэктывы. Па-першае, патрабую так, як ад сябе, ад самых блізкіх. Па-другое, калі не патрабаваць, значыць ставіць сябе вышэй іх. Я ж хачу, каб мы роўнымі былі. Чэхаў сказаў: “Воспитанные люди снисходительны, мякки, уступчивы...”. Я згодная з ім. Але ж пры выхаванні характару *снисходительность* бывае шкоднай.

31 жніўня

Заўтра апошняе ў маім жыцці школьнае 1 верасня... Неяк сумна. Заўсёды тужліва, калі ўваходзіць слова “апошняе”. Цяпер жа асабліва. Дзяцінства прамільгнула, як раніца, пакінуўшы расу, якую сонца хуценька асушыла. Толькі ж раніца паўтараецца, а маё дзяцінства не...

1 верасня

Са мною штосьці дзеецца незразумелае, быццам гэта не я, а хтосьці іншы замест мяне, карыстаецца маімі кнігамі, рэчамі. Асабліва адчуваю гэта на адзіноце і з вельмі блізкімі людзьмі. Знаёмыя, проста людзі, і тыя, з кім выпрацавалася традыцыйная форма паводзін, некалькі выводзяць з гэтага новага стану.

23 верасня

Упершыню ў жыцці выслухала ад “а” да “я” аперэту. “Сільвія” Кальмана – цудоўная рэч! Якаясьці ўпэўненасць з’яўляецца ў душы з музыкай, адчыняецца новы свет.

29 верасня

Што за незразумелыя сілы як бы затаіліся ўну-

тры мяне? Баюся іх. Трэба працаваць і працаваць. Мушу паступіць ва ўніверсітэт! Хаця б дзеля мамы. І ўвогуле хочацца вучыцца. Вучыць, пэўна ж, любімыя прадметы. Сіла волі. Вытрымка. Тактоўнасць.

12 кастрычніка

Хочацца нечага вялікага, светлага. І душа не ў тамленні, а ў пяшчотным чаканні. Не ведаю, чаго хачу. Унутры быццам хвалі гойдаюцца. І музыка Эдварда Грыга. Мабыць, у такія моманты "чалавек робіцца чалавекам"... І працягваецца адкрыццё Фёдара Цютчава. Мая паэзія! Тлумачыць штосьці важнае, толькі вычуваемае.

16 кастрычніка

Прыйшла страшная думка: навошта я жыву. Вось жа не змагу перарабіць свет. Хай і коштам свайго жыцця зрабіць людзей шчаслівымі. Тады – навошта?!

22 кастрычніка

Кідаецца зверам у вокны, лупіць стаўнямі, стогне, вые, крэхча вецер. Тонкія свежыя струменьчыкі прабіраюцца ў хату, заігрываюць з лязом-агеньчыкам свечкі. Добра і вусцішнавата нават, здаецца, што нехта заглядае ў вокны, насцярожана сочыць за кожным рухам. Хутка дзесятая гадзіна. У мяне зноў змены ў душы. Засталася вострая прага ведаў. Пачуцці адыйшлі на другі план. Увогуле ж цяжка. Зноў жа – адна. Ніводзін чалавек не можа зразумець. Дзе мой моцны-моцны чалавек, каб накіроўваў, спрачаўся, звяртаў увагу на памылкі...

4 лістапада

Адчуваю, што павінна пісаць і буду пісаць. Ды

не заношаныя заметкі аб тым, што выступілі, сказалі, паапладыравалі і на гэтым кропка. Мне сорамна пісаць традыцыйнымі штампамі, шэранька, паўтараць іншых. Журналіст мусіць быць не проста інфарматарам, летапісцам. Ён павінен мець асаблівы характар, каб памагаць людзям. Быць чалавекам вялікай душы, такту, розуму, быць цярплівым, настойлівым, добрым і строгім адначасова. Свяціць другім. Толькі ў гэтым апраўданне жыцця. Я пастараюся стаць такой. Няхай ад мяне будзе светла некалькім людзям, але і ў гэтым агністы сэнс. Усё для будучыні. Характар!

13 лістапада

Воблакі ў праменнях заходзячага сонца, нібы бутэрброды, густа намазаныя ліпавым мёдам... Зоркі – распырсканыя слёзы, у любові да людзей ззяюць, праменяцца...

26 лістапада

Здаецца, што зашмат апошнім часам гуляю ў жыццё. Міжволі, само сабой. Гуляю на матэматыках, на deutsch, з дзяўчатамі, нават з Аленай. У глыбіні адчуваецца штосьці вялікае, моцнае Яно рвецца са слізкіх абдымкаў штодзёншчыны. Хваравіта ўспрымаю фальшывае, бруднае. І страшэннае, аграмаднае пачуццё незадаволенасці сабой. Нейкія бязволле, песімізм. Вось цяпер пішу гэта шчыра, а ў цені – думкі назіральніка. Праўда ў чалавеку – ствараецца разам з чалавекам. Воля! Ёсць мэта. Неабходныя веды, уменне, каб быць карыснай, апраўдваць сваё існаванне.

4 снежня

Магу звар'яцець з-за ласкі. Я баюся ласкі чыёй бы там ні было. Я бяссільная перад ласкаю. Чаму

ўва мне ўжываюцца побач з сарамлівасцю, адноснай дабрынёю – здольнасці паўсюль і заўсёды заўважаць кепскае, фальшывае? Так цяжка жыць. Бачыць, узірацца і не мець магчымасці дапамагчы. Дык жа такое бяздзеянне – душэўная подласць. І ў нас зашмат кепскага...

14 снежня

Паглядзела цудоўны фільм "У озера". Ах, як Лена ў ім чытае "Скіфаў" Аляксандра Блока! Характарам яна вельмі блізкая мне. Толькі я жыву сярод кніг і кнігамі, а яна яшчэ і бацькам... Драматычны трохкутнік. Добра разумею яе, бачу ў гэтай гераіні Васілія Шукшына істотнае сваё, але, здаецца, я яшчэ мякчэй. І гэтая мяккасць, мабыць, лішняя.

1 студзеня, адразу пасля 12-й, **1972**

Вітаю, 1972! Я хачу, каб ты быў добрым са мной, патрабавальным і справядлівым. Добра?! Трэба, проста неабходна закончыць на "4" і "5" школу. Паступіць на аддзяленне філасофіі БДУ. Трэба быць добрай і строгай. Трэба свяціць людзям.

7 студзеня

Чытаю зараз пра Блока. Аказваецца, ён блізкі з Дастаеўскім. Мне ж страшна, бо я таксама нейкі падвойны чалавек. І штосьці нібы расцягвае дзве душэўныя палавінкі. У галаву прыходзяць найжахлівыя думкі. Дзіўна, як яшчэ захоўваецца цвярозасць розуму. Як не нарабіла яшчэ глупстваў. І гэтак даўно. Штосьці незразумелае мне самой. Калі б не мая ўсё ж прыроджаная дабрыня, я, мабыць, была б жорсткім чалавекам. Ну як ў маёй душы адначасова могуць ужывацца і чысціня і

бруд?! Двaістасць такая адчуваецца не заўсёды, але ж яна ёсць! І я то як наіўнае дзіця, пяшчотнае, ласкавае, то ганарыстая, халодная, як скала. Мне ж, па сутнасці, увесь час даводзіцца іграць (ці не іграць?), а жыць адным з гэтых сваіх "я". Таму ў характары страшэнная рухомасць. Чагосьці не хапае ў жыцці. Разумных-разумных людзей? Дзеяння? Вось раней жа ці не ўся мая энергія ішла на грамадскую працу.

9 студзеня

Моцна паспрачалася з мамай. Яна лічыць, што нехта зверху павінен паднесці на сподачку добрае жыццё. Што дзяржава падманвае людзей, што няма законаў, якія б спынялі хуліганства, п'янства і г.д. І так разважае не адна ж мая мама. Так думае 98% (калі не 99) дараганаўскіх жыхароў. Я магла б, вядома, пераканаць яе. Але мама лічыць, што я не ведаю жыцця, што ўсё ў мяне кніжнае. Я ж углядаюся ў жыццё, часам да болю. Імкнуся разабрацца ў людзях. І сама часта пакутую ад несправядлівасці, але не магу яшчэ змагацца супраць яе. Не маю ўзроставага права. Не маральнага, а ўзроставага. Хай я тупіца. Я буду вучыцца. Мне трэба дасягнуць таго, каб ніхто не мог сказаць, што я нічога ў жыцці не разумею. Трэба навучыцца пераконваць, весці людзей за сабой асабістым прыкладам. Так, задумы ў мяне вялікія. Баюся, як бы маё дурацкае здароўе не зашкодзіла ў жыцці.

Добра, пакуль я буду маўчаць. Трэба ўмацавацца спачатку, бо гарэнне зараз – дарэмная трата сябе. Цяжкасці загартоўваюць. Трэба толькі не абыходзіць іх, а змушаць саміх сыйсці з дарогі. Будзь стрыманай, трымай сябе ў руках для будучыні! Быць чыстай і сумленнай...

Вельмі-вельмі спадабалася музыка Моцарта.

Моцарт – шчырасць. Яго 40-я сімфонія, соль мінор – незвычайны твор.

12 студзеня

Мне абавязкова трэба пісаць. Не змагу жыць, нічога не гаворачы людзям. Патрэба пісання ідзе знутры. Быццам у душы штосьці б’ецца крыламі і просіцца на волю. Такі стан прыходзіць нечакана. Псуецца настрой, нічога не робіцца, усё выпадае з рук, калі не вазьмуся за пяро і не “надрапаю” чаго-небудзь. А пішацца ж звычайна цяжка. Так рэдка словы гладка льюцца на паперу. З’яўленне нармальнага сказа суправаджаюць роздумы, часам пакутныя, хоць і пішацца шэраговая замалёўка, заметка. Ды гэтая пакута для мяне – радасць. Не магу жыць без пошуку слоў. І адчуваю, як мала я ведаю, якая дубовая яшчэ мова. Ну, гадоў праз дзесяць я хіба змагу пісаць больш-менш прыймальна. Зразумела – праца, яшчэ раз праца. Бясконцая работа над сабой. А якім бы пустым было маё жыццё без літаратуры!

...І ўсё ж я кепскі чалавек. Крывадушніца. І гэта гаворыць справядлівае “я”. А другая палавіна – ну, хіба ж не крывадушша! – падшэптвае: ”Ды не так, не так...” Ну каго я такая магу зрабіць шчаслівым! Аж сорамна і крыўдна. А хто вінаваты? Толькі сама. Вось так. І не ківай на бацькоў і ўсялякае іншае “мікраасяроддзе”. Толькі ад чалавека залежыць, якім ён будзе: высакародным або нізкім, добранькім або добрым у прамым сэнсе слова. Ставіш высокія мэты! А што робіш штодзень, каб дасягнуць іх? Так, заўсёды нервы, нервы, а ў іншых, што не нервы! Вечна балбочаш аб сабе. Менш трэба аб сваіх памкненнях, парывах, пачуццях разважаць. Вось сшытак – і выказвайся яму!

Як я сябе ненавіжу! І як мне выйсці з гэтага замкнёнага кола, як стаць чалавекам не толькі ў разглагольстваваннях, а ва ўсім. Каб сам-насам быць такой жа, як і на людзях. Акуратна сядзець, есці, хаця цябе ніхто і не бачыць. І ўвогуле не пакідаць пыл і на задворках душы ў надзеі, што туды ніхто не зазірне.

Сёння ж першы сапраўдны дзень зімы. Цудоўны марозік, сонца, пяшчотны снег – а ў душы страшэнная незадаволенасць сабой. Якая неадпаведнасць!.. Мароз люблю. Увогуле зашмат люблю. Ці не азначае гэта, што не люблю нічога?..

14 студзеня

Увесь час, дакладней, вельмі часта адчуваю сябе на мяжы рэальнага. Быццам яшчэ адзін крок і палячу ў бездань, з якой не выбрацца ніколі. Розум мой у хісткім стане ці што... Пакутна, балюча спалучаць псіхалогію чалавечых душ з лірыкай прыроды, прагай цудоўнага. Ды гэта ж усё называецца адным словам – жыццё. А я крою яго на кавалкі і не магу дасягнуць гармоніі. Вечна жыву чаканнем нейкіх перамен. І то страсна хочацца жыць, то цалкам абыякавай раблюся. Як гэта зразумець?!

16 студзеня

Стаіць траскучы мароз, а мне ўчора падалося, што покаўкі на яблыні вось-вось пырскнуць зеленню і кветам. Сёння ж глянула на вярбу і зноў паўтарыўся гэты мой міраж. Чаму так?!

В. і Т. прачыталі дзённік Л. Не чакала ад іх такога. Сказала ўсё, што думала. В. пагардліва хмыкнула. Т., праўда, сама ледзь не расплакалася. Ну, не лічаць Л. за асобу, адбіраюць права на асабістае жыццё. Божа мой, якая подласць!

19 студзеня

Хадзіла да Н.П. і Л.В. – зноў паняволі манернічаю. Ну, ніяк не атрымліваецца быць самой сабой. Быццам штосьці трымае душу ў абцугах. Чаму? Так сорамна за сябе. Калі ж урэшце я стану нармальнай?! Наталля Пятроўна прывезла апошнія (7 і 8) тамы Канстанціна Паўстоўскага. Удзячная ёй, бо сапраўды да мяне напрамую прамаўляюць яго творы...

23 студзеня

Найчасцей у людзей не хапае сіл, каб ажыццявіць задуманае ў юнацтве, і гэты нерэалізаваны патэнцыял мараў, памкненняў раптам набывае статус жыццёвага вопыту. Гавораць: "Пажывеш, убачыш, як усё робіцца". Так, сапраўды, рабіць цяжэй, чым марыць і спрачацца, але нічога ў жыцці не даецца проста. Трэба змусіць, навучыць сябе ва ўсім бачыць цудоўнае, адчуваць шчасце ў пераадоленні цяжкасцей. І, нават хварэючы, верыць, што хутка выздаравееш і гэта адчуваць шчасцем. Наіўнасць – доля летуценнікаў і дзяцей. Але ж ёсць наіўнасць, якая памагае жыць. Вось, расфіласофствавалася... Пэўна ж, я дзіця і назаўсёды, мабыць, ім застануся. Безумоўна, калі наіўнасць і шчырасць належаць толькі дзяцінству.

Увогуле ж у мяне дзіўны характар. Часта сама не ведаю, што зраблю і з цікавасцю назіраю сама за сабой. Толькі адно хіба нязменнае – сэрца. Заўсёды, калі бачу, што некаму кепска, яно абліваецца крывёю. Але ж, гавораць мне, сэрца не галоўнае ў гэтым жыцці! Ды хоць і не галоўнае, я хачу, каб мяне любілі менавіта за сэрца. Не за розум, а за сэрца.

25 студзеня

Апошнім часам аграмаднымі порцыямі паглынаю прыгажосць. Сапраўды паглынаю. Таму што кожная рэч, яе асаблівасці неяк наблізіліся да вачэй. Асабліва прырода. Раней таксама ўспрымала яе найвялікшым пасля чалавека цудам. Але цяпер проста прасякаюся настроем нябёс, сарамлівай ціхамірнасцю бярозак. Хочацца растварыцца ў аблоках, у дрэвах, у снезе. Усё такое дасканалае, што з болем адчуваеш сваю ненатуральнасць, агаляюцца ўсе слабасці. Зараз бы проста стаяць або ісці і дыхаць прыгажосцю, каб яе водар лячыў твае пачуцці, думкі. Кінуць бы на час усё-усё. Сысці ад усіх. Для таго, каб потым вярнуцца да людзей чыстай і пяшчотнай, моцнай і добрай. Мабыць, прыгажосць і вар’яцтва жывуць побач.

Адчуваю наймацнейшы ўплыў Канстанціна Паўстоўскага. Я б увяла яго “Повесть о жизни” ў школьную праграму па літаратуры. Чытаеш і ўсё проста, ніякіх завіраванняў, цыркаў. Нібы звычайная проза. Так, звычайная! А не знаходжу дакладных слоў, каб выказаць сваё захапленне гэтай прозай. Вось прачытанае мусіць жа паступова адступацца, але ж час, наадварот, набліжае Паўстоўскага. Адным словам, Паўстоўскі для мяне – гэта цяпер нібы само жыццё.

3 лютага

“Фантастычная сімфонія” Берліоза – якая незвычайная музыка! Момантамі проста зачароўвае, захоплівае цалкам.

14 лютага

Хутка мая сямнаццатка. Мой дзень, маё вялікае свята. Сямнаццаць гадоў. Дзіўна, ці праўда, што

мне 17? Не верыцца. І так хочацца, каб гэты дзень быў ясным і сонечным. Няхай на вуліцы і пахмурна, але сонечна ў душы. Хочацца, каб адбылося штосьці вялікае і цудоўнае, каб усё свяцілася радасцю і ззяла шчасцем...

17 лютага

Мне Сямнаццаць! Сямнаццаць... І адчула сябе як бы пасталеўшай, менавіта адчула штосьці новае ў душы. Падарункі, віншаванні. Цяпер я з гадзіннічкам на руцэ. Мамін падарунак! У гэты мой год мусіць вызначыцца жыццёвы шлях. І хочацца, так хочацца стаць сапраўднай. Дзень жа сёння быў асаблівым, нават сонца выглянула, сагрэла.

І зноў сорамна за сябе. Пачуцці самыя супярэчлівыя. Ды трэба ўзяць сябе ў рукі. Не траць дарма часу. Не звяртай увагі на боль. “Імкненне да шчасця – таксама шчасце”. Каханне маё, будзь чыстым і пяшчотным, як музыка Эдварда Грыга...

20 лютага

Што такое любоў, каханне? Да чалавека? Музыку Грыга, яго “Пер Гюнта” ці канцэрт для фартэпіяна з аркестрам, зразумела, люблю... Я, нібы трэсачка, якую выносіць у жыццёвы акіян. Не разумею сама сябе. Свет то звужаецца, то робіцца велізарным. Што ж, адказ трэба знайсці самой – у музыцы, кнігах, прыродзе, людзях... І не губляць дарэмна часу!

22 лютага

Кепскі я чалавек – паслугу зраблю самую малюсенькую чалавеку і ўжо ўяўляю сабе нема-ведама што! Трэба навучыцца забываць пра тое добрае, што зрабіла людзям, каб гэта добрае стала звычкай, а не адступленнем ад штодзённасці. Такім чынам,

заўсёды помніць пра тое добрае, што табе зрабілі іншыя і выкрэсліваць з галавы зробленае табой! І не іначай!

8 сакавіка

Сёння паўсюль святочны настрой. Мне хвілінамі таксама робіцца весела і радасна, а пасля – туга. Хоць вясна і юнацтва бяруць сваё. Нібыта ў па-ветры скачуць малекулы гарэзлівасці.

О, каб я магла зрабіць людзей шчаслівымі, каб ведала, што жыццё маё прынясе карысць ім, дык не думала б пра асабістае шчасцейка... Супярэчнасці раздзіраюць.

10 сакавіка

Адзінота памагае засяродзіцца. У юнацтве яна, мабыць, неабходная кожнаму, як дождж, выклікае рост думак. Чытаю Вікенція Верасаева. У яго вельмі псіхалагічныя рэчы. Падабаюцца. Леанід Андрэеў таксама зацікавіў. Увогуле ж у Верасаева знайшла сугучча сваім адчуванням, нібы штосьці праясняецца, але не магу знайсці словы, каб акрэсліць дакладна, што ж менавіта... Воля. Рабіць тое, што трэба. Не губляць дарэмна часу, які сапраўды золатам. Сабраць сябе ў кулак. Больш патрабавальнасці да сябе – менш да іншых. Больш назіральнасці. Самастойнасць.

15 сакавіка

У клубе была сустрэча з пісьменнікамі з Мінску. Рашылася і падыйшла да Станіслава Пятровіча Шушкевіча са сваім альбомам, ужо ў школе-інтэрнат. Прагледзеў мае выразкі з газет і так упэўнена сказаў, што я магу стаць “творчым працаўніком”. Далучыўся да яго Алесь Махнач. Шушкевіч увогуле бачыць ува мне будучага бе-

ларускага празаіка!

А мне сорамна! Страшэнна сорамна! Няма ж ніякіх здольнасцей – ёсць толькі праца. Падманваю людзей. Жах! І нейкая нотка-муха пры тым настойліва гудзе: "Усё ж, маўляў, пахвалілі, ах, якая ты разумная, здольная". І ад гэтага яшчэ агідней. Ненавіжу сябе. Вучы ўрокі! Прыхварэла, ну і што, а Мікалая Астроўскага памятаеш?!.

17 сакавіка

Увесь час здаецца, што я ў даўгу перад некім чыстым, светлым... Цяпер найпершая праблема ў матэрыяльным жыцці – выбар факультэту. Філасофія? Журналістыка? Філалогія?

Як цяжка выпрацаваць у сабе ўменне тактоўна абыходзіцца з людзьмі. Не толькі элементарна ветліва, а ў самых тонкіх нюансах. Навучыцца стрымліваць парывы, міміку твару. Навучыцца бачыць людзей і тады, калі ў цябе гора і калі вялікая радасць. Каб дасягнуць гэтага, трэба сачыць за кожным жэстам, словам. Менавіта так: узяць сябе ў рукі. Патрабавальнасць да сябе. Не сыходзіць да дробязей, а падымаць іх на ўзровень значнага. Чалавек складаецца з клетак. Так і дробязі ўтвараюць цэласнасць. Значыць – увага і яшчэ раз увага.

Вясна. Мілая, сціплая дзяўчынка. Пакуль яшчэ падлетак, а хутка вырасце ў дзяўчыну, накіне на галаву, на плечы калярова-зялёныя вянок і фату, адурманіць, захмяліць сваімі незвычайнымі водарамі... Усё ж як гэта здорава – жыць!!!

24 сакавіка

Трэцяя чвэрць фінішыравала! Яшчэ ледзь-ледзь і адсунецца ўбок школьнае жыццё, хоць я і сама ад яго адсоўваюся... Нейк няўтульна жыць. Адусюль

вострыя вуглы. Праз два дні выбіраюся разам з І. у Мінск. Трэба ўрэшце вызначыцца з факультэтам! Зайсці ў “Піянер Беларусі”. Добра было б купіць пласцінкі з музыкай Грыга і Вагнера. І яшчэ ж выезд у Магілёў на 5-ты з’езд (?) пачынаючых паэтаў і празаікаў.

2 красавіка

Ужо дома. Закончылася маё “турнэ”. Як добра вярнуцца дадому... Ці задаволеная выездамі? Парушыліся мае планы, але не мары. Што ж, філасофія застанецца захапленнем. Урэшце, яе ж вывучаюць на кожным факультэце. Матэматыкай на шляху да паглыблення ў філасофію мне займацца не выпадае. Значыць – філалагічны. Ці паступлю... Злётам задаволеная. Хочацца пісаць, каб і радкі прозы гучалі музыкай, былі ў сабе паэзіяй. Аляксей Пысін – добразычлівы, светлы чалавек. Памятаю яго са сяткавання 50-годдзя Івана Данілавіча, калі і ён быў у Дараганаве, выступаў у клубе. Яны ж сябравалі. І з ліпеня 1969 няма ўжо Івана Данілавіча! У Мінкавічах сваіх Старадарожскіх пад дубамі спачывае Янка Непачаловіч... Удзячная лёсу, што яшчэ да пераезду ў Мінск далося тры гады ў яго літаратурным гуртку пазаймацца, “Золак” выпускаць.

8 красавіка

Што ж мне, беднай, рабіць?! Румзаю. Ісці на здзелку з сумленнем? Анекдатычна на першы погляд. Кума. Папракаюць у тым, што адмаўляюся ад сваякоў, лічу сябе лепшай за ўсіх. Але ж я камсамолка. Ліда і Віця пакрыўдзяцца. Ды аб якой унутранай чыстаце можа ісці гаворка пасля царквы?! Калі быць верным нечаму, дык без хістанняў. Не, не паеду хрысціць Ігарка, хоць і

пакрыўдзяцца. Хай само жыццё маю рацыю давядзе.

17 красавіка

Паштоўка ад Станіслава Пятровіча! Была фізкультура, я якраз разбягалася, каб праз каня скочыць, а паштальёнка паклікала – сказала, што з Мінску мне напісалі. Падтрымлівае мяне на духу Станіслаў Пятровіч. Запрашае званіць і заязджаць у Мінску. Дзякуй!!! О, якая радасць!

10 красавіка

Вось і пачалося ўзаемадзеянне маіх прынцыпаў з рэчаіснасцю. Дакладней, працягнулася. Адказны таварыш з ЦК ЛКСМБ, уласна інструктар, у райкоме асудзіў маю “апалітычнасць”. Ён не змог даказаць сваю слушнасць. Гаворыць як па пісанаму, але не пераконвае, не ўваходзіць у сітуацыю – слізгае па паверхні. Ён ведае, як мусіць быць. Ёсць план, згодна якога ўсе мусяць уступіць у камсамол. Незалежна ад таго, вартыя ці не. Сорам! Ладна, галоўнае заставацца вернай сваім прынцыпам, не крывіць душой.

23 красавіка

Адзначылі “Мой Гальштук” другім месцам у конкурсе “Піянера Беларусі”. Мне сапраўды вельмі важна ўсё, што звязана з маёй піянерыяй!

“Таварыш старшая важатая! Дружына імя Героя Савецкага Саюза Алега Кашавога да правядзення справаздачна-выбарнага збора гатова.

Задзіра-вецер паспешліва гартаў залатую лістоту дрэў. Над галавою – казка з воблакаў.

Помніш гэты дзень, мой Гальштук? Вядома! Ты ж быў побач з сэрцам. І твае крыльцы ўстрапянуліся, калі яно забілася барабанным пошчакам.

Помніш, мой Гальштук, якімі былі два гады да гэтага дня? Віхурыста-радасныя, клопатныя...Ты ж ведаеш – пачэсна быць наперадзе, але цяжка і адказна.

Жылі мы весела. Што значыць адно падарожжа ў краіну ЭРА – краіну Энтузіястаў, Рамантыкаў, Актывістаў! З сабою ў далёкі шлях захапілі аптымізм, піянерскі задор, песню.

У канцы падарожжа, калі нашу дружыну прызналі лепшай у раёне, “на сёмым небе” ад шчасця разам са мною быў і ты, мой Гальштук!

Дзесьці блізка, накінуўшы на плечы белы шаль, заціхлі пяшчотныя вішні. Вялізнаю рыбінай плюскатала Пціч. А на паляне раптоўна ўзнялася вогненная кветка – піянерскі касцёр.

Мой Гальштук! Цяпер, калі падрасла, я зразумела – жыццё робяць чыстымі і прыгожымі такія кастры ў душах людзей. Хто запальвае іх? Пэўна, іскрынкі жывой кветкі на паляне.

Яшчэ, мой Гальштук, у полымі на паляне я бачу трапяткога жураўля, які рвецца ў неба. Да зорак! А ў кожнага свая зорачка – мара, якая напаўняе сэнсам жыццё. Ты чуеш мяне, мой Гальштук? Мы разам прыйдзем да мары!”

14 мая

Хіба сэнс жыцця ў тым, каб задаволіць свае амбіцыі і застацца на старонках гісторыі? Якая недарэчнасць! Трэба проста жыць, быць чалавекам. Колькі людзей прайшло да мяне па жыццёвай дарозе, цяпер іду я, а колькі пройдзе пасля мяне... Што такое вядомасць? Мэта кар’ерыста, які, каб аздобіць сваю шэрасць, гатовы ісці па галовах? Сапраўды вялікія людзі проста выконваюць з любоўю сваю працу: пішуць карціны, кнігі, музыку, не думаючы пра славу. Але яна сама іх

знаходзіць. А хіба ўсім суджана пакінуць аўтографы на вякі? Няўжо любоў, павага родных, сяброў, знаёмых не вартыя павагі?

Не ведаю, ці дасягну сваёй мэты – журналістыкі. Ну, а калі што, пайду працаваць у школу. Лепш добры настаўнік, чым кепскі журналіст. Галоўнае – быць на сваім месцы.

17 мая

Сяджу над урокамі, а за вакном – насычаная гукамі ноч. Салавей. Мілая птаха кліча ва ўтульныя пакоі цемнаты. Працуе дзесь трактар, б'юцца аб шыбы жукі. І салавей заліваецца, трэба ж, недзе зусім блізка, хіба ў вішнях напрыканцы саду...

Экзамены! Мае нервы не вытрымаюць. Гэтай вясной неяк асабліва ўспрымаецца прыгажосць, а прасякацца ёю нельга! Няма часу. Салавей – маленькая шэрая пташка, а колькі радасці ад яго людзям! Сапраўды выводзіць на нейкі момант з вузкай, ухабістай каляіны... Да канца школьнага жыцця – дзевяць дзён! Мне страшна, баюся такой блізкай ужо перамены абставін. Вынасілася старая вопратка, а новая яшчэ не гатовая. Матэрыял ёсць, а вось кравец з мяне няважны. Вырасла з аднаго, а не дарасла да наступнага...

23 мая

Працаваць над сабой, сабраць у адну кропку ўсе сілы. Вырашаецца пытанне аб тым, ці не надарма пражыты мае сямнаццаць гадоў. Сямнаццаць – гэта ў сярэднім чвэрць жыцця. А магу я смела адстойваць свае прынцыпы? І ці ёсць увогуле яны ў мяне?! Ці сыходзіць ад мяне цяпло? Патрэбная я каму? Ці гатовая да выпрабаванняў, ці не зламаюся? Мне трэба жыць правільна. Галоўнае – праўда, сумленнасць перад сабой, каб не хапацца

за туман. Унутраная чыстата і знешняя – адна прамая. Паляпшаць сябе можна толькі праз дапамогу іншым. Смялей у змаганні за праўду – яна ж аснова ўсяго.

25 мая

Сёння свята апошняга званка!!! Плачце і трыумфуйце народы! Ну, я ж-то буду румзаць. Даводжу сябе да ладу. Прыкрае пачуццё пустаты – насоўваецца няўхільна. У апошні раз на ўрокі ў школу...

Ён празвінеў у апошні раз. На лінейцы трымалася. Толькі віншавальная тэлеграма ад Анны Дзянісаўны расхвалявала: “Слаўныя мае...”. Заўсёды нас так называе дарагая першая настаўніца. Трымалася і тады, калі дзяўчынка-перша-класніца падбегла з букецікам канвалій. Ну, а пасля расплакалася. Соладка так. Палягчэла. Слёзы аб мінулым, учарашнім. Дзіўна, але цяпер знікла адчуванне пустаты. Добра ведаю, што мне рабіць заўтра і пасля два месяцы. Вось жа ўчора і сёння да званка хандрыла. Вучыць, вучыць, вучыць... Закончаны дзесяты клас – дайшла і да канца гэтага сшытка, да вокладкі. Колькі ведае мой дзённік – і добрага, і кепскага. З табой, мой дарагі Дзённік, заўсёды шчырая. Мае сумненні і трывогі найперш патрабуюць цябе. Радасць радзей просіцца на старонкі. Радасць, поспехі трэба несці людзям. А вось горыч, няўпэненасць, песімізм трымаць пад панцырам. Пасталела аднак, што даносяць і два сшыткі дзённіка. Шкада распачынаць новы. Трэба ляпіць, ствараць сябе. Жыць толькі для сябе – эгаізм.

27 мая

Cognosce te ipsum! Так, пазнай сябе. Першы за-

піс у новым сшытку.

Білеты зусім не паддаюцца. У галаве пустата. Здаецца ж цалкам гатова да ўспрыняцця новага і да паўтарэння, а штосьці пры тым замінае. Бегаю ад стала да стала. Можа месца не арганізуе ўвагу? Ладна, змушу сябе. Ведаю, што калі мозг працуе нібы ўхаластую, дадаецца штосьці важнае да душы.

Сёння ўвогуле радасны дзень. Тры гады ў камсамоле! Помню, як хадзіла за Валянцінай Іванаўнай, каб даражэнькая важатая дазволіла сямікласнікам уступіць у ЛКСМ. Яна ж дала мне і рэкамендацыю. Спадзяюся, што ніколі не пашкадуе аб гэтым. Я кожны раз з хваляваннем бяру свой білет. І веру, што ніколі не стану абыякавай да яго, што заўсёды ў сэрцы будзе ўзнікаць хваля пяшчоты да чырвонай кніжачкі. Цвёрда ведаю, што галоўнае быць сумленнай. Праўда, справядлівасць, а ў засені іх дабрыня, якая не мае межаў. Як хочацца крыкнуць: “Людзі! Будзьце добрымі адзін да другога”. Калі б можна было як горкаўскі Данка да святла – пракласці шлях да паразумення ўсіх. Я хачу шчасця людзям больш, чым сабе. Цяпер адчуваю, што ў гэтым найвялікшае маё шчасце. У гэтым сэнс жыцця. Калі б кожны прыняў, як закон, імкненне да шчасця іншых, не было б хандры, суму, панылясці. Няма патрэбы гаварыць высокія словы на кожным кроку. Іх бляск можа сляпіць так, што не ўбачыш таго, што вакол і побач. Не летуценіць, а быць удзельнікам жыцця. Не пасіўным назіральнікам, а актыўным змагаром: “Лишь тот достоин жизни и свободы, кто каждый день на бой идёт за них”.

І яшчэ сёння адна вялікая падзея – Масква! Яна стала бліжэй да нас, як скарацілася адлегласць да сталіцы. Праз Дараганава ад сёння ідзе цягнік

“Масква – Баранавічы”. Масква! Святое імя. Хачу ў Маскву. І баюся. Баюся, што не вытрымаю радасці сустрэчы. Смешна ніба, але ж шчыра.

31 мая

Заўтра – першы экзамен. Сачыненне. Упэўненая, што напішу кепска, не ў належнай форме. Нават няма настрою чытаць крытыку. Увогуле хутчэй бы праляцелі гэтыя дваццаць чатыры дні!

Хочацца з’ехаць з дому. Трэба разабрацца ў сабе, а звыклыя абставіны трымаюць у ранейшым. Каханне, маё горкае каханне... Як добра, што ты ёсць. Няхай боль, пакута, але ж гэта шчасце, шчасце – кахаць. Момантамі нясцерпна цяжка. Калі раней супакойваў Грыг, дык цяпер ратуе Бетховен...

1 чэрвеня

Сачыненне напісана. Пачуццё, нібы урок адбыла. Прыйшла звычайна ў школу, пра кветкі клапацілася... Трымала сябе. Толькі, калі адкрывалі канверт з тэмамі, унутры закалацілася. “Я – грамадзянін Савецкага Саюза”. Тэма цяжкая сваёй неабсяжнасцю. Незадаволеная напісаным. Але ж ёсць сілы рыхтавацца да гісторыі і грамадстваэнаўства. Быць стрыманей!

Проста любіць людзей высакародных і моцных, добрых і разумных. А вось паспрабуй палюбіць іх подленькіх і труслівых, жорсткіх і хітрых. Палюбіць за тое, што *людзі* яны. І гэтай любоўю выпалі кепскае, а на попеле вырасці вартае чалавека. Вось гэта любоў. А сюсюканне і доўгія размовы ні аб чым – проста здрадаю. Не абыходзіць бруд, а ачышчаць ад яго душы. Пакуль няма сіл жыць так. Але мушу зрабіць усё, каб людзі побач са мной рабіліся лепшымі. Маральны абавязак – любоў да

жыцця. Няхай хандра часам захліствае, але гэта на карысць. Каб сябе самаё спазнаць, трэба мець самы розны вопыт. Увогуле ж прага жыцця ў самых розных выявах. Я радуюся ёй, вітаю і болей таго – раздзьмухваю яшчэ болей любоў да ўсяго: музыкі, дажджу, пчол, кветак, травы... У якой прафесіі ні сцверджуся, а буду найперш Чалавекам. Не ведаю, чаго змагу дасягнуць. Праца і сіла волі. Галоўнае быць сумленнай з людзьмі і сабой. І стражэй, стражэй ацэньваць свае ўчынкі. Дакладна ведаю: дабрыня і сіла волі непадзельныя. Толькі моцны можа быць добрым, а не добранькім.

2 чэрвеня

Сёння з Моцартам. А учора – Бетховен. Нічога не магла слухаць апрача 40-ой сімфоніі – свежасць раніцы, іскрыстыя колеры. У Бетховена – глыбокія, вагомасныя тоны. У Моцарта – празрыстыя, лёгкія.

Пахвала патрэбная. Шчырая – ацэнка руху наперад, вынік працы. Але пахвала найчасцей падобная на імгліста-падманлівае святло месяца. Калі холадна, дык не сагрэе. Толькі настойліваю працай дасягаюцца сапраўдныя сонечнасць і цяпло. Цвяроза і аб’ектыўна падыходзіць да сваіх магчымасцей і вынікаў!

І што за беспрасветная хандра, туга находзяць на мяне?! Быццам марскія прылівы. Праз вызначаны час першыя сімптомы, а пасля і ўлада болю. Люблю жыццё, а ў такія моманты здольная кінуцца ў бездань. І чым большай была радасць, тым глыбей, усеахопней боль. Ува мне два кантрастных чалавекі. Адна частка мяне высакародная, чыстая, а другая – пошленькая, часам дробязная, страшэнна нягеглая. І змагаюцца між сабой, а найчасцей перамагае якраз другая. Слабачка я!

7 чэрвеня

Каб адчуць радасць, трэба згубіць рэч, перахваляваццa, а потым знайсці яе. Людзі не ўсведамляюць свайго шчасця, а толькі страціўшы яго, становяцца відушчымі. І шукаюць, шукаюць... Па сачыненню – 5\5, па гісторыі і грамадствазнаўству 5. Пакуль, здаецца, лёгка ідзе. Засталося самае страшнае. І на экзаменах, і ў жыцці.

Чалавек мае патрэбу ў дачыненнях з рознымі людзьмі, з рознымі характарамі, бо так найглыбей праяўляецца індывідуальнасць. Абуджаецца тое невядомае, што прыхавана за звыклым. Чым багацей унутрана чалавек, тым шырэйшае ў яго кола сяброў. І тут узаемная сувязь: ты людзям – людзі табе.

Няма ідэальных людзей. І ідэал паняцце адноснае, але без ідэалаў жыць нельга. Ідэал – чалавек, у якім больш, гусцей, чым у некім іншым, кан-цэнтруюцца рысы, якія неабходна напрацоўваць кожнаму.

Добра, мушу старанна, прадуктыўна вучыць фізіку. Універсітэт... ці вартая я ўніверсітэта?.. Ну, зубрыць. І воля, воля, кантраляваць кожны жэст, рух.

12 чэрвеня

Па фізіцы пяцёрка! 32-градусная гарачыня, якая адурманьвае, а трэба вучыць хімію.

Надвячорак. Што за новыя адчуванні? Мне раптам захацелася сына. Каб ён увайшоў у жыццё праз гадоў сем. І каб ён ганарыўся мамай. І мама ім. Сын... Маленькі мужчына. Накатвае хваляю мара аб утульным шчасці дома. Аб хлопчыку з бясконцымі пытаннямі. Дзіўна. І што гэта сёння... Будзе шчасце, будзе. Павінна быць, а калі не... Але ж лепш марыць і быць пэўнаю ў добрым.

24 чэрвеня

Экзамены здадзены. Геаметрыя – 5. Але чамусьці няма радасці, ад якой лёгка, крылата. Вучыла, як магла, наколькі ў маіх сілах. Усё адно пачуццё незадаволенасці.

Як здорава, што выйшла пастанова аб п'янстве. Даўно пара пачаць рашучы наступ на гэтае зло. Ледзь не скакала. Алкаголь жа псуе жыццё не толькі асобнаму чалавеку, яго сям'і, але і ўсім навокал. Цяпер бы пашырыць кола зацікаўлення людзей. Ва ўніверсітэты культуры варта было б змушаць ісці нават сілай. Калі чалавек вучыцца хадзіць, робіць першыя крокі, падае, б'ецца. Але ж гэта непазбежна. Так і з эстэтычным выхаваннем. Нічога, дойдуць у хуткім часе і да гэтага.

28 чэрвеня

Была ў Асіповічах, у рэдакцыі раёнкі. І набралася сумневаў адносна філфаку. А можа журналістыка сапраўды маё "прызванне", як рэдактар пераконваў? І не трэба акольных шляхоў?! Заўтра выпускны вечар, а ніякай радасці і хвалявання.

30 чэрвеня

Хаджу, бурчу, ныю... Вечар прайшоў лепш, чым чакала. Заўтра сабантуй – не хачу! І сорамна: ад калектыву адрываюся. Не хочацца пісаць. Дзіўны стан, як напаўняюся чымсьці незразумелым – пакуль ці ўвогуле... Атрымала рэкамендацыю для паступлення на філфак ад старшыні Магілёскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР Васіля Матэвушава.

5 ліпеня

Дакументы ў прыёмную камісію філфака здадзены. Сёння вярнулася з Мінску. Зноў адчуваю

сябе чалавекам. Вось жа непаразуменне – заўсёды “забываю” сябе дома, куды б ні паехала. У Асіповічах нават “шарыкі” ў іншы бок пачынаюць вярцецца, а пра Мінск і гаварыць няма чаго. І дакуль гэта будзе працягвацца? Праўда, цяпер трымалася лепш, але... Была ў “Піянеры Беларусі”. Літаратурны супрацоўнік Міхась Зарэмба напісаў характарыстыку на “юнага карэспандэнта Галіну С -к”. Колькі гадоў таму я за яго подпісам першы ліст атрымала? З сёмага класа ў “П/Б” пачала пісаць і ўдзячная М. Зарэмбу, бо ён жа найчасцей мне адказваў і займаўся маімі матэрыяламі.

8 ліпеня

Ненавіжу сябе! Ну, зусім не ўмею быць адпаведнай з людзьмі, пераконваць іх. Не вытравіць з сябе рабскае знізу ўверх глядзенне. Але ж адно – пакланенне перад Пушкіным, а іншае – перад тым, хто проста прымае дакументы.

У гэтым годзе не паступлю. Ведаю дакладна. Такі агромны аб’ём матэрыялу не ўлезе ў маю дубовую галовачку. Пайду працаваць важатай. Хоць, зразумела, хочацца вучыцца. І каб не дрыжэла перад прыёмнай камісіяй!..

Зноў сёння да цябе, мой Дзённік – беспрасветная хандра. Хоць бы не звар’яцець. Здаецца, што чую, як пульсіруюць нервы. І яшчэ гэтая ўпэўненасць навокал у тым, што я паступлю. Супрацьлеглая маім прадчуванням. Ёсць, пэўна ж, думкі аб тым, што атэстат нічогісты, а да яго і характарыстыкі-рэкамендацыі яшчэ. Але ж гэта толькі шансы-нюансы. Так, як звычайна, думкі пра тое, як будзе, калі стану студэнткай, і што, як не ўдасца... Розумам цвяроза ўсведамляю, што куды мне ва ўніверсітэт! Прыйшоў выклік на экзамены. 30-га ліпеня трэба быць у прыёмнай камісіі. Так,

буду. А 25 жніўня паеду з Дараганава ў Асіповічы, у райком, прасіцца на працу важатай... Бо не вартая таго, каб вучыцца ва ўніверсітэце!

19 ліпеня

Ёсць людзі, адносіны з якімі, нібы ўзыходжанне на горную вяршыню... Знайшла сівы волас! Рыхтуюся да экзаменаў. Як жа несправядліва, што ўсходнія славяне раздзяліліся на беларусаў, рускіх, украінцаў. Разам былі б мацнейшымі. Адна магутная плынь, а так – тры ракі. Вось пачуццё віны перад беларускай мовай, што іду на рускае аддзяленне. Нібы здраджваю нацыянальнаму, а люблю ж сваю родную мову. Ды на яе глядзяць цяпер як на нейкі архаізм. Вакол гавораць у асноўным па-руску. Непрыемна, крыўдна. І сябе апраўдваю тым яшчэ, што беларускую ведаю лепш за рускую...

28 ліпеня

Учора былі з мамай у кіно. Калі вярталіся, яна сказала, што са мной найлепш хадзіць у клуб. Як выразна адчулася, што няма чалавека, якому б даражэй быў кожны мой уздых, мая слязінка, мой поспех. Яна дала жыццё дзіцяці-крыкуну, выкарміла сваім малаком. А цяпер як адрывае ад сэрца сямнаццацігадовага чалавека. Мілая мая мама, як цяжка табе ўсе гэтыя 25 гадоў. Твая чулая душа пакутавала, стагнала. Жыццё толькі дзеля нас з братам. І як можна крыўдаваць, што ў нечым не разумела мяне, якая глытала кнігу за кнігай. Да тваіх грудзей можна прытуліцца моцна-моцна, выплакацца, скінуць цяжар перажыванняў.

У мамы глыбокі, цэласны характар, як з аднаго кавалку скроены. Яна шчасліва пазбаўлена супярэчнасцей, любіць людзей, дзейсная ў спачуванні.

Стараецца кожнаму памагчы. Пяшчота, пяшчота. Мама, люблю цябе...

1 жніўня

Як сон – няўжо за плячыма ўжо першы экзамен... Пісала сачыненне на тэму “Я радуюсь маршу, которым идём...”, У. Маякоўскі. Перапрацавала школьнае экзаменацыйнае. Правяла паралелі. Школьным патрабаванням адпавядае, а ўніверсітэцкім? Вялікі запытальны знак. Можа, і памылак нарабіла. Спадзяюся, што не на “двойку” і варта рыхтавацца да вусных мовы і літаратуры.

2 жніўня

Вучыцца ва ўніверсітэце хочацца! У студэнцкую б аўдыторыю! Люблю Мінск сам па сабе і яго магчымасці для развіцця. Заўтра – экзамен. Надзей мала, але трэба ведаць, што ў барацьбе дзеля перамогі зроблена ўсё.

“Чацвёрка” па сачыненні. Не паступлю!

3 жніўня

І сёння атрымала чарговую “чацвёрку”. Здаецца, адказвала правільна, а нейкім чынам пераўтварылі ў няправільнае. Не далі адказваць, сабрацца з думкамі – не чакала такога павароту. Як пацямнела адразу ўсё навокал!

Трымаюся дзякуючы наведванню Станіслава Пятровіча. Ён вельмі добры чалавек. Сыходзіць ад яго нейкая дзіцячасць, нават нібы наіўнасць. Люблю людзей, якія захавалі на ўсё жыццё зарад бадзёрасці, непасрэднасці юных гадоў. Надзя, яго дачка, вельмі мілы чалавек. Галоўнае, што ёсць ідэалы, дабрыня і, мабыць, воля. Мы яшчэ абавязкова сустрэнемся і, мабыць, пасябруем.

6 жніўня

Па гісторыі літаральна з-за "мамы і таты" атрымала "чацвёрку". Ну, не выракаюся я сваіх "простых" бацькоў. Няўжо няма справядлівасці ва ўніверсітэце? Адказала ж бездакорна на ўсе пытанні, а апошняе было пра бацькоў. Па гісторыі ж у школе ад пятага па дзесяты клас ніводной нават бягучай "чацвёркі" не мела. Перад дзвярыма яшчэ кансультавала дзяўчат, і чула, як іншыя адказвалі. Што ж, з'язджаць?! Вось так, з кепскімі думкамі пра людзей? Шансаў стаць студэнткай ужо няма. Але ж трэба перажыць усю сітуацыю...

7 жніўня

Мушу вучыць deutsch. Дзесяць тэм сёння – як хочаш! Не распускацца, падцягнуцца. Пойдзеш працаваць. Няўжо нельга жыць без універсітэта? Галоўнае заставацца чалавекам.

Сёння ў Шушкевічаў пазнаёмілася з сябрам Станіслава Пятровіча паэтам Сцяпанам Ліхадзіеўскім, які жыве, працуе ва ўніверсітэце ў Ташкенце. Год таму чытала ў "Полымі" аб іх сяброўстве і вось убачыла побач абодвух.

Як кепска – нікому не зразумець. Вядома, засмучае тое, што не паступіла. І – справядлівасць! Ведала, што бруду шмат, але каб у такой ступені сабрана было ў найлепшым ВНУ рэспублікі – сюрпрыз. Разгубленасць, адсцябалі па душы. Аднак паранейшаму належыць ісці прамым шляхам. Буду змагацца за праўду і верыць у жыццё. У 20-я гады было цяжка, жорстка, а выстаялі. І ў імя Валерыя Банівура я мушу быць чалавекам.

8 жніўня

Гэтак можна звар'яцець. Як кепска! Страшэнна кепска! Агіда. Хочацца з'ехаць дадому, ісці пра-

цаваць і не прыніжацца. Хіба зразумеюць мяне? Мушу папытацца аб справядлівасці. Нервы нібы матляюцца з боку ў бок. Балюча! Як жорстка! Калі б бачыла, што іншыя лепш за мяне ведаюць, не крыўдзілася б. А так... Ледзь не патрапіла пад машыну. Гэты марш-кідок перад экзаменамі даў, вядома, шмат. Літаратуру ў аб'ёме сярэдняй школы лепш вывучыць я ўжо не магу. Трэба было б прайсці курс ВНУ. А гісторыя? Такое адчуванне, што ў любы момант грудзі разарвуцца ад болю. Толькі б вытрымаць, выстаяць. Што ж, бывай, мара! На дзённае лепш хіба і не рабіць болей спроб паступаць. Бацькоў мяняць я не збіраюся. Паступаць у наступным годзе – значыць яшчэ раз прыніжацца. Так увогуле можна ўзненавідзець жыццё.

10 жніўня

Па deutsch – пяцёрка. Вось цуд! Найгорш хіба была падрыхтаваная, а выдатна. Пыталася шаноўная экзаменатарка шмат, але па справе. Мне нават спадабалася адказваць. Вось бы ўсе так! Выйшла змучаная, гатовая ўпасці, але шчаслівая.

12 жніўня

Цяпер каля трох гадзін ночы. Сяджу на асіповіцкім вакзале. Мільгаюць, праплываюць, пераальваюцца людзі. Сем гадзін чакала субяседаванне. Конкурс – шэсць кандыдатаў на адно месца. У адпаведнасці з баламі і заходзілі ў пакой. Што мяне ўтрымала ля тых дзвярэй? На намесніка дэкана зрабіў уражанне мой альбом з газетнымі выразкамі: “О, сколько написала...” Пакінуў у сябе з тым, каб прайшла яшчэ раз паўторна субяседаванне. Ці будзе штосьці з таго? Як хочацца паступіць!

18 жніўня

Зноў ноч на вакзале. Пакуты працягваюцца. Як нядобра на душы з-за гэтых “варыяцый” з паступленнем! Такое адчуванне, нібы абкрадаю некага. Не прымуць жа! Проста не абарвалі адным разам нітачку-надзею, а цягнуць, цягнуць, пакуль яна не лопне. І так пакутна, балюча гэта! Хіба і дарма, бо, каб пэўна ведала, што праца наперадзе, рыхтавалася б адпаведна, а зараз імгла пакуль...

Вельмі мілыя Надзя, Ружа Шушкевічы. У іх, з імі сапраўды добра. Лёгка дыхаецца, свабодна. Прапануюць, калі паступлю, жыць у іх. У прынцыпе цудоўна, але ж гэта – Шушкевічы!!! Сорамна мне... Дваццаць пятага зноў у Мінск за дакументамі і альбомам. Калі б прынялі, усё надта ж добра склалася б, а ў маім жыцці такое не прадугледжана...

19 жніўня

Я шчыра люблю, абураюся, спрачаюся, спачуваю людзям, хачу дапамагчы ім. Але ў глыбіні душы жыве чалавек, незалежны ад мяне ж. Ён глядзіць на свет як крытык. Сартуе ўражанні: варта помніць, не варта... Я буду пісаць. Калі застануся самой сабой, не змагу не пісаць. Не забыць усяго таго, што адбываецца штодня. Хачу, каб пра простых людзей, якія мне дарагія, ведалі ўсе. Таму што яны *сапраўдныя людзі*. Сумленныя, чыстыя, вельмі зямныя. У адказны момант і Л.У., і М.К., і Н. П., і Т.С., і І.Б., і Л.Д., і Г.М. ... стануць на сцежку Банівура, Улляны Громавай, Зоі Касмадзем’янскай. Я не магу не расказаць усім і кожнаму аб маёй Пцічы, аб маёй бярозе, аб маім лесе, аб маім полі і маёй дарозе, аб маім небе.

Хачу, каб кожны адчуў пяшчоту да дарагіх мне кляновых лісточкаў. Чалавек, які любіць прыроду, любіць і людзей. Іншая справа, што мы часта аказваемся грубымі ў параўнанні з карункамі бярозы. Так, як шмат сярод нас пошленькіх, заплеснявелых, жорсткіх. Але ж я хачу – не магу інакш! – змагацца за душы чалавечыя. Я не талент, каб падобна Талстому, Чэхаву асвятляць людзям шлях. Пасля Паўстоўскага цяжка сказаць індывідуальна-вартасна аб тым, што навокал цябе. Але я буду працаваць, каб стаць хоць радавой лучынкай. Маёй душы цесна без мары. І не хачу астужаць свае парыванні, бо без іх і мяне ж няма...

Чытаю Расула Гамзатава. Як вочы адкрыліся: пэўна ж, я павінна пісаць толькі па-беларуску. На мове маіх продкаў. Магчыма, нічога талковага з мяне і не выйдзе, але чалавек мусіць цягнуцца да зорак. Тады выпростваюцца плечы, страйнее пастава. Знаць дасканала рускую мову неабходна. Беларускую ўдасканальваць да прафесійнага ўзроўню ў стане сама. Пакуль не атрымліваецца выказаць свае пачуцці, але сёння пераломны дзень. Зямля не гайдаецца ўжо пад нагамі.

20 жніўня

Жнівень на зыходзе. Жоўтыя сцірты, нібы рыцарскія шлемы, пакінутыя на полі пасля бітвы. Жыта абмалочана. Склалі галовы буйны моладцы. Колас без зерня – не колас. Шлем без рыцара – сірата. Месяцамі, вечнасць сваю, сцябло люляла, хлеб. І вось аддало людзям сваё дзіцятка, свой лёс, а само засталося, быццам шлем без рыцара. Праз год, магчыма, нясмела выгляне з-пад зямлі плоць і кроў той сцябліны, зернейка з коласа. Прашумяць дажджы. Зноў будзе жнівень. Асірацее поле.

Устануць шлемы без рыцараў. І так год за годам. Тужліва. Ды каб з года ў год цягнуліся каласы ў сінь, не абысціся без шлемаў...

Увогуле настрой з-за няпэўнасці кепскі. І бедная мая мама хвалюецца, пакутуе нават больш за мяне. Сілы, так патрэбныя, глынае чаканне. Ужо б сказалі адразу, што я за бортам...

21 жніўня

Вечара, такога, як учарашні, не будзе ў маім жыцці ніколі. Так, буду сядаць за школьную парту як госць, але гэта будзе ўжо новы чалавек. Учора ж сядзела дзяўчынка-дзяўчына. Нібы дзяцінства маё і юнацтва працягнулі рукі адно другому. Абняліся. Радасць і туга зліліся ў адно цэлае. І кроплі слёз... Аб чым?.. Аб добрым і кепскім, пяшчотным і жорсткім. Аб лялцы, якая з дачкі ператварылася ў ляльку. Аб вечарах, калі за дзве гадзіны роздумаў на паперу клалася толькі чатыры дзіцячых радкі. Аб празе кахання, а, магчыма, проста сябра...

“Сёння незвычайны ўрок. Урок аб той складанай рэчы, імя якой жыццё, – сказала Міла Капітонаўна. – Канспектаваць неабавязкова”.

Як вытрымаць паперы, як раскрыць на ёй пачуцці, якімі наскрозь прасякаецца душа...Няма такіх слоў у мяне. Туга – і не туга, радасць – і не радасць. Тое, што ачышчае, уздымае, дорыць крылы. У такія хвіліны адчувальна сталееш, адкрываеш нанова жыццё. У такія хвіліны ў душы “сур’ёзная“ музыка, класіка. Нібы ўдары сэрца па клавішах чуйнага інструмента нараджаюць цудоўныя гукі, моцныя, страсныя, пяшчотныя.

26 жніўня

Вярнулася з Мінску. Сваю паразу хацела прыняць сама, каб тое, што адаб’ецца на маім твары, не

бачыў ніхто з блізкіх людзей. У прыватнасці, Надзя, бо мы з ёй сустракаліся ля філфака на Чырвонаармейскай. Ішла за дакументамі і альбомам, але ж няпэўнасць працягваецца. Намеснік дэкана сказаў: “Я думаю, што вы паступіце...” Рэктару збіраюцца паказваць мой альбом.

Толькі ж мая зорачка хіба шчыльна зацягнулася хмарамі. Можа і на карысць нечаму ўва мне, што так расцягнуўся неспакой. Хваляванні ў маім узросце працуюць на характар, мусяць працаваць. Трымацца! А чаму гавораць суботні, нядзельны вечар, а не ўжываюцца формы панядзелкавы, аўторкавы і г.д.? Вось дык думкі.

29 жніўня

Поўня, нібы шар з юрлівай жоўтай ртуці, коўзаецца па жывым люстэрку вады. Мігцяць вільготнымі вачыма зоркі. Рака ўздымае над сваім пругкім целам беладымнае покрыва. Туман плыве то сівой грывай, то мяккім вэлюмам. Не хапае слоў, каб выказаць пачуцці. Ні ў адным мастацкім музеі свету не знойдзеш такой прыгажосці, у якую можна ўвайсці, апусціць руку ў люстэрка, зачарпнуць зорку, а праз хвіліну зноў убачыць у ім, гэтым люстэрку, неба з тваёй зоркай. Які цуд!!! Праглядаюць гарадскія сцены, выдаюцца вострыя вежы. Застыў разведзены над гарадскім ірвом мост. Толькі б не праімчаліся па дарозе ганцы, не парушыўся б спакой гэтай начной дзяржавы. Цішыня...

Мне часам здаецца, што маё сэрца здольнае перанесці любыя гора, бяду, а можа не вытрымаць такога вось боскага хараства, пачуцця радасці, бязмежнага шчасця... Жыццё, нягледзячы на падман, частую бессаромнасць чалавечую, такое цудоўнае! Вось жа зоркі ніколі не пагаснуць. Хай

робяць навуковыя разлікі, пераконваюць астраномы, але мае зоркі ніколі не знікнуць – маё сэрца самы магутны тэлескоп.

Не ўсё вылілася на паперу. Штосьці яшчэ засталося і як у бакі водзіць, але ўжо крыху лягчэй. І трэба стаяць да канца. Рэктар дык рэктар, міністр дык міністр. Хачу вучыцца, хоць у душы сумненні варушацца: “Можа, горш за іншых. Куды ж цягнешся!?” Эх, каб быў дасканалы апарат для вызначэння здольнасцей...

31 жніўня

Глухая незадаволенасць сабой. Не ведаю, у што гэта выльецца. Што мне трэба? Пабыць зусім адной? Паслухаць музыку? Заснуць на суткі? Заўтра – Першае верасня. Ці не таму панурасць, змрочнасць душу апанавалі? Выкліка на заняткі няма. Зноў грызе комплекс непаўнацэннасці. Праўда, прыглушаны болем фізічным. Сэрца капрызіць усімі сваімі тканкамі. Уласнае бяссілле найстрашней за ўсё. Нікому не магу зараз дапамагчы. Мы адказныя за тых, каго прыручаем! Значыць, разлічваць сілы ў чалавечых адносінах?.. Што ж, заўтра замест студэнцкай аўдыторыі пайду ў свой лес. Адведаю зарослую ўжо маладымі сасонкамі паляну першага ў маім жыцці піянерскага кастра. Сцежкі мае баравіковыя, памажыце мне сябе сапраўдную знайсці...

1 верасня

У Мінск!!! Еду на вучобу. Вярнулася з лесу, а ў скрынцы – ліст з Універсітэта. Прынята на першы курс філалагічнага факультэта. Мама шчаслівая, з работы прыбегла раней, бо паштальёнка перадала, што канверт з Мінску прыйшоў, у якім, мабыць, выклік. Вось жа колькі іх, зацікаўленых маімі спра-

вамі. Студэнтка! Далося. Так чакала гэтага імгненне, колькі працавала на яго. Распачынаецца новы этап?! У Мінск!

Графіка Ежы Лянгевіча

З ЗАПІСАЎ СТУДЭНТКІ

5 верасня, **1972**

Доўгачаканае, выпакутаванае – студэнтка! Ды ці змагу вучыцца ва ўніверсітэце, ці хопіць здольнасцей, ці здолею арганізавацца...

Падымаюся а палове сёмай. З Партызанскага праспекта ад дзядзі Андрэя – трамваем, да якога яшчэ дабегчы трэба, а пасля – тралейбусам. Філфак размешчаны ў цудоўным месцы. На Чырвонаармейскую з Ленінскага праспекта выводзіць клянова-каштанавы сквер і кожную раніцу я нібы заглядаю ў родныя прысады. Пасярод сквера – незвычайнай прыгажосці фантан: залацістыя хлопчык і лебедзь нібы вось-вось вымкнуцца ўвысь праз густыя вершаліны... Амаль насупраць філфака – Ленінская бібліятэка, самая галоўная ў Беларусі і ў якую запісваюць толькі на трэцім курсе....

І як пераадолець унутраную неразбярыху, хаос, які правакуецца, мабыць, і тым, што дзве гадзіны ў дзень забірае дарога – Заводскі раён, які ўсё ж чамусьці так не мілы мне – урэшце і тым (ці найперш?!!), што страшэнна цягне дадому... Студзіць няўпэўненасць у свае сілы. Можа, каб чароўным чынам магла адначасова заставацца ў дарагачаўскай хаце і быць у Мінску, дык паспявала б значна болей. З Надзяй аказаліся ў адной чацвёртай групе!

9 верасня

Буду на кватэры ў Шушкевічаў! Дарагія Станіслаў Пятровіч і Кацярына Аляксееўна прананавалі самі. І няёмка мне, але ж рада-рада. Цяпер я сапраўды змагу больш чытаць і грунтоўней рыхтавацца да семінарскіх. Даезд за паўгадзіны без перасадак, буду сядзець увечары, колькі трэба, не хвалюючыся за святло. І адчуваю сябе на Якуба Коласа вольна, амаль як дома, што найгалоўнае. Шчаслівыя Надзя, Ружа і ўсе дзеці, маючы **такога** бацьку, як Станіслаў Пятровіч. Вось і на мяне яго добразычлівасць, інтэлігентнасць распаўсюдзіліся. Як здорава, што падышла да яго тады, пасля школьнай сустрэчы з пісьменнікамі!..

12 верасня

Цяпер цяжэй сыходжуся з людзьмі. І мучаюць занядбаныя абавязкі перад сабой жа, не выконваю належнае! Па сутнасці ж гэты тыдзень амаль не займалася і дарма спяшаюся апраўдаць сябе пераездам, уладкаваннем. Абсурд: раптам даходжу да таго, што “зайздрошчу” свабодзе тых, хто не паступіў! І якая туга па дому! Першыя дні вірам укруцілі ў сябе, а сёння душа проста дрыжыць, трымціць. Крылы б мне!.. Густая чалавечая плынь, у якой губляюся, адчуваю сябе адзінокай, чужой гораду. Ужо восень – сплaніраваў пад ногі ў сквеЁры мой першы жоўты кляновы лісток. У гэтых веліканаў такія ж далікатныя далоні, як і ў майго клёна над дараганаўскай вуліцай.

14 верасня

Учора, вярнуўшыся з заняткаў, застала старэйшага сына Станіслава Пятровіча – Станіслава Станіслававіча, вучонага фізіка, гонар усёй сям’і. Мне ўпершыню пацалавалі руку! Здаецца, больш з усіх

пяцёх дзяцей ён падобны на бацьку.

16 верасня

Заўтра нядзеля – дадому б! Але не еду ні ў Дараганава, ні ў Мікалаеўшчыну на радзіму Якуба Коласа, бо не маю права, не заслужыла свята. Мушу ўвайсці ў адпаведны вучэбны рытм, а таму пакуль укладаць час не ў тое, што хочацца, а найперш – у неабходнае. Не апраўдвацца, не выскакваць наперад. Думаць найперш! Берагчы час, напаўняючы яго ведамі.

20 верасня

Божа мой, хоць бы адна жывая душа зразумела! Зноў у панцыры. Цяпер бы Эдварда Грыга, песню Сольвейг пару гадзін, як дома, паслухаць. Адчуваю сябе знішчанай дарэшты. Здаецца, што нічога-нічагусенькі добрага не змагу зрабіць у жыцці, што закончаная дурніца. І так хочацца дадому! Але ж трэба неяк пераадольваць сябе. Толькі ці застануся я ва ўніверсітэце па першай сесіі? Адна латынь забівае. Проста жах. Як было сорамна сёння! Не хапае часу, каб вывучыць, вызубрыць. На семінары па гісторыі, праўда, “5” атрымала, але ж гэта адзнака ліпавая, хаця і адзіная ў групе. Не ведаю я па-сапраўднаму “Маніфеста”. І пара назусім усвядоміць тое, што вучыш не для адзнакі, а для сябе.

Нейкая зябрыстая паласатасць у душы. Няма жалезнай упэўненасці ў тым, што сапраўды трэба кожную раніцу ехаць на заняткі. І ўвогуле адчуванне, нібы выштурхнутая з каляіны сваёй, а цяпер як б’юся галавой у сценку, шукаючы яе, сваю адзіную сцяжыну.

Была ў Мастацкім музеі. Успомнілася, што ўпершыню гадоў сем таму, зусім дзіцём, з мамай і

Васілём сюды патрапіла, калі яго, тады студэнта, пры нагодзе праведвалі. Шчаслівыя гараджане! Якія цуды чакаюць кожнага ў гэтым палацы. Пастараюся штотыдзень сюды заходзіць. Добра, што блізка ад філфака. У гулкіх залах музея прасякаешся асаблівай свежасцю і нібы душа вызваляецца ад нечага чужога... Зараз бачу, што недарэмнымі былі мае намаганні ўвайсці ў гэты асаблівы свет праз рэпрадукцыі, кнігі. А чаго варты пераход-калідор з вучэбнага ў жылы корпус у Дараганаўскай школе-інтэрнат – сапраўдная галерэя, апынуўшыся ў якой першы раз, аб усім і аб самой сабе забылася. І якой ашаломлена шчасліваю знайшлася! Пазнаю ў музеі некаторыя творы. Асабліва крануў Максімаў з яго "Усё ў мінулым" – старая пані ў фатэлі пры ганку не маладзейшага дому, на століку пры ёй – філіжанкі з розных сервізаў, а побач светлыя фіялеты бэзу, які ўжо таксама старэча і цвіце з апошніх сіл... Добра было б асвоіць усю музейную экспазіцыю.

22 верасня

Застала, вярнуўшыся з заняткаў, Сцяпана Іванавіча Ліхадзіеўскага. Ён вяртаўся з адпачынку са сваёй роднай Случчыны ў Ташкент, дзе жыве даўным-даўно. Беларускі паэт, закінуты лёсам ва Узбекістан, вучоны-філолаг. Чаму даваенны час аказаўся такім нялітасцівым да цудоўных, інтэлігентных людзей?! І трэба маўчаць аб гэтым, не распаўсюджвацца, паабяцала.

25 верасня

Уразіў святочнасцю, нават велічнасцю Оперны тэатр. Купіла два білеты на "Пікавую даму" Пятра Чайкоўскага, каб смялей было, удвух з Ігарам пайшлі. Першакурснікі, студэнт-перакладчык Ін-

стытута замежных моў і студэнтка філфака БДУ, ідучы на спектакль, разважалі, як патрапіць на свае месцы, бо што ж гэта за бенуар, як пазначана ў білетах. Ведалі, дзе партэр, бельэтаж, балкон, а вось бенуар... Доўга шукаць не прыйшлося! І апынуліся ў зусім іншай прасторы, вытанчанай, святочнай, так аддаленай ад асабіста маёй рэчаіснасці. Вельмі дарэчы было, што якраз з бенуара, адкуль увесь партэр і сцэна ахопліваюцца, і адбылася першая сустрэча з гэтым дзівосным светам. У нішы перад сцэнай – аркестр, паслухмяны рухам дырыжора (жанчыны!), цёмна-бардовая цяжкая аксамітная заслона, за якой – таемнае таемных... Колькі ж мне расці яшчэ душою, каб хоць наблізіцца да адпаведнага ўспрыняцця оперы! Рада, што хочацца ў гэты Храм Мастацтва. Хай сабе Папялушкай сярод элегантнай публікі і дрымучым неафітам у оперы. Знаёмства з балетам яшчэ наперадзе!

4 кастрычніка

Учора, дзякуючы Станіславу Пятровічу, патрапіла ў Драматычны тэатр імя Янкі Купалы на вечарыну, прысвечаную 60-годдзю з дня нараджэння Максіма Танка. Сам ён такі магутны, прыгожы. Жывы класік. Выступалі “Песняры”! Раптам як азарыла: мне кепска найперш таму, што я жыву цяпер толькі для сябе, ніякай грамадскай працы. Усё ў чалавеку павінна быць падпарадкавана галоўнай мэце, якая заключаецца ў служэнні іншым людзям дзеля агульнага шчасця, пераадолення ўласных хібаў, умацавання дабрыні.

8 кастрычніка

Як хочацца дадому!!! Па плану мелася паехаць, а сяджу ў бібліятэцы на бульвары Талбухіна. Мама расхвалявалася і бацька адразу раніцай патэлефанаваў. А ў мяне ком у горле, што і гаварыць цяжка. Так суха-суха адказвала, а на вочы слёзы навярнуліся.

А.М. Горький: Говори только о том, о чём не имеешь права молчать.

К.Д. Ушинский: Воспитание не только должно развивать разум человека, но должно зажечь в нём жажду серьёзного труда, без которого жизнь его не может быть ни достойной, ни счастливой.

А.М. Горький: Если я не за себя, то кто же за меня, но если я только для себя, так зачем я?

В.Г. Белинский: Кто не идет вперед, тот идет назад, стоячего положения нет.

А.К. Толстой: У кого большой ум, тому надо ещё больше ума, чтобы управлять этим умом.

11 кастрычніка

Мастацкі музей. Перасоўнікі-партрэцісты. Як навучыцца адрозніваць пэндзаль Крамскога і Рэпіна, Пярова?! Ледзь-ледзь мільгаціць штосьці, але пакуль што вельмі невыразна... Ад мамы ліст і тужліва-тужліва светлым сумам...

17 кастрычніка

Як сорамна! Як можна выкарыстоўваць добрыя адносіны да цябе людзей! Ганьба! Вучыць deutsch!

Зноў кепска, баліць сэрца. Жыццё здаецца недарэчным, непатрэбным і згасіць яго нібы так проста, лёгка. Бязглуздыя думкі, пэўна ж, але, што надакучлівыя мухі, лезуць у галаву. Я цяпер не чалавек, а штосьці брыдкае, ліпкае. Час коціцца

надарэмна. Паўсюль фармалізм. Як жыць без веры ў сапраўды светлую будучыню?

18 кастрычніка

Восень скінула на зямлю амаль усё лісце. Ляжыць бездапаможнае, уздрыгвае, час ад часу ўзнімаецца, падлятае, адзываючыся на парывы ветру і, здаецца, істава просіцца-просіцца ўгору, каб надалей шапацець густой кронай. Вечная змена, да якой не прывыкнуць!

Як сіратлiва, адзінока! Хочацца да моцнага, добрага чалавека, які ведае, калі не ўсё, дык хоць бы шмат пра жыццё, каб дапамог зразумець, чаго ж я ўрэшце хачу, што мне трэба?! Сяджу над цудоўным Паўстоўскім. Выкладчыца філасофіі ўзрадавалася, калі пачула пра маё захапленне ім і дала заданне напісаць рэферат пра аўтабіяграфічныя аповесці Канстанціна Георгіевіча. І як жа мала я ведаю і магу...

31 кастрычніка

І лейтматывам з дня ў дзень маё **кепска**, проста фізічна. Чаму? Не вучыцца, а ў чацвер залік па ўводзінах у літаратуразнаўства. Дадому б!

Такое адчуванне, нібы жыць застаецца зусім мала... Аказацца б на бязлюдным востраве, чытаць, думаць і каб не білі па душы. Днём прылегла і ў кароткім сне нечакана давялося скакаць са скалы. Хочацца чагосьці незвычайнага, а можа і звычайнага, чаго мне не хапае?! Завалю залік!

8 лістапада

Другі дзень дома. Заўтра ў Мінск. Сентыментальнай я стала, а папракаюць у “ідэйнасці”. Не пайшла на складчыну. Трэба было б насілу ўсміхацца, засланяючы сваю маркоту. Размовамі пра

махеравыя шапачкі і лакавыя боцікі запаўняць пустоты часу. Няўжо і я сыйду на ўзбочыну і буду проста спаглядаць халоднымі патухлымі вачыма, як сапраўднае жыццё імчыць наперад... Стан, у якім ні холадна, ні горача – тленне, жыццё ж даецца толькі аднойчы!

12 лістапада

За вакном ужо колькі гадзін ліе дождж. Крышталёвыя пасмы сцякаюць юрлівым срэбрам па шыбінах, як спяшаюцца некуды, такія дапытлівыя, пяшчотныя. І здаецца, нібы хтосьці лашчыць тваё сэрца. Музыка непагоднага і такога святочнага дня ахоплівае душу. Як жа гэта здорава – жыць! Вось яно, шчасце! Дождж ручаямі сплывае па асфальту. Хочацца кінуць зубрыць і рынуцца на вуліцу. Невядома куды, блукаць, вымакнуць пад гэтым срэбрам, намерзнуцца, а ўсё адно любіць насупленае хмарамі неба над галавой.

14 лістапада

Зноў цягне знутры штосьці горкае, бунтарнае. Хочацца так шмат сказаць, а слоў няма... Адбываецца самае кепскае зараз – не хочацца жыць. Нейкія нядобрыя прадчуванні, што і так душы ўжо нядоўга хвалявацца. Перакананне, што мала засталося жыць і або гэта адбудзецца ў прамым сэнсе, або маё цяперашняе існаванне цалкам зменіцца... У суботу была ў Мастацкім музеі. Не хапае музыкі. Сесію, відавочна, толькі на траякі здам. Сціснуўшы зубы, можна хіба з горам папалам заглушыць, прытаптаць парыванні душы. І адчуваю няпраўду ў такім насіллі над сабой жа. Цалкам зразумела, што дзейнічае разбуральна адсутнасць роднага, свайго. Чалавек павінен кахаць. Ці хоць бы ўявіць сабе, што кахае. Тады лягчэй рабіць належнае.

20 лістапада

Адразу ўлюбілася ў цырк! Учора з Ірай і Васем былі. Сядзелі паблізу ад арэны. Якія на ёй смелыя людзі, валявыя, аддадзеныя справе і гэта захапіла не менш, чым само такое разнастайнае відовішча. Захацелася ўвайсці ў псіхалогію, пабачыць у штодзённым жыцці гэтыя цудоўныя твары. Так што ў цырка з'явіўся яшчэ адзін верны прыхільнік. Увогуле пайсці б папрацаваць у цырк, хоць бы прыбіральшчыцай. Цырк нібы асобная дзяржава. У ёй, відаць, свае законы, свае каштоўнасці.

4 снежня

Ужо пасля дзевятай увечары пехатою прыйшла з Асіповіч. Спазнілася на электрычку, каб паспець на дызель слуцкі, а так хацелася дахаты, да мамы! Дваццаць кіламетраў за чатыры гадзіны. Нацерла страшэнныя мазалі. Не ведаю, як абую заўтра боты. І магу сказаць, што слабачка я. Колькі разоў хацелася сесці, закрычаць невядома на каго і на дробнае каменне, што проста ціснулася ў боты. І толькі імёны Людзей штурхалі мяне наперад. Я хіба не змагла б так, як Зоя Касмадзем'янская, Валерый Банівур, Улляна Громава. Не вытрымала б годна болю. Ведаю, што не выдала б нікога, але крычала б, плакала.

І якая радасць – быць дома! Магу з'яўляцца да бацькоў толькі з добрымі настроем і навінамі. Яны, а дакладней мама, толькі і жывуць тым, што патрэбныя нам з Васілём. Бедная мая мілая мама... Так, прыходзіць час і яна збірае ў сумку круп, мукі, цукру, шые які кабацік, нешта з бялізны, каб праведаць бабку Насту, якая зусім адна засталася па трыццатых гадах і вайне, а раней, як жыла, і да бабкі Нінушкі са Смаленшчыны мама хадзіла... Застаецца чыстай, вернай дабрыні ў сабе насуперак

усім бядотам, болю. Мне прыкладам і надзеяй, што і ўва мне перамогуць менавіта яе гены...

6 снежня

Хочацца вялікага, чыстага пачуцця, хочацца ласкі, ды такой, каб адтаяла захаладзелае сэрца. Хочацца кахаць! Якое шчасце – кахаць! А калі кахаюць цябе, а ты не можаш адказаць узаемнасцю, вельмі ж горычна. Так цяжка цяпер з Д. Мушу пры сустрэчы кожную хвіліну стрымлівацца, каб якое маё сяброўскае слова, жэст не былі ўспрыняты неадпаведна іх зместу. Калі на кімсьці даўжэй магу затрымаць пазірк, узяць за руку, то тут зусім іначай, а добры ж, вельмі разумны, здольны ён хлопец і заслугоўвае, каб яго пакахала найлепшая дзяўчына. Будзе так!

12 снежня

Мой час працякае скрозь пальцы. Не паспяваю! Атрымала ліст ад С. Мілыя памылкі, мазня, закрэсленыя словы, якія так хочацца разабраць. І накацiла хваля пяшчоты. Не ведаю, кім ён мне пакуль, але баюся яго страціць. Дзіцё дзіцём я.

15 снежня

Тэлефонная размова. Лепш бы ён хутчэй прыехаў! Навошта гаварыў такія запаветныя словы? Не трэба па тэлефоне, гучна. Стараюся ўбачыць твар і не магу. Мільгануць агульныя абрысы, касцюм, плашч, а твару няма. Дзесьці далей фота. Як я экзамены буду здаваць?! Пытаннейка.

16 снежня

Цяпер бачу твар С. Ледзь не ўпала, калі прынеслі ад яго тэлеграму. І ўсё адно кепска, але не так, каб лезці на сценку...

19 снежня

Аляксандр Грын – адзін з рэдкіх людзей – да глыбіні душы рамантык. Асоль, пунсовыя ветразі. Хочацца верыць у трыумф цудоўнага, сапраўднага. Добра, што С. ёсць, але сёння дзіўны настрой. Быццам бы наступае новая фаза ў адносінах да свету ўвогуле. Трэба крытычней адносіцца да сябе.

20 снежня

Гультайнічаю. Была адна пара з 12 гадзін. Потым законспектавала артыкул па фальклору. Потым а 16-ай – кансультацыя па зарубежнай літаратуры. Напалохаў нас шаноўны Лапідус. Кіламетр пісьменнікаў – і кожнага гады жыцця трэба ведаць, а імёны багоў і міфы! Зарубежную здаём 30 снежня. Жах! Атрымаеш незалік і ў новы год з ім пойдзеш. Яшчэ і да сесіі не дапусцяць. 29-га ўсе нармальныя людзі заканчваюць заняткі, а мы, чацьвёртая група, перад самым Новым годам, зубры антычную зарубежку. Як хочацца дахаты! Адчуваю, што зноў пехатою дваццаць кіламетраў давядзецца прайсціся. 1973-ці хачу сустрэць толькі дома!

24 снежня

Ці кахаю я С.? Ды і ці здольная я кахаць?! Ува мне нібы жыве каханне і я пераношу яго з аднаго чалавека на другога. Баюся, што калі прыедзе С., ужо (ці раптам) буду іншай... Увогуле як раскідаюся – то бачу сябе за настаўніцкім сталом, то ў рэдакцыі, то яшчэ немаведама дзе. Адно, другое мне патрабуецца, а ў выніку падманваю сабой іншых. Ніякага пастаянства, ніякай сістэмы. Як жа цяжка жыць так. Вечнае імкненне да нечага. Да чаго?! Часам адчуваю сябе дзіцём, а пасля імкліва дараслею. Прага адкрыцця нечага незвычайнага.

25 снежня

Здаецца, што горш ужо быць не можа. Прысутнасць Н. прыгнятае. На ўводзінах у літаратуразнаўства добранька пачырванець давялося. І вечнае маё: штосьці не так сказала, не так паглядзела, кепска падумала ды паказалася, што яшчэ нехта коса паглядзеў... Але што гэта значыць для шчаслівага чалавека! Дробязі. А калі кепска, дык і яны раз'ядаюць. Якая бездапаможнасць, так хочацца схавацца за шырокія плечы, адагрэцца, адплакацца, аджаліцца. Ды такіх плячэй няма. Як добра было марыць аб высокіх матэрыях, быць чыстым чалавекам... Не магу адказваць на дзёрзкасць дзёрзкасцю. Толькі з вялікай напругай. Як кепска! Не хочацца жыць. Толькі мама нібы трымае за руку. Баюся скрыўдзіць яе, і так скрыўджаную ўжо абставінамі. Хіба дадзена шэраму чалавеку, накшталт мяне, штосьці ў руху жыцця выправіць? Навесці парадак хоць бы ў сабе... Не хочацца жыць! Колькі яшчэ можа вынесці мая душа?!

С. мяне не разумее. Хоць нават і зараз ведаю, што наплыве іншы настрой і буду ўсміхацца, радавацца, але ж пасля зноў пакуты...

29 снежня

Заўтра – зарубежка. Прастуда, якой даўно не было. Побач Новы год. Утульнае, мілае свята, але цяпер як бы не ўспрымаю яго. Заледзянелая. Вось ужо год як проста існую. Я не жыву цяпер. Бясконцыя трывогі, гэтае вызначэнне месца, а пасля барацьба за яго – далося мне ў знакі паступленне ва Універсітэт. Новыя людзі, туга па дому, уласная бездапаможнасць азмрочваюць праблемы ў Н.П., Л.У., М., Г. Ці здам залік?!

31 снежня, 22.20

Апошнія гадзіны старога 72-га года. Як бы і не паспела прывыкнуць да яго. І доўгі ж адначасова. Колькі працы, сіл пакінута на яго сцежках! Вось зараз здаецца, што паласа няўдач прамінула, але ж я не ўяўляю сабе, што чакае мяне ў 73-ым. Невыразныя абрысы і толькі. Божа мой, няўжо будзе сустрэча з С.?! І няўжо ўсё будзе добра? Першая сесія. Трэба шмат паспець. Не губляць дарэмна час. Паболей чытаць, думаць. Быць сумленнай. Вынікі 72-га – асноваю 73-га...

1 студзеня, **1973**

Было пачуццё незвычайнай лёгкасці. Упершыню, здаецца, колькі сябе памятаю, такі настрой на сустрэчу Новага года. Дома. Пахкая зялёная прыгажуня ў гістарычных ужо шарах, ліхтарыках, чайнічках... Зараз жа пачуццё адзіноты, шчыміць у грудзях. Сяджу над канспектам, уводзіны ў літаратуразнаўства. 6-га – першы экзамен. Мы адказныя за тых, каго прыручаем. Цудоўны Экзюперы. Дык навошта прыручаць, калі ведаеш, што кінеш...

6 студзеня

Як ні дзіўна, але ў залікоўцы – “выдатна”. Мовазнаўства хоць бы на “4” здаць, на стыпендыю выцягнуць. І незадаволенасць сабой. Нейкія спажывецкія тэндэнцыі, зашмат чакаю ад людзей і недастаткова патрабую ад сябе. Толькі охаю і ахаю. Супярэчнасці распінаюць. Страшна, што раптам падманваю С.

7 студзеня

Не ведаю, куды сябе падзець. Спустошанасць пасля экзамена. Вылажылася. У бібліятэцы сёння

не было месца. Іры і Тані не аказалася дома, а адной у кіно ісці не хацелася. Паездзіла трамваем, а вяр-нуўшыся, запала ў Ясеніна. Надзя з Ружай паміж сабой размаўляюць. На сцяне – незвычайныя зменлівыя выявы, маляваныя сонцам кароткага зімовага дня. У Васіля сёння дзень нараджэння. Добра мець старэйшага брата!

8 студзеня

Намаганнем волі займаюся. І чаму мне так кепска? Проста мутарна. Чытаю зусім няўважліва. Трачу дарэмна гэтулькі часу. Дурное дзіця! Рака выходзіць з берагоў вясною. Пачакай хоць да салаўёў! Як няўтульна мне зараз на белым свеце...

11 студзеня

Тэлефонная размова з Вольгай, дакладней, яна, студэнтка-першакурсніца фізфаку, карэнная мінчанка, пераважна гаварыла і вельмі разумна, зразумела. А я адчувала сябе дзіцёнкам, бездапаможным і наіўным. Няўжо яна нада мной смяялася? Мая нявызначанасць, стыхійнайсць і гэта амаль у васемнаццаць год! Хоць і здольная ж разважаць, а такая раптам бездапаможнасць.

12 студзеня

"Добра" па мовазнаўству і кепска ў душы. Дома. Раздражняюся па дробязях. І разам з тым не рэагую на добрае. Вярцелася ў новым касцюме перад люстэркам, а потым стала прыкра. Анучніца! Хоць, хіба ў прынцыпе ці кепска, калі чалавек хоча быць элегантным, прыгожа апранутым і г.д.! Але ўсё адно прыкра за сябе. Нібы гэта і не я. Хутчэй бы здаць экзамены, прабегчы канікулы і зажыць па жалезным распарадку, не выхіляючыся ў розныя там унутраныя рэфлексіі. Пісаць і атрымліваць

лісты, верыць у каханне. Цяпер жа – чытай канспект па гісторыі!!!

21 студзеня

Так хочацца ўбачыць С.! І што гэта сёння са мной? Вялікая, светлая туга. Палажыць бы галаву на роднае плячо... Страшна страціць яго, не сустрэўшыся ўжо ў гэтым дарослым свеце. І ўсё адно пакідаю сабе масты для адступлення. Хочацца быць прыгожай – для яго, разумнай – для яго. І сорамна, і балюча за сваю тупасць. С., прыязджай хутчэй! Твайму Вугальку цяжка.

26 студзеня

Першы дзень канікул. Вынік сесіі: тры "выдатна" і адно "добра". Нашмат лепш, чым я чакала. Будзе стыпендыя! Бацькам таксама радасць. Ды туга даймае. Цяпер так трэба было б пабачыць С., паглядзець яму ў вочы. Як холадна, сумна сярод знаёмых. Пакуль што я не ўвайшла ў новы гарадскі свет з яго адкрытасцю ў свет мастацтва, ведаў, але адарвалася ад свайго ранейшага, прыроднага і, здаецца, больш натуральнага. Чужая яшчэ гораду і не свая ўжо тутэйшаму. Целяпаюся як паміж небам і зямлёй. Ці некалі згарманізуюся?!

1 лютага

"Свежей прохладой веет в лицо мне февраль/ Новых желаний не надо, прошлого счастья не жаль" – Валерыем Брусавым распачынаю свой месяц. Сёння хацелася пісаць вершы. Нават паспрабавала. Паплылі вобразы. Сапраўды, чаму сніцца пасярод зімы квітнеючы, духмяны травень? Каб жа мне быў дадзены голас, каб магла спяваць! Фальклорная практыка ўвогуле сябе апраўдвае. Адчула, як шмат значыць для маіх халькоўскіх

цётухн песня. Вочы загарэліся, а цёця Маня ледзь не расплакалася. Так, з песняй у іх звязана ўсё жыццё. Такія дарагія яны, спрацаваныя, адны вузлістыя рукі чаго вартыя, а з душой вялікай, святлістай.

На каньках навучылася-такі бегаць! Перамога. Нават здорава бегаю. Толькі вось сіл мала-вата. Рака заледзянелая. Дзе-нідзе праз празрысты лёд прасвечвае жаўтлявае дно, застылыя цёмныя водараслі. Хочацца з пяшчотай гладзіць замураваную марозам плынь пцічанскую. І кліча ўжо Мінск.. За вучобу. І ў тэатр. Оперны!

4 лютага

На вечары сустрэчы з выпускнікамі ў мяне папыталіся, ці не выпіла я чаго моцнага. Сапраўды, была як навесяле, але ж увогуле ніколі яшчэ не спрабавала нечага градуснага! Не ведала пра сябе, што магу так дурэць. І, мабыць, учора я магла альбо сядзець і плакаць, альбо вось так свавольнічаць. Сноўдаюся без справы. І не знайшла нічога лепшага, як заняцца самааналізам. Такое пачуццё, нібы дзяруся на горную вяршыню. Пакуль ёсць сілы, а магу сарвацца ўніз. Не спіцца начамі. Чаму? Туга па С.? Не ведаю. І хочацца то рагатаць, то румзаць. Так, выплакацца б, а не атрымліваецца. Цяжка...

6 лютага

Быццам бы аціхаю. Ад бурнай узбуджанасці вяртаюся да раўнавагі. Чаму быў такі стан? Але ж не дай бог яму паўтарыцца. Праўда, месяц таму таксама штосьці падобнае дзеялася. Ды цішэй і гадзін восем працягвалася, не болей, а тут трое сутак. Уласна, пакуль яшчэ не зусім цішына і спакой. І калі гэты стан уздумае вярнуцца, магу

звар'яцець!

9 лютага

Раптам пацягнула напісаць апавяданне. Не заметку ў газету, а штосьці сапраўднае. Хіба першы за паўгода выразны творчы настрой. Дзесьці ў душы затаілася чаканне свята. Даўно не адчувала такой унутранай чысціні. Шмат трэба паспець за гэты семестр. Зарубежная літаратура, жывапіс, музыка, а культура паводзін! За класікаў вазьмуся, калі пацягне. Стала часцей давяраць унутранаму голасу, а не розуму, галаве. Нібы стыхійнасць, але іншага характару, чым раней, адчуваю пэўную ўпарадкаванасць. У газеты пісаць не хочацца, бо за паверхневым глыбіня губляецца, штампамі абрасла. Хутка, праз восем дзён, васемнаццаць гадоў! Як шмат! Жыву цяпер нібы ў сне. І дзіўна, што за мінскі час дурнот нейкіх не зрабіла, абышлося. Не хапае ведаў! Баюся на ўсё жыццё застацца дылетантам.

16 лютага

Сёння апошні дзень маіх **сямнаццаці!** І нічога асаблівага не адбываецца, хоць ніколі не паўторыцца ж гэты год. Як можа проста так прабегчы гэты дзень?! Ды сыходзіць. Тужліва-радасны сум. Мае мілыя бядовыя 17... Не, іншы быў настрой перад 17-годдзем. Прыціхла я, ураўнаважваюся.

17 лютага

І вось сталася – з сённяшняга дня я паўналетняя. Значыць, мушу адказваць менавіта сама за ўсё ў сваім жыцці. Радасці ўсепаглынальнай няма. Не хапае С.

18 лютага

Не, духоўна я да васемнаццаці яшчэ не дарасла. Чаму не адзначаюць, як свята, нараджэнне ў чалавеку здольнасці разумець сябе і свет? Гэта ж значна важней, чым знешняе дасягненне паўналецця. Падумаеш, падзея, што я нарадзілася! Проста смешна. Можа, нехта іншы на маім месцы жыў бы значна правільней, разумеў патрэбы іншых і быў дзейсным пры тым.

23 лютага

Прачытала “Русский лес” Леаніда Лявонава. Моцнае ўражанне – магутная плынь жыцця.

Ад С. няма лістоў. Раптам хварэе?! Больш нічога не хвалюе. Нават не страшна, калі раптам, ды і не раптам, расчаруецца ўва мне. Галоўнае, што кахаю. Ідэал? Ну і што. Мілы мой хлапчук. Трэба з галавой увайсці ў вучобу, у самаадукацыю. Вучыць deutsch! Праясняецца штосьці вялікае, значнае. І так ёсць, што іншым многае даецца без намаганняў, а мне каштуе нерваў, трывогі і трэба гэта ўлічваць...

У Оперны проста цягне. “Лебядзінае возера” – ад гэтага балета Чайкоўскага не адарвацца і слыхам, і зрокам. Музыка, танец, стаяць перад вачыма цудоўныя лебедзі...

На маральныя тэмы на сходзе лепш не выступаць. Словы здаюцца прыгожасцямі і не больш. Патрэбна штосьці іншае. Што там дома? Усім здаецца, што я вельмі шчаслівая: жыву ў чыстаце і спакоі. Пераконваць у адваротным не мае сэнсу. Нырнуць цалкам у свет невымоўнага – вось маё выратаванне.

26 лютага

Вось так, выскачка. Па-дзіцячы, пэўна ж. І не

можа быць так, каб не мелі рацыі ўсе апроч мяне. Ды я хачу як мага болей ведаць. Дзяўчатам жа абы толькі дзень пражыць. Шкада, што не разумеюць. Ну, у гэтым мала іхняй віны. Не кожнаму ж шанцуе быць здзіўленым светам ад нараджэння. “О, я хочу безумно жить! Всё сущее увековечить...” – любімы Блок так хораша перадае і маё высокае імгненне. Увесь свет, здаецца, абняла б!

Адчуванне, нібы хтосьці за мной назірае. Давяраюся пачуццям. Штурханула выйсці з тралейбуса, не даехаўшы да свайго прыпынку, калі ласка. На семінары па рускай мове думалася, што лепш, каб ад С. і не было сёння ліста. Аказваецца, што калі-нікалі і нешчаслівай сябе адчуваць прыемна. Такога яшчэ за сабой не назірала.

3 сакавіка

Вясна, сонца, усё ззяе, а я мучаю свой час. Сорамна. С. не піша, не буду і я. Хвалююся і губляю сілы. Пакірую ў аэрапорт да самалётаў. Калі б грынаўская Асоль жыла не на беразе мора, а ў вялікім горадзе, яна чакала б свайго капітана ў аэрапорце...

12 сакавіка

Выдыхаюся. Разам з С. сыдзе лепшая частка душы. Мы ж яшчэ дзеці, і ён, і я. Боль, туга, нібы ён ужо не са мной. Пісаць яму не магу, пакуль не атрымаю ліста. Можа ён сустрэў сапраўды свайго чалавека. Не хачу замінаць яму. Няўжо праклятая адлегласць валодае такой разбуральнай для пачуццяў сілай? Пуста без яго. Ды буду працаваць над сабой, хоць дзіўна, як удаецца хадзіць з такой ранай. Усміхаюся, бянтэжуся і ненавіджу сябе, залятаю ў нябёсы дзякуючы Баху і Моцарту. Арган – цуд! Набыла абанемент на вечары арганнай музыкі

ў Філармоніі.

14 сакавіка

Дзеці – неалагізмы жыцця. Ёсць людзі, якія застаюцца імі на ўсё жыццё. Гэта людзі асаблівыя, геніі – вядомыя і прыхаваныя. З імі лёгка дыхаецца... Жыву як заведзеная, ад раніцы да вечара. Баліць.

15 сакавіка

С. напісаў: "Бывай". Сустрэў Ірынку. Мне ж раптам палягчэла. Перарвалася пакутлівае чаканне лістоў. Больш за ўсё хачу, каб ён быў шчаслівым. Хоць і дрэнна мне сёння. Найгорш, што не магу плакаць. Але трэба жыць. Прадчувала. Як кепска ўсё ж ён мяне ведае. Маўчаў аб новым пачуцці, спадзеючыся, што я забуду яго. Мілая наіўнасць – за тры тыдні! Чаму адразу не напісаў? І хіба можна ненавідзець тую, з якой ён шчаслівы... Паспяшаўся гаварыць мне ласкавыя словы. Пясчынкай адчуваю сябе зараз. Спачуваю яго няёмкасці перада мной. Сэрца ўсё ж разбалелася. Не, шчасця мне не бачыць. Шчасце, узаемнае каханне не для мяне. Страшна разуверыцца. Людзі самі ствараюць свае замкі, паветраныя або на пяску, іншыя – на ўстойлівым грунце. Я будую на пяску. Жыць далей. Добра было б радаваць людзей, але для гэтага трэба быць асаблівым чалавекам, а я... Хлапчук яшчэ С. Такім чынам, я ля разбітага карыта. Цікава ўсё ж, якая яна, гэтая Ірынка... Навошта ён тады напісаў у снежні, пасля такога перапынку? "Не тянитесь к прошлому, не стоит./ Всё иным покажется сейчас/ Пусть навеки самое святое неизменным остаётся в нас", – памятаю заўсёды гэтыя радкі Юліі Друнінай, а цягнуся, перакідаю масты. І што мае развагі, я ж кахаю яго. Ды паштовы раман закончаны.

19 сакавіка

Боль неяк прыгас. Вызваленне, лёгкасць. Чытала пра Кромвеля. Сёння ўзнікла прадчуванне, што абавязкова напішу нешта, быццам ёсць што сказаць. Вісарыён Бялінскі расшыфраваў мае адносіны з дзяўчатамі. Ёсць штосьці ўва мне няўлоўнае, незразумелае для іх, а большасць людзей не церпіць перавагі ў сабе падобных. Чытаю з асалодай, канспектую Бялінскага, хачу па чарзе ўсе яго тамы асвоіць. І вяртаю сябе сабе...

20 сакавіка

Прагуляла дзень. У стаматалагічным кабінеце на крэсле расплакалася. У мяне заўсёды так: моцны боль с усмешкай, а па дробязі... Даўно не плакала і здавалася, што развучылася. Выпадкова сфатаграфавалася. Раптам думка пра тое, што з С. сапраўдныя адносіны могуць адрадзіцца толькі праз працяглы час, што яго будзе абцяжарваць гэтая “чысціня” мая...

22 сакавіка

Вымакнуць да нітачкі пад залевай. Маланкі, грамы. Чыстыя-чыстыя ручаіны. Стаць бы маленькім караблікам...

25 сакавіка

Учора глядзела фільм “Зямля да запатрабавання”. Божа мой, якая мужнасць! Чаго вартыя ўсе мае мітуслівыя хваляванні, трывогі ў параўнанні з такім жыццём.

Хочацца быць адной. Быццам страціла штосьці. Страціла. Ведала, што ўсё закончыцца нулём. Раздзьмухаў вугалькі вецер і паляцеў далей, а касцёр шугае.

29 сакавіка

С. нібы мроя. Воблака на даляглядзе... Гэта цудоўна, калі каханне ўзаемнае, але мой стан таксама мае свае перавагі. Свабода. Калі чалавек шчаслівы, ён не разважае аб незалежнасці. Трэба вучыцца знаходзіць станоўчыя моманты ва ўсім. Каб жыць. Крайнасці патрэбны, як берагі, каб было ад чаго адштурхнуцца на працяг руху.

Дні нацягнуты, што струны. Ледзь адпусціш і зафальшывіць гук...

6 красавіка

Як кепска гэтыя дні! Не хочацца жыць. Нягеглая, слабая. Застой. Дэпрэсія. Няма чалавека, якому сапраўды была б патрэбная. Няма для каго станавіцца лепшай. Як лёгка мяне зараз пакрыўдзіць... Былі групай у Хатыні. Бярозы здаля ў бэзавай аздобе. Хатынь – рэквіем. Хацелася пагладзіць зямлю Кургана Славы. І туга, горш, чым туга. Толькі думка аб тым, што мой сыход успрымецца занадта балюча, ненатуральна, стрымлівае ад непапраўнага кроку.

12 красавіка

Ён сказаў: “Галка, я болей не магу. Чуеш? Цалую...”. Недзе а 12-ай уночы Станіслаў Пятровіч паклікаў мяне да тэлефона. Слёзы. Наіўная, кахаю. Яшчэ думаю, ці не прыснілася мне гэта размова... Уласна нічога ж не змянілася. Проста стала весялей і трывожней. Як добра, што ён пазваніў! Ад адзіноты можна кінуцца ў чужыя грубыя абдымкі, а пасля шкадаваць аб непапраўным.

14 красавіка

Вінаватая. С. дрэнна, а я міжволі не даю яму апраўдацца, пакаяцца... Вольга хоча выходзіць

замуж, бо нібы сумна жыць. Вядома, крыху пераболь-швае. Ёй так не да твару меланхолія, адмаўленне ад жыцця. Адкуль такая падатлівасць, паслухмя-насць імгненнаму настрою? У яе ёсць любімая справа, якой яна можа аддацца ўсёй душой. Яна шмат ведае, умее – чалавек з рукамі і галавой. Колькі карысці можа прынесці. Туга – абавязковы спадарожнік чалавека, які разважае над жыццём. Але ж гэта і пошук, які змушае да адкрыцця, самастварэння...

20 красавіка

Мне гавораць: “Дурное дзіця чалавечае, навошта табе крылы бусліныя. З крыламі цесна на зямлі”. А я крычу: “Не трымайце мяне тут. Не рвіце пёркі-мары. Я хачу лятаць. Каб сонейка лашчыла сэрца разам з каханнем. Каб дождж-пявун граў на гуслях душы. Каб русалачнае дзяцінства з кніжкаю ў руках заўжды вяло наперад”. Кахаю!

23 красавіка

Учора ў Асіповічах перад электрычкай пазнаёмілася з Яўгеніяй Рыгораўнай Данской, журналісткай з “Літаратуры і мастацтва”. Яна вярталася з камандзіроўкі ў Старыя Дарогі. Радасць размовы з цікавым, інтэлігентным чалавекам, а сёння сябе ўжо папракаю, што мусіла быць больш стрыманай, не гаварыць так шмат, а больш слухаць.

Пабачыць бы С.!.. І як зразумелы Фёдар Цютчаў: “Мысль, изреченная, есть ложь”. Не хапае слоў, каб выказаць тое, што ў душы, а за вымаўленае так сорамна бывае!

Чытаю “Дневники современников” (“Молодая гвардия”, № 4) часам з адчуваннем, што гэта пра мяне, маё, як у Святланы Бельчанка: “Почему все говорят, что я ребёнок! Все как сговорились. По-

чему? Сегодня сказала это Лида на работе. Я спросила: ”Почему?” – “Потому что ты слишком веришь людям”.

Боже, как страшно! Ну да, верю! Верю! Да как же можно жить на свете, если не верить людям? Что за ерунда! Сейчас буду плакать. До чего же я омерзительная плакса”. Не магу чытаць, нават Шэкспіра. Як шмат агульнага са Святланай. Безумоўна, яна таленавітая. Але якія супадзенні! Значыць, я ўсё ж не адзінокая, не такая ўжо дзівачка. Наіўнасць, цяга да разнастайных ведаў, вера ў людзей. І разам з гэтым – крайнасці. Трэба працаваць над сабой. Смешна. І таксама планы. Ну чаму, чаму яна загінула?!! Так недарэчна. Гэтулькі людзей саграваласяб толькі ад таго, што яна недзе блізка. Ды Света была сапраўднай. А я?!! Уздых шкадавання. Света – талент. А я?!! Смешна – ты шэранькая пташка. Нібы і мяняюся, але якімі чарапашымі крокамі. Сорамна заглядаць у свой дзённік.

24 красавіка

Пачуцці наплываюць хвалямі. Як трэба было б нам сустрэцца! Баюся я сябе, а раптам мімалётнае захапленне? І ваза выслізне з рук, а пырскі-аскепкі зробяць вачам балюча на ўсё жыццё...

Зараз патэлефанавала Яўгенія Рыгораўна. І як жа захацелася пісаць. Проста рукі чэшуцца, а трэба вучыць старaславянскую мову.

26 красавіка

Гаварыла з С. Люблю гэты голас... Гара з плячэй. Кахаю. Родны, мой чалавек. Трэцяга мая яму ў армію. Мотастралковае аддзяленне, пяхота. Папытаўся, ці буду чакаць...

Была ў “Літаратуры і мастацтве”. Прадыкта-

вала з такой цяжкасцю напісаны свой матэрыял "У краіне майго маленства", хоць першы абзац мяне самую задавальняе, няхай сабе гэта і досыць банальнае прызнанне ў любові малой Радзіме: "Зялёнай птушкай разгарнула крылы карта. А на скрыжаванні лініі чыгункі і шнурочка ракі – вясёлая чародка літар. Чытаеш: "Дараганава". І ён знайшоў тут сабе месца, твой маленькі пасёлак. Лялечнаму дзяцінству не абысці яго і за дзень. Асабліва, калі вітацца з кожнай знаёмай бярозай. А летуценнае юнацтва тапаліныя прысады, празрыстыя крыніцы і сонечныя пяскі ўмясціла ў адно чалавечае сэрца. Каб несці гэты бясцэнны скарб праз усё жыццё".

28 красавіка

А гэтыя дні мы маглі б быць разам – да трэцяга мая звар'яцець можна. У Беларусь ён, зразумела, не патрапіць – толькі б у СССР пакінулі, толькі б у еўрапейскай частцы. Ці змагу я два гады чакаць? Мабыць, змагу. Толькі як трэба ўбачыцца! Відаць, гэтыя два гады будуць найдаўжэйшымі ў маім жыцці. Узмоцнена займацца, чытаць. Замест сустрэч – лісты і сны. Калі так саграе голас, дык як жа цёпла павінна быць побач...

"Рамэо і Джульета" – цудоўны Шэкспір. Здаецца, што ўсе людзі, якіх сустракаеш, добрыя, ласкавыя. І ўсім хочацца ўсміхацца. Можа таму апускаеш вочы... Колькі разоў апякалася, але даверлівасць ува мне, як вішняк дараганаўскі, колькі яго ні выкарчоўвай, усё імкне ўгору.

Думаецца пра С. Я люблю выбудоўваць планы. Вось адслужыць ён армію. Паступіць у Літаратурны інстытут. А дзе буду я? Не бачу жыцця побач з ім і без яго таксама. Хіба я і шчасце могуць сумясціцца?!!

7 мая

Хлопцы ідуць у армію. Жоўтаротыя птушаняты з мяккім пушком над губамі, з бліскучымі вачыма, п'яныя і цвярозыя, ацішэлыя і буйныя – такія розныя ў агульны для ўсіх іх момант, але і падобныя. Быццам асабовасць упала на падлогу разам з шорсткімі і мяккімі, прамымі і курчавымі валасамі. Саромеюцца сваіх дагала абстрыжаных галоў, прыкрываюць іх шапкамі. Нейкі спалох у вачах. Толькі пара вясёлых, бесшабашных твараў выгадна выдзяляецца на агульным, увогуле нярадасным і нярвовым фоне. Рушыла валюхастая калона. Быць ім два гады адной сям'ёй. Павінны. Сцяна дысцыпліны адгародзіць ад вольных сонца і неба. Эх, хлопцы, гэта ж і шчасце – няхай гавораць, што высокія матэрыі – Радзіму абараняць, як маці, каханую.

І С. ужо недзе ў такой калоне прайшоў, таму так уважліва і ўглядаюся ў твары стрыжаных хлопцаў. Раптам хтосьці з іх будзе разам з ім дзень за днём!

9 мая

Сёння вялікі дзень. Пунсовыя цюльпаны ля Вечнага Агню. Дваццаць восем гадоў Перамозе ў Вялікай Айчыннай вайне. Душа хвалюецца. Плошча Перамогі ў гаманлівай чалавечай плыні.

Чаму так дзеецца? Я люблю Іру. Яна блізкі мне чалавек, але я люблю і Таню, і Галю, і Мілу... Яны мне ўсе патрэбныя. Ды прыходзіць момант, калі асабліва хочацца бачыць менавіта некага з іх. А ўвогуле – адзінота. Вось мой найвялікшы сябар і вораг. "Одиночество любят от боли, но от радости никогда" – мае рацыю Яўгеній Еўтушэнка. Цалкам, здаецца, шчырая ў размове, а глыбей у душы паралельна ідзе ацэнка. Бывае, што заўважаю ўсе

дробязі, а здараецца, што не бачу нічога. Я – вясёлая, гарэзлівая, капрызная, наіўная, разважлівая, ветраная, труслівая, смелая, злая, добрая... Не ведаю сябе! Што ж мне ўласціва найперш? Хочацца рабіць добрае, хай сабе нават коштам жыцця. Застацца невядомай, але памерці са свядомасцю, што жыццё пражыта не надарэмна, што хоць некаму памагла. Часам жа цягне на агідныя ўчынкі і як горычна ад ліпкіх думак, і ненавідзіш сябе.

Зноў камянею. Ну і добра, прынамсі, буду зубрыць. Злосная і нешчаслівая, ратуючыся, я з найбольшым азартам накідаюся на кнігі...

10 мая

Здаецца, мы ніколі не сустрэнемся. Жыццё кіруе намі, а не мы ім. Мы слабыя. І я, і С. Няўжо я ніколі ўжо не вазьму ў рукі канверт з дарагімі каракулямі, не заб’ецца трывожна і радасна сэрца... Пачуццё няўпэўненасці, агіда да сябе. Паддаюся часовай слабасці – нельга! Ёсць Грыг, Цютчаў, Блок.

12 мая

Зноў хаджу абыякавай да знешняга выгляду. Перыядычны працэс накаплення ўнутранага. Эвалюцыянірую? Не стараюся зараз разабрацца ў сабе. Трэба, каб усё само сабой уклалася, знайшло сваё месца ў душы. Няма ліста ад С. Можа, тая ж Ірынка або іншае захапленне. Ён яшчэ хлапчук. Яму зараз кепска. Дысцыпліна не для яго і колькі ж яшчэ ён мяне будзе мучыць...

15 мая

Усё ж я выціскаю з сябе раба. Як стратна і небяспечна для чалавека, калі ён уступае ў жыццё спалоханым, прыгнечаным самымі роднымі людзьмі...

Кахаю і адной амаль невыносна балюча, тужліва, а сярод людзей усміхаюся, жартую, бянтэжуся, чырванею... Сістэматычная ўжо думка аб тым, што павінна пісаць, што маё цяперашняе жыццё – падрыхтоўкаю таму. У сне сёння гучала музыка і вабілі фарбы. Шчасце ў радасці людзей. Зноў адчуванне, што самы вялікі сэнс – жыць у імя людзей. Такое даўняе гэта маё пачуццё і рада, што жыве ўва мне. Бо адна справа, калі ў цішыні нібы бачыш і разумееш увесь свет, і зусім іншае, калі прабіваецца гэта свежае парыванне праз маю цяперашнюю мітуслівасць. Здавалася ўжо, што болей ніколі не адчую ў сабе гэтай жыццядайнасці, што абарваны і растаптаны пунсовыя ветразі, але светлая любоў да чалавека, людзей зноў ахапіла душу...

Раптам дайшло, што пачала баяцца гадоў. Не таго, што змаршчынею, пасівею, аслабну фізічна: страшна, што сталасць можа застаць з пустой ношкай розуму і сэрца...

19 мая

С. у Харкаўскай вобласці. Адлегла ад сэрца. Як добра на вуліцы! Бэз цвіце, пах стаіць над цэлым раёнам. А трэба вучыць, чытаць.

23 мая

Штосьці няпэўнае. Момантамі проста звонкая, шчаслівая, а пасля невыносна кепска. Цягне ўпасці пад калёсы або ластачкай з пятага паверха спланіраваць на зямлю ў нікуды...

Дэбют у “Літаратуры і мастацтве”, на апошняй старонцы ў рубрыцы “З пошты ЛіМа”. Дзякуючы Яўгеніі Рыгораўне. А ці прыйдзе час, калі недзе паперадзе буду друкавацца... І сёння два гады, як мы пазнаёміліся з С. у Магілёве на Злёце

пачынаючых паэтаў і празаікаў. Назва, зразумела, навыраст. Ён, гэты цяперашні салдацік, чытаў прыгожыя вершы...

27 мая

У людзях у першую чаргу трэба цаніць душэўную чысціню, дзіцячую даверлівасць, дабрыню (Не будьте умом детьми, но будьте добры как дети, "Жытие Бориса и Глеба"). Паэзія, музыка, жывапіс, тэатр – цудоўна. Ды можна быць абсалютным прафанам у мастацтве і мець пяшчотнейшую душу, чуйную і спагадлівую. Зразумела, мастацтва перадае душэўныя станы чалавека, яго ўспрыняцце любых прадмета і з'явы. Той жа, хто ігнаруе мастацтва, сябе збядняе. Божа мой! Думкі ёсць, а не магу запісаць. І вядома, што можна знаць, вычуваць дасканала Вагнера, Рэмбранта і быць садыстам. Веды даюць уладу чалавеку і ўзмацняюць яго, але цяпер я не схіляюся перад эрудыцыяй, дасціпнасцю. Душа. Пяшчота да чалавека. Веды жывяцца душэўнымі магчымасцямі, у чым пераканаая даўно, але за час у Мінску як забылася аб гэтым. Нібы гэтыя перакананні засталіся ў вясковым мінулым, але цяпер яны зноў уладна нагадалі пра сябе, умацаваўшыся ў сутыкненні з прозай жыцця. Увогуле ж, здаецца, што ў горадзе чалавек менш думае.

28 мая

Шчаслівая-шчаслівая! Ад С. ліст. Заўтра залік. Не трэба скакаць да нябёсаў, а я лётаю. Так, летам мусім абавязкова ўбачыцца. Здаць сесію на стыпендыю. Напісаў: "Першы ліст у нашай роце".

1 чэрвеня

Баюся С., што не кахае мяне! Не верыцца, што

яго можна ўзяць за руку. Мілы мой хлопчык. Мітусяцца пачуцці адносна нашай сустрэчы. Мушу падмануць маму, нічога ёй не гаварыць пра свой намер выбрацца ў такую дарогу, бо яе не пераканаць, што я за сябе адказваю. Шкада, але ж маё жыццё... Адна праблема – грошы, 30 рублёў неяк знайсці. Білет да Харкава каштуе 7.50 руб. Сесія!

3 чэрвеня

Хоць бы хто адлупіў, ці што! Адзінока, тужліва. Мабыць, маю зашмат вольнага часу. Трэба было б папрацаваць фізічна, каб выбіць гэты дэструктыўны настрой. Нікога не хачу бачыць. Раздражнёнасць несумяшчальная з любоўю. Баюся, што я не люблю нікога. І атрымала ганарар – 15 руб.!

4 чэрвеня

Кахаю С. Жаданне пабачыць яго, але я вырасла з таго часу, калі С. мог замяніць увесь свет. І страшна, калі ён адчувае тое ж самае. Раптам ацаніла каштоўнасць незалежнасці. Жыве ўва мне побач з пяшчотным дзіцёнкам жанчына. Можа я крывадушнічаю, што дасюль хаджу нецалованай. Усё ж у душы мне даўно хочацца, каб хтосьці добры і моцны мілаваў... Часам уздрыгнеш ад выпадковага дотыку чыёйсьці гарачай рукі. Жарснасць у душы, а знешне спакойная дзяўчынка. Дзяўчаты жывуць, як ім хочацца. Хоць, зразумела, ёсць жа элементарная прыстойнасць.

Пчаліныя вуллі – краіны. Матрыярхат. Жыццё і праца для чалавека. Пчала толькі аднойчы ў сваім жыцці можа быць злой і развітацца з сонцам. Высакародна. Вось каб людзі ведалі, чым пагражаюць ім гнеў, злосць.

9 чэрвеня

Наступным летам паеду з будаўнічым атрадам. Абавязкова! Трэба жыццё пазнаваць не з назіранняў, а самой папрацаваць разам сярод людзей.

Уласна я толькі назіраю за жыццём, не болей. Адсутнасць дзеяння, пасіўнасць. Ясна, што раней было найважнейшым чытаць, пакутаваць над лістом паперы. Пошук сябе ў цішыні – вельмі важны этап, але як вынік – імкненне праверыць сябе ў справе. Чатыры гады ў школе я гарэла грамадскай працай, нібы раллю ўрабляла, цалкам аддана і шчыра. Ды зноў прыйшоў час паглыблення ў сябе. Колькі гэта будзе працягвацца? Пакуль знайду сябе! Працягваю выціскаць з сябе раба...

17 чэрвеня

Дзень выбараў. Так будзённа, а гэта ж першыя мае выбары! І знутры хваляванне, як заўсёды, калі нешта адбываецца ў першы раз. Самастойнасць, адказнасць за свае ўчынкі. Добра, калі чырванею, калі балюча, сорамна пакрыўдзіць некага. Значыць, не проста назіральнік. Няхай хваляванне, самапрыніжэнне – толькі не застой, не пустата. Калі думаю аб С., прасвятляецца ў душы. У чым сэнс жыцця? Чалавек датуль чалавек, пакуль ён сярод людзей. Дабрыня. Не ілгаць. Паболей працаваць над сабой. І адна з найбалючых дылем. Мая родная мова: “З калосся цяжкога жытоў і пшаніц,/ З сузор'яў і сонечных цёплых праменняў, / З грымучага ззяння бурлівых крыніц”. Сорамна, нібы здрадаю рускае аддзяленне, але адчуваю, што мусіць быць так, як ёсць...

27 чэрвеня

Лунінец, а перад гэтым амаль цэлую ноч – аўтобусная трасяніна. Жанчыны з пустымі кашамі,

а свежым клубнічным пахам – вярталіся з рынкаў мінскіх. Як яно ўсё складзецца? Каб да пятага ліпеня залічыць гэту фальклорную практыку... Цягнік "Брэст – Харкаў" ходзіць па няцотных днях. Прыбывае ў Лунінец а 16.30, стаянка 10 хвілін. Нічога ў мяне не атрымліваецца з пісаннем ды і занятая душа іншым. Хутчэй бы ў Харкаў!

28 чэрвеня

Вось мы і ў Лобчы. Прыгожая вёска. Шаша, чыгунка. Вельмі сардэчныя людзі. Пачуццё гонару за іх, простых працаўнікоў, якія захавалі прыгажосць, моц, што перадаюцца са старадаўніх часоў ад пакалення да пакалення і якія так хораша праяўляюцца ў песні. Быццам гэта яны самі прыйшлі ў палескія балоты і асвоілі іх. З намі ўсе вітаюцца. Вялікая падзея мясцовага маштабу – студэнты з Мінска. І здзіўляюць сіла, несапсаванасць, якія так шмат чаго адкрываюць непасрэднаму чалавеку на ўзроўні інтуіцыі. Не хапае слоў, каб выказаць маё захапленне імі. Дзяўчаты падсмейваюцца, не разумеюць маёй зацікаўленасці, захаплення тутэйшым ладам жыцця. Дзівачка, дурнічка. Ну і няхай!

30 чэрвеня

Навальніца. Залева. І цудоўная ўсхваляванасць. Душа ў чаканні незвычайнага. Мне здаецца, што я памру ў навальніцу. Бо аж празмерна радасна сэрцу. І хочацца ўзляцець...

3 ліпеня

Усё адганяю думкі аб сустрэчы. Дзіўны стан. Я і не чакаю. Не. Проста жыву... Н.Ц., неча-каная сяброўка па кватэры ў бабулі Надзі, гаворыць, што я ўвесь час прыніжаюся. Ну так, я чалавек не з

“іхняга” асяроддзя, “ім” мяне не зразумець, хоць вось жа Вольга таксама карэнная мінчанка, а без прэтэнзій. Верую ў вышыню і чысціню чалавечую.

7 ліпеня

Харкаў, Мярэфа, Дзесятка. Дапяла. Кахаю, але, здаецца, ён прымае мяне за некага іншага. Дзіцячасць і даросласць. Мне б сядзець побач – рука ў руку, вочы ў вочы, а ён цалуе мяне разгубленую... Я не халодная, але сапраўды ў нечым дзіцё, якое баіцца, што вось-вось хтосьці з нас скажа, зробіць штосьці непапраўнае. Разгубілася. Наплываюць радкі Цютчава: “О как убийственно мы любим, / как в буйной слепоте страстей/ Мы то всего вернее губим,/ что сердцу нашему милей”. Мусіць прайсці яшчэ нейкі час, каб мы сапраўды зрасліся... Шкада, што трэба з’язджаць...

9 ліпеня

Пазаўчора ў гэты ж час мы блукалі па лесе з С. І не верыцца, што дома ўжо. Адчуванне, нібы ён побач. Расказвала Галі аб сваім падарожжы, а здавалася, што ён сядзіць побач і з дакорам на мяне паглядае. З ім я іншая. Кахаю.

15 ліпеня

Трэба напісаць аб практыцы, а цяжка. Н.Ц. “атруціла” ўвесь тыдзень у Лобчы. Ах, манеры, манеры. Знешні лоск і ніякай аднак унутранай культуры. “Я ўзяла, вось паглядзі”. Украла, сказала б проста.

“Воспитанные люди снисходительны, мягки, уступчивы”. Якая мяккасць?! Тут соль, якая раз’ядае рану. Дзяўчаты смяюцца нада мной: “Якая дурніца прастадушная!” Сапраўды, дурніца, калі дабрыня, пашана да чалавека – прыкметаю глуп-

ства. Мушу напрацаваць незалежны выгляд і прыстойныя манеры. Нейкія элементарныя рэчы спасцігаеш паступова, калі не дадзены былі ў дзяцінстве. Ладна, не ўсё адразу, а знешне я сябе вышкалю, каб розныя Н.Ц. і І.Т. не забаўляліся “нікчэмнасцю дурнічак”. А чаго, трэба рытарычна папытацца, вартыя яны самі...

18 ліпеня

Сёння ў сне нагадалася пра што трэба напісаць: вайна, абеліск пры дарозе, васілёк на мармуровай пліце. Ад С. няма ліста. Страшна і за міны, і за лёгкія, і за галаву. Так звар’яцець можна!

20 ліпеня

Атрымала ліст, але нейкі нядобры. Усё так ды вельмі ж прахладна. Як доўга лісты ідуць – чатыры дні, а з часу, як напісаны, тыдзень. Ну, дурнічка, як не разумець, што я не магла іначай. Цяпер за два тыдні і то падарослела. Не змагла б я жыць. Усё яшчэ наперадзе, як ён можа не давяраць мне.

24 ліпеня

Кніга, пакуль не разгорнеш яе, як дзіця. Наіўнае, даверлівае. Прыціскаеш яе да шчакі. Толькі дзеці пахнуць малаком, а кніга нечым зусім сваім, набытым пры нараджэнні ў друкарні, ад паху гэтага замірае сэрца – адкрыецца зараз новы свет. Як жа здорава – дарыць сабе кнігі! Вось бы мне ўсё жыццё дарылі кнігі і кветкі...

26 ліпеня

Хаджу, лодырнічаю. Апошнім часам накаціла дзіўная “страсць”. Амаль манія парадку ў хаце.Усё нагэтулькі на сваім месцы, што самой непрыемна і сумна. Не магла ўявіць сабе, што некалі абудзіцца

гэткі імпэт, асабліва на кухні. Жаночае. Сталею. І ўсё адно сплю з Таніным – атрыманым на васемнаццацігоддзе! – Аргусам у абдымках. Гата-ваць жа не хочацца!

Пацягнула да Дастаеўскага. Так проста і геніяльна. Сапраўды можна звар'яцець, пабыўшы цэлы дзень сам-насам з яго творам. Добра, што раней сілком не садзілася. Вось і разбярыся, калі трэба сябе змушаць да нечага! Мне шмат чаго не было дадзена ў час. Надрабляць? Ясна, шлях адзін. Толькі страшна глядзець наперад. Даганяць заўсёды цяжка, тым болей цяпер, калі задумваешся над кожным творам. Што чытаць? Ды ўсю класіку.

30 ліпеня

Дастаеўскі. Як сутнасна дакладна. Няхай гэта людзі з хворым уяўленнем, якія будуюць сваё жыццё на пяску. Але ж колькі ў мяне агульнага з Нетачкай Нязванавай! Па-дзіцячы наіўная і таксама вялікае дзіця. Таксама захапляюся Л. М. В., што ёсць жа пачаткам дружбы. Магчыма, такія парывы ў мінулым, нядаўнім, але ўчарашнім дні. Узбуджанасць, калі ўмомант сыходзіць нібы цалкам усё, а застаюцца згрызоты сумлення, усведамленне сваёй нікчэмнасці. Ну навошта побач з маёй бяздарнасцю гэтае інтуітыўнае вычуванне людзей? Іншым дастаткова штодзённых клопатаў, ажыўленасці свят. Нярвовая ўзбуджанасць не дае паглыбіцца ў кнігу. Усё нечага шукаю, шукаю. Нібы страус, уяўляю сябе птушкай, а ўзляцець не магу.

У Дастаеўскага менавіта свой стыль. Суцэльныя думкі, хваляванне. І вельмі проста піша. Без якіх-небудзь асаблівых параўнанняў, апісанняў прыроды. Прыгожасці сапраўды не да месца. Іх і не заўважыў бы, акунаючыся ў пакуты душы. Быц-

цам я сама Нетачка Незванава... І ўсе падзеі – само жыццё, выяўленае аб’ёмна.

1 жніўня

Евангелле робіць надзвычайнае ўражанне. Прачытала і адчуваю, як ураўнаважваецца душа. Шмат дакладных думак, але ёсць і моцныя супярэчнасці. Кожны чалавек стварае свой свет у самім сабе. Так, у кожнага мусіць быць вера ў штосьці высокае, найперш дзеля таго, што ён чалавек... Як добра, што мама пазычыла ў Святой гэты зачытаны томік, пісаны па-старому яшчэ, так што мне з маёй “чацвёркай” па стараславянскай цяжкавата чыталася. Шкада, што трэба вяртаць яго. Вось ніколі б не падумала, што ў яе апроч коз яшчэ і такая каштоўнасць прыхавана. І, відаць, чытаная. Ну, ніколі я над гэтай беднай старой жанчынай не насміхалася. Яна жыве ў хацінцы з застаўленымі фанерай вокнамі, дзіравым дахам. Амаль гладкі дзіцячы твар, пяшчотная да людзей, уступлівая. Аднак з тым, каб услед за правай падставіць левую шчаку, яна не згодная.

2 жніўня

Харкаў, вакзал, мітусня, заліты сонцам перон, аўтобус... Дзіўна, але ўсё гэта вымалёўваецца зараз у падрабязнасцях. Мабыць, на ўсё жыццё запомню і Селекцыйную, і лясную дарогу, і хвіліну, калі анямела, убачыўшы яго, чужога і роднага. Чужога? Не! Думка: “Няўжо гэта ён?! Не сон!”

Лілія тыдзень жыла ў бочцы з вадой, застаючыся чыстай і бела-снежнай, а потым пачала незваротна чарнець. А людзі? Вырві некага са звыклага месца, чырванеюць, бялеюць, чарнеюць, а пасля прызвычайваюцца. Зноў расцвітаюць. Нехта ўсё ж чахне з першага імгнення, пазбаўлены

роднай глебы. Як цяжка прадбачыць лёс чалавека. Лілія ж проста мусіла пачарнець. Проста і ясна.

Ад С. няма ліста! Восем дзён, што там з ім можа здарыцца, а я хвалююся...

Чмель у белых шорціках і кашульцы ў чорна-жоўтую палоску. Такі важны, дзелавы.

Таты-мурашы і мамы-мурашкі. “Любяцца” – шчыкочуць адно другога вусікамі-лакатарамі. І адкуль у іх такая бязлітаснасць? Таму што не думаюць? Цягнуць жывую божую кароўку невядома куды, хаця, відаць, яшчэ як ведаюць, а яна не мае сіл супрацівіцца ім, выратаваць сябе.

7 жніўня

Поўня. Ліхтары. Сціплыя дрэвы. Хочацца спяваць. Вецер лашчыць твар, рукі, ногі. Нібыта сама пяшчота і каханне. Музыка сэрца. Веласіпед кружляе. Поўня ўглядаецца ў твар. “Тару-рам, тра-та-там...” Добра! А потым яблычнае храбусценне. Цёмна і зрываюцца недаспелыя, зялёныя. Добра. Кепска адно: ад С. няма ліста....

8 жніўня

Відаць, зусім я дзіця, калі пачынаю жыць і паміраю разам з героем рамана. “Чырвонае і чорнае” Стэндаля – да глыбіні душы ўзрушаная. Жульен – правінцыял, я ў Мінску таксама правінцыялка. Яму цяжка з-за таго, што не можа лёгка, проста глядзець на жыццё. Мяне скрозь прыгнятае ўнутраная цяжкаважнасць, нязграбнасць, што і навонкі распаўсюджваецца. Захопленасць і надумлівасць. Урэшце, гэтая наіўнасць, калі прымяраю на сябе і нетачак, і жульенаў. Ці ўдасца вызваліцца з гэтай інфантыльнасці... Уяўленне, якое не паддаецца апісанню, толькі вораг, які замінае жыць, атручвае радасць думкамі аб тым, што ўсё міна-

ецца. Як кепска адчуваць сябе стомленым чалавекам, калі ты яшчэ не жыў. Ах, Стэндаль зусім мяне вымучыў.

9 жніўня

Чаму С. не піша? Капрызы ці хвароба? Невядомасць страшней за ўсё. І, відаць, нельга чалавеку **залішне** давяраць або **залішне** кахаць яго. Глупства! Каханне тым і адрозніваецца ад захаплення і дробных страсцей, што без якіх бы там ні было аглядак і падазрэнняў давяраешся пачуццю і чалавеку. Вось маё сэрца. Бяры яго, рабі з ім, што хочаш. Толькі помні, што яно давярае табе болей, чым сабе. Разлік і каханне. Сонца і снег. Магла б не пісаць С., ёсць дзённік. Ды ад такой думкі яшчэ цяжэй. Каханне сляпое. Уключаны, аднак, і цвярозы розум. Калі ў яго ўсё нармальна, дык непрабачальная жорсткасць нішчыць маўчаннем чалавека, які бясконца верыць табе, кахае. Але ж я веру яму. Ён не можа маўчаць проста так, а ад гэтага яшчэ цяжэй, самыя страшныя думкі ў галаву лезуць. Піратэхнік. Мурашкі па целе. Што ж мне рабіць? Пісаць? Чым я магу яму памагчы? Няўжо ён зноў адыходзіць ад мяне?

10 жніўня

У Старажытнай Грэцыі удзел у вялікіх урачыстасцях, якія суправаджаліся тэатральнымі відовішчамі, спектаклямі, быў грамадзянскім абавязкам. Значыць, у тэатр хадзіў і адначасова быў акторам кожны грамадзянін.

Хочацца заснуць і не прачнуцца. Чаму ён маўчыць? Хандра беспрасветная, на змену якой, ведаю, яшчэ прыйдзе незразумелая радасць....

Паважаць сябе сілком не змусіш. Так і нада мной у групе некаторыя будуць далей здзекавацца,

проста ў твар гаварыць брыдоты, а я з вінаватай усмешкай буду адводзіць вочы. Што напісана ў крыві, не выкараніш рыдлёўкай. Я не ўмею ілгаць, у мяне няма пачуцця ўласнай годнасці. Першыя дні пасля Харкава было лёгка дыхаць, як на крылах насіла. А цяпер вось няма лістоў і я зусім каша-смятана. У каторы раз пераконваю сябе, што галоўнае самой любіць, кахаць... Так патрэбныя мне цяпер размовы з разумнымі, інтэлігентнымі людзьмі, каб стаць самой сабой. І не пужацца ўласнай неадпаведнасці іншым. Не крывіць душой. Гаварыць, рабіць тое, што сама лічу належным. А на "арыстакратыю" ўвогуле не звяртаць увагі.

14 жніўня

Нават памідоры можна насіць велічна, а як навучыцца проста па-чалавечы хадзіць... У Магілёве. Крымпленавы касцюм Ліда пашыла. Залатыя рукі! Праспект Міра, Палац піянераў і школьнікаў. Крыху больш за два гады таму тут стаяў, хадзіў і С. Сентыментальнае дзеўчанё...

17 жніўня

Ліст прыйшоў, кароткі, безасабовы, нават без подпісу. Яму кепска, я разумею. І калі трэба будзе сысці, я гатова. Ён жывы, самае галоўнае. Тры лісты за паўтара месяца. Сумная статыстыка. Любіць "як нявесту і як малодшую сястрычку, якая гадоў на пяць маладзейшая".

У 20-х гадах IV в. да н. э. вылучыўся Агафокл. Быў ганчаром і паходзіў з небагатай сям'і. Узняўся дзякуючы сваім здольнасцям на вышыню стратэга-аўтакрата.

23 жніўня

Праз тыдзень у Мінск. Так мала паспелася!

Нямецкая мова – зноў на вучэбны год. Здаецца, і займалася б цяпер, але вось Чэхаў, антычнасць. Доўга ж прыводзіла сябе ў парадак. Апошні яблык з белага наліву. Мама падзяліла яго на дзве часткі. Мне і Васілю...

Вельмі псіхалагічныя аповесці ў Васіля Быкава. Захапіў "Сотнікаў".

30 жніўня

У чарговы раз сцвярджаю, што ўсе геніі, добрыя геніі, у душы дзеці. Першае. Што такое дзяцінства? Перыяд адкрыцця свету, назапашвання інфармацыі, ведаў. Напачатку дзіцё падсвядома запамінае маміны твар, голас. Сама прырода змушае яго да гэтага. Пасля яно вучыцца нечаму свядома, таму што яму гэта цікава, хочацца ведаць, умець.

Другое. Што такое даросласць? Устойлівасць поглядаў, дасягненне ідэалаў. У кожнага чалавека першапачаткова закладзена прага пазнання – крыніца духоўнага росту чалавека. І вось настае момант, калі гэтая крынічка вычэрпваецца, рост запавольваецца і нарэшце застаецца сухі пясок. Усё, далей чалавек не ўзрастае. Свет абмяжоўваецца аднойчы ўсвоеным. Ні кроку ўбок. Ён для сябе бог і геній. Дзяцінства гэтага чалавека ў мінулым. Сустракаюцца аднак людзі, якім на працягу ўсяго жыцця ўласціва дзіцячае імкненне да адкрыцця, спазнання свету. Падмацаванае вопытам гэта памкненне набірае сілу і ўплывае на жыццё тых, хто побач. Добра. Над гэтым трэба яшчэ падумаць.

У Мінску. Студэнтка другога курса.

1 верасня

Толькі з Чырвонаармейскай, любага філфаку.

Шкада, сяброў у мяне там пакуль што няма... Смешна і недарэчна патрабаваць ад людзей, каб яны жылі "па-твойму". Каб чыталі гісторыю старажытнай Грэцыі і пакутавалі ад усведамлення ўласнай абмежаванасці, з-за немагчымасці асягнуць напрацаваную чалавецтвам культурна-мастацкую бясконцасць... Мяне ж неадступна як нейкі чарвяк точыць – мне страшна, што збягае ў нікуды надарэмна мой час, а дзяўчаты пасміхаюцца над тым, што я, такая звычайная, пасрэдная, імкнуся ў "высокія матэрыі". Сама вінаватая! Трэба агарадзіць сваю душу і не даймаць іх недарэчнымі шчырасцямі. Так, люблю людзей і хачу, каб любілі і мяне, таму так балюча быць чужой. Ды яны прызнаюць за мной рацыю тады, калі зразумеюць, што чалавек на тое і чалавек, каб пакутаваць, караскацца ўгору, зрывацца, падаць і зноў уздымацца. Мне трэба паслядоўна працягваць ствараць сябе. І як бы ні было цяжка, не крывіць душою. Сумленнасць, чысціня. Я не ведаю яшчэ, кім усё ж такі буду – настаўніцай ці журналісткай, а можа і тым і другім. Недзе ў глыбіні душы варушыцца думка аб пісьменніцтве, хоць я і перад самой сабой не хачу прызнаваць яе, бо, апрача памкнення пісаць і працавітасці, пісьменнік мусіць найперш мець талент... Аднак гэтая думка-жарт (?!) міжволі апраўдвае маю прагу ведаў, зацікаўленасць людзьмі. Што ж, відаць, вызначана мне знутры суцэльнае добраахвотнае насілле над сабой жа, праца і праца.

5 верасня

Трэці дзень наша чацвёртая група на бульбе ў Раванічах Чэрвеньскага раёна. Сяджу над місай са слівамі, перамешваю, пышную пенку здымаю, як дома пры маме сочыва вару. Бабка задаволеная,

што вызваліла яе час на гаспадарчыя клопаты. Дзяўчаты пайшлі ў лес адзначаць дзень нараджэння Людмілы. Мне і не хочацца нікуды рушыцца, а ўсё адно нібы і крыўдна. Быццам адну маленькую пакінулі. І як жа кепска, калі адзін чалавек засланяе сабой усіх і ўсё... Тужліва. С. далёка. Быць нам некалі побач?..

Толькі два дні працы на полі, у людзях, а страшэнная стомленасць, нібы цэлую вечнасць гнешся над баразной...

9 верасня

Чытаю Дастаеўскага. Захапляе, змушае да нават пакутлівых развaг. Нядобрая думка, ад якой душу халодзіць: інтэлектуальнае жыццё можа апанаваць сабой мяне ўсю, цалкам. І як выратаванне наплывае прыліў пяшчоты да яго, далёкага... Сапраўды, я падобная на "ідыёта"... Вучыцца! Не прабачаць сабе нічога!

Часовае знаходжанне ў нейкім новым месцы відавочна абуджае назіральнасць.

Бабка моцна пасварылася з дзедам. Абодва да нецэнзурных слоў скаціліся. Урэшце як апамяталіся, і яна, выжаліўшыся нам, пачала прапаноўваць малачко, сушкі, сліўкі... Выснова: так пакрыўджаны чалавек стараецца знайсці суцяшэнне ў тым, каб зрабіць штосьці добрае іншым.

Весела выбраліся ў сталовую, а ў хаце амаль насупраць хтосьці галосіць. Наталля насмешліва сказала: "Па парасяці бабуся". Праз дзень даведаліся, што ў бабусі год таму з невялікім памёр сын, а пасля неўзабаве і дачка ўслед за братам адышла. Маладая, незамужняя. Вось і засталася старая адна ў пустой хаце. Плача і плача, галосіць, твар ужо бурачковага колеру.

Бабка сабрала сабе адзенне на смерць. Па-

казвае вузел у шафе: “Каб дзеці не грызліся...”

Шасцігадовы Юрык: “А ў нас хутка не будзе маленькага ў садзіку. Я ў школу пайду”.

10 верасня

Адчуванне, што дзесьці глыбока ўва мне расце новая свядомасць, новы чалавек. І ён усё настойлівей звяртаецца да мяне цяперашняй. Спеліцца штосьці як без майго ўдзелу. Спакайней знешне і бязладней знутры, дакладней жа – трывожней.

“Пчолка ў твой вулей уляціць, а мой пусты вулей. Хоць бы адным вокам на ўнукаў глянуць”.

Як навучыцца спалучаць у сабе непазбежны ўдзел у найчасцей грубай рэчаіснасці з вершамі Ахматавай, песняй Сольвейг, ідэямі Дастаеўскага? Не адрывацца ад простых хат і сцежак ды жыць высокім?..

13 верасня

Сёння страшэнна холадна. Ногі ў гуме касцянеюць, вецер працінае наскрозь. Мы ж павінны выбіраць бульбу. Трэба, а хочацца кінуць усё і схавацца ў цяпло. Крыўда на тых, хто нас сюды паслаў. І вось грыміць думка: ”Кожны адзінаццаты на нашай планеце галадае. Мне кепска цяпер, а ён, можа быць, памірае ад таго, што не атрымаў у час кавалачка хлеба. А вядро бульбы выратавала б яго. Няўжо маё кепскае зараз не акупляецца, не суцешваецца выратаваным жыццём?!”

Быць вышэй штодзёншчыны. Старацца вычуваць найперш не сябе, а – людзей у сабе. Як часта разумееш, што побач дзеецца непатрэбнае, а мірышся з крывадушшам, подласцю ці элементарнай абыякавасцю. Значыць, падтрымліваеш іх. Разумею, што па нядбайнасці прападае не адно

вядро бульбы, не адзін пуд зерня. І тваё “я” часта толькі чыстай кропелькай сярод бруду, але ж ратуюць адно надзея, вера ў тое, што дабрыня пераможа, трэба толькі да яе імкнуцца, рабіць усё магчымае дзеля ўсталявання справядлівасці...

Ну вось, запісаліся шчырыя парывы душы, а тут адразу наскокам – агідная здрадлівая думка: “Ах, якая добранькая, якія нараджаеш пачуцці. Не тое, што іншыя...”

15 верасня

Прачытала “Записки из подполья“ і ніякай абяцанай у прадмове рэакцыйнасці не знайшла! Пазней трэба хіба ўважлівей глянуць яшчэ.

Сёння ледзь не запала ў істэрыку. Бабка любіць, дзед любіць. Абодва плачуць, жаляцца мне адно на другое. Звар’яцець можна паміж імі. Урэшце дзед мяне ў свае боты абуў і павёў гаспадарку паказваць.

“Смутны час”. Уласныя абмежаванасць, будзённасць, сентыментальнасць забіваюць. Зніклі колішнія ілюзіі адносна бліскучай журналісцкай прышласці. Цяпер жа мэтаю тое, каб вымучаная мною цвярозасць не адцяла крылаў у звычайнай чалавечнасці. Не стаць маленькай. Не страціць веры ў прыгажосць, пяшчоту. Не супакойвацца. Жыць, а неназіраць. Не дазваляць душы ленавацца!

18 верасня

Людзі ў вёсцы п’юць самагон, лаюцца, сварацца і ўзрошчваюць хлеб ды патрэбнае да хлеба. Жывуць, не задумваючыся над жыццём. Не ведаюць, куды сябе ўвапхнуць у доўгія святы, калі ад выпітага алкаголю расколваецца галава. У вялікіх гарадах ва ўніверсітэтах і інстытутах,

тэхнікумах і вучылішчах рыхтуюць прафесіяналаў розных узроўняў. Законы Архімеда, Н'ютона – першымі цаглінкамі ў вялікасным палацы навукі. Ён усё болей разбудоўваецца, узнімаецца вышэй і вышэй. Ракеты над Зямлёю, чалавек ступіў на тужлівую таемную Селену. Куды толькі ні зазірнулі вочы чалавечыя! І пад зямлёю не ўбачылі пякельных кругоў Дантэ, затое знайшлі вугаль, медзь, соль... Час – дэфіцытам для жрацоў навукі, мастацтва, наватараў і г.д. У імя чаго бяссонныя ночы, пакуты, ахвяры? Вядома, дзеля шчасця чалавецтва, каб здзейснілася вышэйшая прадвызначанасць чалавечага жыцця. Дык чаму ж над галавой месяц з чалавекам, а на зямлі – няшчасныя людзі, душэўная тупасць, пошласць. Мільёны іх, простых працаўнікоў, праходзяць свой дзень, спаглядаючы на грэшную зямлю праз шэрыя акуляры. Такім чынам, адны ўсё далей, вышэй, а іншыя недзе ззаду ледзь цягнуцца. Разрыў усё павялічваецца. І вось першыя, раптам аглянуўшыся назад, здзіўляюцца гэтай дыстанцыі і грэбліва моршчаць нос. Дык у імя чаго ахвяры, бясконцыя высілкі?!

У вёсцы цяжка псіхічна, але ж нечаканыя знявагі ўспрымаюцца душой як своеасаблівае пакаранне за нешта неадпаведнае мне ўва мне ж, і як расплата прыніжэннем за шчасце быць далучанай да свету паэзіі, мастацтва. Уплывы Дастаеўскага?..

19 верасня

А неба восеньскай парой па чарзе свеціцца і сутоніцца. То бялюткія пухавыя воблакі вандруюць па глыбокім зараз блакіце, то цёмнымцёмныя хмары наплываюць. Каля лесу жалоба – памерлы дуб. Роспач ткне ад раскінутых бездапа-

можна сухіх галін-рук, узмацняецца жывымі колерамі зялёнага хваёвага лесу, васільковых высяў. Вусцішна. Мёртвае павінна сыходзіць са сцежак жыцця. Так балюча бачыць магутнае і цудоўнае навекі анямелым. О, мае пцічанскія дубы з русалкамі... Хадзіла па лясным ускрайку і прысела на падзіраўлены пянёк. Летам мураўі спакою б не далі, а цяпер дружна схаваліся ў сваё мураўінае царства. Стаяць цютчаўскія дні і вечары. Як у гарачыню калыхаецца паветра, а свежа. Яшчэ зялёная трава прымае апалае аднойчы і назаўсёды лісце. Праз тыдзень закончыцца наша бульба. І я ніколі ўжо ў гэтае месца, на гэты пянёк не патраплю... Назусім размінуся з тутэйшымі вяскоўцамі. Ім да мяне не будзе далей справы і мне да іх – як з гэтым звыкнуцца?.. Пару дзён не чытаецца. Кепска. Суха-суха ў душы.

22 верасня

Мужык п’е – паўдома гарыць, а калі жонка – цэлая хата.

Злодзей пройдзе, шмат чаго аставіць, а агонь усё зліжа.

Угаварылі, асмелілася выступіць з дакладам аб беларускай літаратуры ў мясцовай школе. І якім комам мне гэты першы “блін”! Гублялася. Найпрасцей было адказваць на “аўтабіяграфічныя” пытанні: якую школу закончыла, любімы прадмет або пісьменнікі на філфаку... Вучыцца і вучыцца мне!

24 верасня

Апошняе вядро бульбы. Апошні позірк на поле. Дваццаць дзён жыцця, прашытых адной ніткаю. Сярод сваіх аднагрупніц і сярод незнаёмых людзей. Сярод маіх бяроз – яны заўсёды і

паўсюль мае, родныя. Узаранае чорнае поле ўжо зелянее. Колькі энергіі ў травы, пустазелля, каб так хутка выбіцца з зямлі! Сапраўды, у адпаведнасці з лацінскім выслоўем: малая, кепская трава хутка расце. Вось бы людзям мець такую вытрываласць... Чакала, што будзе значна цяжэй. Выснова: магу і павінна працаваць у калектыве. Сёння раніцай зашчымела сэрца. Заўсёды шкада развітвацца з абжытым месцам. Але ж я не прывыкла да Раванічаў! Вось і ў гэтым пачуцці – славутыя ўнутраныя супярэч-насці, якія Дастаеўскі так дакладна перадае... І хопіць з мяне бульбы! Трэба наступным летам у атрад праваднікоў запісацца. Хачу ў матулінай ласцы схавацца!

25 верасня

Нарэшце я ў Дараганаве. Дома! Мой плюшавы Аргус дачакаўся вяртання гаспадыні з падарожжа, хай сабе і не Адысеева, але ж як важнага для мяне... Заўсёды еду дадому з трывогай: як тут бацькі, ці не сталася чаго кепскага. Уражанні, аказваецца, распіраюць! Вось мая бульба. Не паспявае язык за думкамі. Ну і дзіцёнак я яшчэ... Сёння аб’ядалася салодкім: кекс, марожанае, цукеркі і адразу пачала тлусцець! Твар, абветраны за тры тыдні на полі, аж гарыць.

26 верасня

Мілыя мае дзяўчаткі. З імі разумею, як змяняюся. І якое шчасце, што не трэба думаць пра тое, як успрымецца тваё кожнае слова. Над табой не будуць кпіць, даруюць тваю слабасць, бо цябе ведаюць здаўна, імкнуцца зразумець, а найгалоўнае – любяць. Цябе прабачаць і ты прабачыш. Лёгка і гаварыць, і маўчаць. Гэта ў адрозненне ад маёй мінскай сітуацыі. З філалагінямі-аднагруп-

ніцамі адчуваю сябе страшэнна непаваротлівай і цяжкаваговай. Нібыта гірамі нейкімі душа абвешваецца. Праўда, зрухі пэўныя ўжо і тут абазначыліся. Пайшло на збліжэнне з Марынкай, з Данкай. Каб жа...

Лянуюся і апраўдваю сябе зменай месца. Кепска! Трэба ўмець засяроджвацца ў любых абставінах. Іначай кранты. Гэта калі кожны раз так раскалыхвацца, дык і ўсё жыццё неўпрыкмет праміне.

27 верасня

Праца ўцягвае. І, о богі, мне сёння захацелася ў баразну! Праўда, ахапіла нейкая тупая абыякавасць, калі разраўняла апошнюю. Так, праца здольная і ўзвысіць чалавечае ў чалавеку, і прынізіць да жывёльнага стану. Корпалася ў зямлі, а побач па нашай Птушыцкай вуліцы насіліся МАЗы. Падвышаюць вуліцу, асфальт нарэшце пакладуць?!

Усё ж да фізічнай працы змусіць сябе лягчэй, чым да паслядоўнай вучобы... У адзін дзень некалькі чалавек сказалі мне, што змянілася. Усё адно пакуль *дзікая*... Парасон. Мой парасон. Якая радасць для васемнаццацігадовай дзяўчыны! Пацягнула на вершы. І рукі апускаюцца перад заваламі кніг. Трэба чытаць для сябе, а не для знешняга эфекту, маўляў, і ты тое, што на слыху, асвоіла... Не малпаваць, заставацца самой сабой. Божа мой, як хочацца спяваць! Чаму, чаму не дадзена мне голасу...

28 верасня

Прадчуванне душэўнага перавароту. Нібы збіраецца навальніца. І хочацца збегчы ў хваробу, а хварэць нельга!

Хадзіла па школе, спазіраючы на знаёмыя стэнды, новыя газеты. Дзятва, якой я зусім абыякавая, высыпала на перапынку з класаў. Родная ж школе, калідорам, шырокай драўлянай лесвіцы, якой і мама некалі яшчэ да вайны ўзбягала на другі паверх. Ахопліваюцца ўнутраным поглядам мае школьныя гады. Раней школа была найвялікшым домам, у які ўваходзілася з усімі хваляваннямі, клопатамі. Цяпер жа яны так выраслі, што наўрад ці іх вытрымаюць і грунтоўныя падваконнікі з вечнымі вазонамі герані... Здаецца, зусім побач час, калі ўпэўнена іду па гэтым калідоры. Маё дзяцінства ў чырвоным гальштуку, тры чырвоныя палоскі старшыні савета дружыны на рукаве школьнай формы. Крыху шчыміць у душы. Мне зусім не сорамна вяртацца ў дзяцінства! Добра, што яно было такім.

Пасядзела на ўроку гісторыі ў Мілы – яна на сваім месцы. Мікалай Іванавіч пасівеў і нібы яшчэ паменшаў ростам, бы выгарэў блакіт вачэй. Успомнілася, як у пятым класе міжволі падвяла яго. На адкрытым зборы, у прысутнасці амаль усіх настаўнікаў, на ўдалае завяршэнне, як кропку паставіць, запрасілі старасту, каб выказалася аб недахопах. Ну, стараста і распавяла з запалам аб тым, што хвалявала: аб двойках, кляксах на партах, згубленых гальштуках і прагулах. У выніку Мікалаю Іванавічу добра ўсыпалі на педсавеце за клас, хоць клас жа быў лепшым у школе! І як дакарала мяне, любімую вучаніцу, любімая Зінаіда Майсееўна... Дзіўны ўрок мне быў дадзены. Чаго ад мяне чакалі?! Аказалася без віны вінаватай – па наіўнасці, шчырасці сваёй. Ды насу-перак таму і іншым пазнейшым урокам і сёння за-стаюся на сваім – я за праўду і шчырасць!

29 верасня

Ну, зусім кепская. Капрызнічаю, раздражняюся, крыўджуся колькі разоў на дзень невядома за што. Дурацкая пыхлівасць, калі штосьці атрымліваецца лепш, чым у іншага. Васіль хлопец і ясна, што мне належыць хутчэй за яго бульбу выграбаць, а мне прыемна, што ён адстае! І нібы дабрэйшыя тыя людзі, у якіх лепш штосьці за іншых атрымліваецца. Толькі ж дабрата тая найчасцей трымаецца на валаску вязення. Праз нейкае імгненне гатовая абярнуцца ў непрыхільнасць да таго, каму гэтым разам пашанцавала. Рабскае пачуццё...

Не атрымліваецца ўвайсці ў каляю сваю. Рассыпаюся макам налева і направа. Трэба ў Мінску сур'ёзна ўзяцца за самаадукацыю. Не гнацца за знешнімі эфектамі, а закладаць грунтоўную аснову. Усё ахапіць немагчыма. Таму мушу навучыцца выбіраць толькі тое, што неабходна і карысна менавіта мне. Усур'ёз заняцца deutsch!

30 верасня

Дастаеўскі, Дастаеўскі і яшчэ раз – Дастаеўскі! Было цяжка ўзяцца за "Братьев Карамазовых" пасля месячнага перапынку, але сёння ўвайшлося ў адпаведны настрой. І зноў апынулася ў свеце нярвовых пачуццяў, трывожных памкненняў.

Калі Васіль даставаў шэрую кашулю з чамадана з-пад ложка, вырваўся навонкі пах нафталіну. І мне адразу ўзгадалася чытальная зала бібліятэкі на Талбухіна. Мужчына гадоў сарака прыносіць з сабой клубы такога паху. Я не вытрымліваю болей за паўгадзіны гэтага суседства і рэціруюся са свайго зручнага месца на другі канец залы або на свежае паветра. Аднойчы ж у тралейбусе ўдарыў у

нос знаёмы пах. Міжволі азірнулася. Так, гэта быў мой "вораг" з чытальні. Выцягнуты ўгору, з залысінамі, невыразнымі рысамі твару. Здалося, што ён наскрозь пранафталінены, нібы думкі ягоныя, словы таксама нафталінам працятыя...

Такое "адкрыццё" – праз тры месяцы сесія! Жыць. Жыць. Яшчэ адзін мой верасень з чарговым лісцепадам спадае ў мінулае. І вось жа нядаўна яшчэ была вясна, калі зялёны пругкі свет рваўся ў высі... Увосень лісце, прасякнутае тужліваю пяшчотай, прыпадае да зямлі. І не ведаю, што болей душы маёй адпавядае. Ці то зялёны кіпень, ці гэтая агністая шапаткая стракатасць... Заўважаеш раптам, якое калючае голле ў акацыі і шкадуеш састарэлыя мальвы, што нядаўна яшчэ так радавалі сваімі шматлікімі тварыкамі ў капялюшыках.... Хочацца жыць! Любіць, кахаць і трымацца насуперак усім вятрам. Не трэба мне роўнай, ціхай дарогі. Няхай пакутуюць душа, розум, цела. Адпакутаваць, вымучыцца на зямлі і ўсё адно прымаць, любіць яе, гэтую маю адзіную юдоль...

1 кастрычніка

У Мінску. Чамусьці зноў апускаюцца вочы... Мітусня. Раздваенне. Усё тое ж: паміж грубасцю акаляючай і ўласнай, і – пяшчотнай, моцнай паэзіяй, прыгажосцю, любоўю. Крык душы. Да чаго прывядуць гэтыя мае неадступныя самапаглыбленні... Што ж, паназіраем!

Пер Лагерквіст – "В мире гость". Псіхалагізм Дастаеўскага, рамантызм Грына, чысціня Паўстоўскага.

5 кастрычніка

Якое шчасце, што старажытнарускую літаратуру чытае Ларыса Лявонцьеўна Кароткая! Адразу

палюбіла яе і ўжо хочацца быць на яе падобнай. Бачу побач Ларысу Рэйснер. Якая вышыня – гэтыя лекцыі! Іх слухаеш, канспектуеш, на іх задумваешся, ажыццяўляешся...

І яшчэ адна выдатная выкладчыца – Вера Міхайлаўна Лумбіна. Быў выбар паміж чэшскай і сербахарвацкай мовамі. І душа мая прыхілілася адразу не так да мовы, як да В.М.Л.! І пачалося адкрыццё такой аддаленай для мяне Югаславіі.

Зноў пяшчота, вельмі жаночыя пачуцці. Хочацца, каб мой хлопчык, які некалі ж прыйдзе ў свет, быў падобны на С. Не ведаю, слабасць гэта ці яшчэ нешта, але ж, вядома, не сіла. Мабыць, прырода. Як бы ні "асуджала" дзяўчат, а мы ўсе найперш жанчыны. Слабасць жа часам за сілу мацнейшай бывае. Сёння мне не хочацца абдымаць увесь свет, а пакласці б галаву на яго плячо... Мы над сцішанай планетаю. Яна ўсё разумее і прабачае дваім. Хіба не дзеля гэтага імгнення нарадзілася натхненне Шэкспіра і Грыга?! Каб крылацей і чысцей мы былі.

7 кастрычніка

Бетховен: "Няма правіла, якое нельга было б парушыць дзеля schőner (болей цудоўнага)".

Пяшчотнае святло залівае парк ціхім смарагдава-залацістым ззяннем, абвалаквае невыказнай таемнасцю. Час пульсіруе сярод ліхтароў прамінаннем жоўтага, чырвонага лісця – дзетак-крывінак клёнаў. Лісце памірае, але гэта смерць прыгожая. Першы раз я гавару без страху: смерць. Вечны механізм. Смерць на службе ў яго. Толькі не трэба ёй памагаць. Люблю Мінск. Заўсёды. Толькі днём мы абое нібы саромеемся пяшчоты. А ўвечары Мінск мой...

І як жа мне цяжка самастойна сябе ствараць!

Самім нараджэннем чалавеку вызначаецца яго месца, а я насуперак свайму паходжанню пнуся да таго, што мне не належыць, аб чым між іншым мне нагадвалі не аднойчы... Унутраны голас змушае пакутаваць, напружвацца, часта ісці наперакор вызначанаму. Што атрымаецца з гэтага? *Попытка не пытка*. Хоць яна для мяне і пакута. Ды ўжо іду здаўна сваёй Уладзімеркай. Дарога нібы вольная. І магу зазначыць, што некалькі іначай, вальней, адчуваю сябе, чым летась у гэты час.

Выстава мексіканскай графікі ў Мастацкім музеі. Творы гучаць пакуль няяснай мне музыкай. Адзінства рытму. Болей давяраю вачам. Радасна, асэнсавана хадзілася па залах Музея. Душа наталялася мастацтвам. Пасля летняга перапынку віталася з карцінамі, нібы з найбліжэйшай раднёю, сябрынаю.

10 кастрычніка

Чалавек прызваны да таго, каб дасканаліць сябе. Прымем, што кожны – на гэтым шляху. З рук у рукі перадаецца выпакутаваны, выпеставаны доўгімі гадамі чалавечы матэрыял. І калі не перашкодзіць вайна, не згасне сонца, зямля не сыйдзе з арбіты, павінен жа ён, чалавек, некалі дайсці да ідэалу. Ці магчымасці тут невычарпальныя? А мудрасць падобная глыбезнай студні, з якой колькі ні чэрпай, а дна не відаць? Прынамсі, заснеш з эйфарычнай думкай аб тым, што дасягнуў вышыняў, а раніца ацвярозіць новай недасяжнасцю. Не даецца зразумець, асэнсаваць, што такое **вечнасць**...

Накацілі нібы крамольныя думкі. Зараз паўсюль і ўсё – грамадскія арганізацыі. Калі ты ў калектыве, дык, будзь ласкавы, не адрывайся ад яго. Калектыў нясе толькі станоўчае. Значыць

апрыёры тое, што аказваецца па-за ім, – адмоўнае, няпоўнавартаснае. Як мала ў нас самастойнасці! Чалавеку, каб зразумець сябе і іншых, трэба ўмець выйсці з гушчы чалавечых памкненняў, застацца сам-насам у цішыні. Жыццё ў калектыве аблягчае, спрашчае адносіны і не пакідае магчымасці выбару. Усе на адной хвалі, у адным дыяпазоне.

Аўдыторыя на чацвёртым паверсе: у адчыненыя вокны разам са свежасцю заплывае пах гарэлага лісця. Восень парадкуе сябе...

13 кастрычніка

Кожную раніцу ўжо тыдзень займаюся deutsch. Адчай, разгубленасць перад неасягальнасцю мовы. Прывабліваюць нямецкія культура, філасофія. Прачытаць бы Гегеля ў арыгінале... Крайнасці? На шчасце, як нейкая ўладная рука трымае за каўнер і не дае забіцца ў кут, закрыць вочы, вушы. Магчыма, імя гэтай рукі – мэтанакіраванасць. Якая ж мэта? Штосьці незразумелае ў душы. Ва ўнісон з Русо напор пачуццяў, у якіх не магу разабрацца.

Надзя Рушава. Сустрэча з няшчасным бацькам у актавай зале галоўнага корпуса БДУ. Сказаў: “На паўгода хопіць яшчэ захаплення Надзяй...” Няпраўда! Яе непаўторным малюнкам жыць і жыць. Яму ж, асірацеламу так нечакана, страціўшаму цудоўную дачку, яшчэ падлетка, як жа невымоўна цяжка.... Тужлівая, чыстая сустрэча. І яшчэ раз пайшла паглядзець на творы Надзі – выстава ў Мастацкім музеі.

Ад мамы ліст. Мая мілая, светлая, спакутаваная мама...

17 кастрычніка

Запаведзь Андрэ Маруа: “Не папракай, не

жалься, не тлумачся”.

Зноў абвострана адчуваю сябе дзіцёнкам. Кідаюся з крайнасці ў крайнасць. Бяздарнасць! Няўмека! Мітусілася пару дзён. І разумею, што сутнасць не ў выніку хуткім, што галоўнае не збочыць, а рухацца ў абраным накірунку, часта насуперак самой сабе. Чалавек жа. Магчыма, жыццё – апраўдальны тэрмін. Што і хто я ў параўнанні з вечнасцю. Яна выкінула мяне на паверхню сваю. Каб убачыла, ацаніла мінулае, пераварыла ў сабе пакуты і шчасце, веліч і нізасць, прыгожае і пачварнае. Сведка руху. Трэба быць у вечнай змене дзён і начэй яго актыўным удзельнікам. Піць з чашы дабра і зла, мучаць сябе, каб стаць вартаю чалавечага звання.

21 кастрычніка

Учора, каб яшчэ крыху эмацыянальнага чытання, трывогі, працы ўяўлення, уражанняў і, думаю, што сёння я вось так не сядзела б у бібліятэцы. Дастаеўскі дзейнічае, што моцны наркотык. Але ж калі хочацца яго чытаць, значыць трэба. І ў стане гэтай узбуджанасці адкрываецца новае ў жывапісу, цягне слухаць 40-ю сімфонію Моцарта, песню Сольвейг. Паўтары гады з Дастаеўскім. Навучанне і вар’яцтва. Мазгі мае, што рыба, выкінутая на бераг.

Георгій Гуліа. “Жизнь и смерть Михаила Лермонтова”: “Но наше счастье – великое человеческое счастье – заключается в том, что бессильные изменить что-либо в уже сыгранной трагедии, мы можем изменить кое-что в своей собственной душе. Изменить к лучшему. И эта возможность – большая награда для нас”.

26 кастрычніка

Не выходзіць з галавы “Подросток” Дастаеўскага. Агульнасць. Я таксама гарачуся ў размове, пачынаю шмат балбатаць, а пасля шкадую. Перажываю і зноў паўтараюся...

Аднесла боты ў майстэрню. Здавала у рамонт падбітыя-перападбітыя туфлі і чаравікі сімпатычная дзяўчына. На твары незалежнасць, а ў вачах сполахі прыніжанасці. Людзі рамантуюць абутак. Беражлівасць? Не толькі. “Хлопчыку няма ў чым хадзіць. Хутчэй, калі ласка, зрабіце”. Дзяўчыну шкада. Гэта між тым і мая заўсёдная сітуацыя. Божа, калі нарэшце кожны зможа абуць тое, што яму хочацца мець на сваіх нагах... Хоць пагоня за рэчамі вяжа чалавека, адымае час, сілы. Непераадольнай сцяной паўстае на шляху да свету гукаў, колераў, слоў.

Пасля Дастаеўскага не магу колькі дзён штосьці чытаць. Хаджу перапоўненая “Подростком”. Вядома, не з лепшых рэчаў Дастаеў-скага. Найбліжэй мне хіба “Идиот”. Ды кожны яго твор змушае думаць, непрыкметна авалодвае на пэўны час душой. Узялася за Стэрна, які цяпер здаецца сумным, нецікавым.

28 кастрычніка

Дома. Абняць і цалаваць бярозу, яе яшчэ красавіцкія раны. Дачакалася ў чарговы раз мяне, родная. Помні ж пра мяне заўсёды. Шорсткае цела, гнуткія рукі-галіны. Вецер, будзь, калі ласка, асцярожней. Карані працягнуліся да старога плоту, мяккай дарогі. І ў сэрца маё таксама. Упарта імкнуць услед за мной. Баляць адным болем. Вяртаюць дахаты. Чым цяжэй, тым мацней трымаюцца за зямлю. Сасна, дубы. Мая, мае. Матуля. Рукі хачу цалаваць. Родныя. Што я без вас?! Доб-

рая зямля мая.

5 лістапада

Вечнае пытанне, што ёсць жыццё. І побач апошнія тыдні ў свядомасці – жыццё і смерць. Не страшна памерці. Позірк на востры нож і думка аб магчымым канцы. Пераход бялковых цел з аднаго стану ў другі. Спакойна ўяўляю сябе пад калёсамі цягніка, машыны. Шкада толькі блізкіх людзей. У самой жа пачуцці страху, жаху як выключаны. Цяжка сядзець з такімі думкамі над падручнікамі. Разумею, што нездаровыя думкі. І вынікам чаго яны? У такім стане магу чытаць толькі Дастаеўскага.... Лячуся ім? Добры Чэхаў, пяшчотны Паўстоўскі, рамантык Грын часова ўбаку аказаліся. А можа гэта ўва мне пераплаўляецца ўсё, што я ад іх змагла ўзяць?! На пэўным этапе, між іншым, быць робатам вельмі карысна. Бо дзеля чаго ўсе гэтыя мае пакуты, калі яны вынікаюць адно з душэўнай блытаніны? Розум пры тым толькі назіральнікам знешнім. Валодай я запасам ведаў, уменняў, каб штосьці карыснае для іншых рабіць, вось тады б гэтыя трывога, туга памагалі б мне далей сябе ўсведамляць. Цяпер жа мне трэба вучыцца, а не пакутаваць немаведама ад чаго!

9 лістапада

І колькі ж у мяне “я”?.. “Толькі не рысуйся, не выстаўляйся...” – дзяўбу ўвесь час сабе. Калі я не падманваю? Найлепш маўчаць паболей. Барацьба з эмацыянальнасцю, якая ў мяне проста неахайнасцю ўнутранай. У стэрыльных умовах, калі вакол добразычлівасць, яна цвіце сабе пунсовай кветачкай. Але ж побач з самаўпэўненасцю, скептыцызмам пераўтварае чалавека ў пужлівае мышаня.

Не атрымліваецца ў мяне працаваць на адным узроўні. За тры дні выдыхаюся. Настрой рэзка скача то ўверх, то ўніз. Абыякавасць і ўсхваляванасць. Бездапаможнасць і сіла. Галоўнае, што я нічога не магу зрабіць з сабой у такія часы. Душа і плоць у адным парыве. Галава губляе працаздольнасць. Быццам шторм усчыняецца і трэба непагоду у як мага найцішэйшым месцы перачакаць.

"Скрывайся, таися и молчи".

11 лістапада

Безабаронны, кволы парастак просіцца навонкі з душы. Вакол камяні, а ён моліць, каб расступіліся, моліць, а сам упарта імкнецца ўгору. Бездапаможнасць і прага выжыць, прарвацца. І ў ёй – сіла.

Відаць, мой цяперашні стан абумоўлены ў значнай ступені Дастаеўскім. Да яго можна адносіцца альбо зусім абыякава, альбо ўспрымаць кожнай жылкай душы. Зрэдку бывае, калі не магу чытаць Фёдара Міхайлавіча, але ў асноўным пачуцці напружаны, як струны ў толькі што наладжаным інструменце.

"Сердце (cor) представляет сабой полый мышечный орган конусообразной формы. Величину сердца сравнивают с размером кулака данного человека, вес его около 300 г.".

15 лістапада

У Мастацкім музеі – Чурлёніс. Фантастычнагукавыя палотны. Уражваюць і хвалююць уяўленне. Незвычайная імглістая колеравая прастора. Зачаравала "Казка каралёў". Заняцца б псіхалогіяй творчасці!

Шчасліваю вярнулася ад Яўгеніі Рыгораўны.

Знаёмства з яе сынам, нявесткай, унучкай Ірынкай. Адпачыла душою. У мяне, у мае магчымасці верацъ!

25 лістапада

Над горадам завіслі чорныя хмары. Высокія трубы спалучаюцца з імі сваімі курчавымі хмарамі дыму. Магутныя парывы ветру апантана кідаюцца на аднолькавыя вялізныя прамавугольныя скрынкі з аднастайнымі радамі зашклёных праёмаў. Вецер, пастух грозных хмар, аглушальна рагоча і настрашаныя хмары ляцяць, не ведаючы куды. У адчаі льюць на зямлю халодныя слёзы.

Люблю непагоду. Ды гэта ж якраз пагода – тэмпераментная, рухомая. Падстаўляеш ветру твар, ледзь не падаеш, а дыхаецца вольна-вольна. Люблю ачышчальныя вецер і дождж.

У Палацы мастацтваў – чатыры рэчы Барыса Заборава. Уражваюць! Вытрыманыя, эмацыянальныя. Акрамя псіхалагізму Дастаеўскага – нейкі засмучаны рамантызм. Міжволі – Паўстоўскі. Трэба б бліжэй пазнаёміцца з тэхнікай гэтых прац.

28 лістапада

Шмат гавару (балбачу!), але магу лічыць сябе скрытнай. Часта ўсміхаюся, але душу маю пастаянна мучае туга, якая расце разам са мною. Пераходжу ад нейкага нястрымнага вяселля да безвыходнасці. Лічу сябе разумным чалавекам, але амаль кожны дзень паміраю для сябе як чалавек. Мне трэба толькі крыху, каб забурлілі станоўчыя эмоцыі і дастаткова нейкай дробязі, каб зямля паплыла з-пад ног. Магу не любіць чалавека, а адначасова гатовая бараніць яго да апошняга. Здольная вытрымаць любыя боль, нават абразу моўчкі, а заплакаць ад аднаго крыўднага ці лас-

кавага слова. Я не магу жыць без Галі, Мілы, Іры, Наталлі Пятроўны... і ў той жа час бягу ад усіх. Хаваюся ў сябе. І ўсё гэта блукае ўва мне, распінаюся супярэчнасцямі. Не ведаю, калі стану цэласнай. Вядома, не ў адзі-ноце. Сярод людзей, але самастойна. Гэтыя мае роздумы – уплыў Русо?! Ці "Споведзь" проста штуршком?..

Колькі часу адымае медыцына! Трэба ж яе нам падкінуць на другім курсе. Я, здаецца, ніколі не здам анатоміі, не запомню, дзе якая мышца і костка размясціліся...

2 снежня

Учора ў Мастацкім музеі не магла адарвацца ад Станіслава Юльянавіча Жукоўскага. Зачараваў блакіт нябёс у шырокай вясновай вадзе. І побач з яркім блакітным – сакавіты бардовы колер. А які цудоўны, святлісты інтэр'ер у Жукоўскага!

5 снежня

Нарэшце дома з мамай. Ёй я найпатрэбней і найдаражэй, чым каму на свеце. Паплакала крыху на плячы ў Галі. І не ўмею я быць вернай запаведзям Андрэ Маруа! Жалюся, наракаю, тлумачуся. Arbeit und einmal Arbeit!

8 снежня

Хочацца як мага болей паспець зрабіць. Ахапіла такая моцная, свежая прага быцця, якой нават міжволі саромеюся перад сабой жа, быццам шчаслівая эгаістычна дзялюся сваёй радасцю з чалавекам, які мае патрэбу ў спачуванні... Нібы крылы выраслі, можа, праўда (уключана-такі іронія!), толькі стрыказіныя... Цэласнасць, чысціня. Далой песімізм! Мне трэба паменей разважаць аб жыцці, якое я так мала яшчэ ведаю, а працаваць

над сабой з дня ў дзень, гнуць спіну, вымучваць галаву і сэрца. Не ўмею сябе размяркоўваць, таму мушу быць вернай галоўнаму памкненню – спадзяюся, што настане дзень, калі змагу пісаць. Адсоўваю пачуцці сардэчныя, падпарадкоўваюся галоўнай мэце.

Віктар Шклоўскі: "В искусстве познание приходит через раскрытие значения того, что мы считаем простым. (...) Искусство всегда уходит от самого себя, разрушает прошлое для того, чтобы вернуться к нему с новым пониманием. (...) Сюжет – это то построение предметов, при котором они видны, при котором они обновляются, освежаются так, как земля освежается и весной и осенью новым своим цветом – цветом сегодняшнего дня и воспоминания, законченным разнообразием в жизни".

15 снежня

С. такі скупы на лісты. Некалі думалася, што ніколі не буду сварыцца з любым, ніколі не папракну яго, а ён – мяне, што нам не прыйдзецца саступаць адно другому, бо не будзе дзвюх думак, шляхоў. Адчуванне, што пяройдзена нейкая рыса. Хто вінаваты? Абое і ніхто. Само сабой вядзецца. І ўжо я перастаю сумаваць па яго лістах...

"Выдатна" па фармакалоіі – перамога! У паветры цесняцца легкадумныя навагоднія малекулы. Які цяжкі і добры год прамінае... Не магу маўчаць, калі ў мяне радасць, мушу сыпануць жменю яе ў паветра, каб вясёлкаю заззяла над чалавечымі душамі. Я веру, што Дабрыня і Прыгажосць, з'яднаўшыся ў імя святла і любові, паставяць тлусты крыж на крывадушшы, пошласці. Выратуюць свет!

22 снежня

Хтосьці ідзе сваёй жыццёвай дарогай, унурыўшыся сабе пад ногі, не звяртаючы ўвагі нават на сустрэчных. Вецер эпохі праносіцца над яго галавой, не кранаючы акуратненька зачэсаных валасоў. Другі ж кожным нервам успрымае рытм сучаснасці і ўсе часы пульсуюць у ім стваральным зместам. Аркестр з імёнаў, падзей, дат, твораў, адкрыццяў магутнай, глыбокай музыкай напаўняе душу таго, чые вочы сур'ёзна і ўдумліва, з прагай пазнання новага ўглядаюцца ў свет.

27 снежня

Як жа я ўчора шмат гаварыла – быў удзячны слухач. Ганна Давыдаўна Краснапёрка, журналістка з "Піянера Беларусі". Відаць, найлепшы спосаб разгаварыць іншага, самой быць шчырай... Суправаджала яна былых юнкораў на сустрэчу ў піянерскі лагер "Зубраня". Коля Мятліцкі – некалі дадасць да свайго імя розныя тытулы. Кацярынка Кункевіч – чыстая, светлая душа, серабрысты голас. Карпусы "Зубраняці" атулены велічэзнымі соснамі. Шкада, што Нарач пад ільдом, у зімовым сне. Як добра было б сюды летам патрапіць... Упершыню ў мяне такое доўгае падарожжа на легкавушцы атрымалася. І як хочацца паболей паездзіць па Беларусі...

Каб меней гаварыць, мне трэба болей пісаць. Раптам усведамляецца, што неўпрыкмет для самой жа сябе шукаю сваю тэму. У вастрыню, займальнасць не мае сэнсу ўваходзіць. Духоўны свет. Аналіз плыні душы. Прырода. Зрэдку зараз мільгане ў дзённіку цікавы запіс, а найбольш усё маё самавыхаванне... У галаве блукаюць нейкія ўрыўкі сказаў, відавочацца твары, характары. Нават пакутліва рвуцца на волю, а дзверы для іх зачынены. Я

не магу іх “апрануць” , каб пусціць на свет белы. І яны мучаюць мяне далей, штурхаюць да кніг, да людзей. І я іставa прашу: “Памажыце мне, Фёдар Міхайлавіч Дастаеўскі, Канстанцін Георгіевіч Паўстоўскі, Іван Аляксеевіч Бунін. Навучыце пяро маё быць дакладным. І Вы, Ларыса Міхайлаўна Рэйснер, вы грацыёзная і цвёрдая не толькі з ручкаю над белым лістом, але і ў днях сваіх, памажыце мне знайсці сябе. Вы, Антон Паўлавіч Чэхаў, лячылі не толькі ангіну, але і запаленне душ. Я не прашу Вашых рэцэптаў, але, калі ласка, навучыце мяне Вашай справядлівай дабрыні. Эдвард Грыг, сын суровай Нарвегіі, памажыце мне стаць пяшчотнай і моцнай. Навучыце мяне цярпенню, спагадлівасці і патрабавальнасці, дарагія мне людзі. Дай мне сілы, зямля мая, навучы ўпарта ісці наперад і ў спякотны полудзень і ў бялесую завею. Стань мне братам, гром раскацісты, маланка асляпляльная. Вясёлка сяміколерная, жывым шалікам ляж на мае плечы”.

28 снежня

Залік па анатоміі. Узіраюся ў людзей: абыякава праходзяць побач. Кожны нібы намагнічаны асаблівай энергіяй, якая ўцягвае яго толькі ў пэўныя адносіны. Сёння Н. пахваліла мяне. Натуральна, я зразумела ў чым справа, але ж словы яе пагладзілі маё самалюбства! Ворага майго. Толькі б не спатыкнуцца, бо хаджу нібы па вастрыі ляза. Не шкадаваць сябе! І як хочацца да мамы...

31 снежня

Зноў апошні дзень года, які падаецца самым кароткім – значыць, самым хуткім?! – у маім жыцці. Галоўнае? а) Шэкспір, Дастаеўскі, Ахматава, Цвятаева; б) сустрэча з С.; в) бульба. Зачыт-

валася Чэхавым. Жывапіс. Выставы Хамера, Надзі Рушавай. Заглыбленасць. Адначасова мала і шмат.

Я не ўмею сябраваць са святамі. Развітанне і сустрэча – глыбока ў душы.

1студзеня, **1974**

Пачатак гэтага новага года пазначаны ўнутранай пэўнасцю. Прачнулася з дакладным усведамленнем таго, што трэба рабіць. Адчулася, што трывалей, надзейней зямля пад нагамі. Старацца пераадолець сваё знешняе дзівацтва. Гэтую сарамлівасць, схаваную пад знешняй бесклапотнасцю. Адразу хочацца засесці за кнігі і да знемажэння чытаць, вучыць, перакладаць. А ўвечары кінуцца на ложак – змучанай, але задаволенай днём. Мае кнігі, мая ручка – сябры мае, мучыцелі мае, натхніцелі мае. Трэба замкнуць свой слых і зрок ад розных спакус, каб пасля не было балюча за расстрачаныя надарэмна хвіліны і гадзіны, з якіх само жыццё складаецца.

2 студзеня

Сказала маме, што хачу гаварыць на чыстай беларускай мове, паўсюль і з усімі. Па-беларуску, па-роднаму шапаціць мая бярозка, гамоняць са мной дубы на беразе Пцічы, шчабеча і спявае птаства. Гэта мая аснова, той свет, які нашу ў сабе. Працярэбліваюцца знутры парасткі, цягнуцца да неба, у вышыні сусветнай гісторыі, высокамастацкай літаратуры. З роднай зямелькі імкнуся я ўгору, калоціцца сэрца – навучы мяне, зямны шарык, як правільна жыць. Дай мне крылы, каб дрыготкія рукі кранулі мяккае і цвёрдае, гарачае і студзёнае. Каб сэрца зайшлося ад шчасця і горычы, каб не прайшла абыякава побач з бусінкай-слязінкай у дзіцячых вачах, побач з нямогласцю ста-

расці. Каб перадала прывітанне вялікаму свету пад Млечным Шляхам ад маіх бярозкі і пцічанскіх дубоў і вярнулася да іх мудрай і моцнай...

3 студзеня

Непрабачальны спакой перад цяжкім экзаменам, а плаваю ж! Хоць што значаць усе гэтыя назоўнікі і дзейнікі ў параўнанні з жыццём!.. Што значу я ў параўнанні з вечнасцю... Мае вартыя жалю памкненні адкалупнуць кавалачак бясконцасці ад вялікаснай неабсяжнасці і ўвапхнуць яго ў сваю душу, проста зняволіць...

Якая блізкая Наталля. Пятроўна! Дарагая настаўніца мая. Пашанцавала нам і асабліва мне, што размеркавалі яе пасля Інстытута ў Дараганава! Так, так: “Шчасце дастаецца таму, хто шмат працуе”. Убіраю ў сябе новыя і новыя твары, падзеі. Сэрца калоціцца. І ад мяне самой усё залежыць. Моцная ж сваёй верай у дабрыню, справядлівасць. Нясу ў сабе каштоўнае зярнятка любові да людзей і як ні патэтычна гэта гучыць – пакуту за збалелае чалавецтва. Няхай часам трушу, выходжу з сябе, патанаю ў няпэўнасці, злуюся, зайздрошчу, але ўва мне ўсё адно ёсць святло. І яно паступова перамагае слабасць. Толькі вельмі-вельмі павольна...

5 студзеня

Захацелася напісаць пра тое, якая цудоўная музыка Грыга, як я люблю Оперны тэатр і Мастацкі музей. Як яны набліжаюць да мяне маю бярозку. Як б’ецца сэрца, калі адкрываю Паўстоўскага, якія сапраўдныя мае дзяўчаткі, мае Галі, які далікатны і моцны чалавек Наталля Пятроўна. Наплываюць урыўкі тэкстаў...

7 студзеня

Пяцёрка па рускай мове. І трэба было так хваляваццa? Значыць, магу вывучыць.

Увесь час сняцца дзівосныя сны. Містыка. Загадкавасць. І вада, вада. Мора, якога я ніколі наяву не бачыла. Рака. Вясенні разліў. Гартаю альбом са сваімі газетнымі выразкамі. Радкі, поўныя шчырасці, чысціні. І хочацца плакаць. Два, тры гады таму я верыла, што перада мною ўвесь свет расчынены, а цяпер ныю і гатовая здрадзіць гэтым сваім наіўным, але прыгожым і адзіна справядлівым (!) перакананнем. І тады ж было цяжка... Можа таму і пісалася?.. Каб стварыць свой свет. А цяпер, калі водбліск дзяцінства, юнацтва ляжыць у гэтым альбоме, калі сама адказваю за свае ўдачы і памылкі, сама адказная за свой настрой, раптам строю з сябе вяліка-мучаніцу. Несправядліва!

17 студзеня

"Выдатна" па гісторыі. Ну і панікёр я – як калацілася. Зарубежка таксама за спіной. Сесія ўдалая. У "пяцёрачніцы" выбіваюся.

Кожны чалавек – кніга... І. Бунін: "Не всё ли равно, про кого говорить? Заслуживает того каждый из живших на земле ("Сны Чанга")".

Н. гаворыць так гладка, без запіначкі, але словы не кранаюць, слізгаюць па душы. Чаму?

Дзяўчынка паступала ў Тэатральна-мастацкі інстытут, не хапіла паўтары бала, а праз год пайшла ў Наргас...

20 студзеня

Пакутліва, калі хочацца заснуць і не прачынацца доўга-доўга. Блукала ў глыбокім неспакоі, тузе па скаванай рацэ між сваіх вечных дубоў.

Адзінота. Адчуванне, нібы чалавечыя бядота, боль непасільнай ношай леглі на мае плечы. І сорамна, крыўдна, горычна. Слабасць, немагчымасць стаць усім, паспрабаваць усё – адчай перад Вечнасцю, Бясконцасцю. Круглы шарык – Зямля. У шэрагу падобных дзесяці вакол вялізнага пылаючага магніта-шара. Праспекты Сусвету. Што на іх?!! Вабіць прастора. Існуюць жа яшчэ недзе цывілізацыі акрамя нашай планеты. Надыдзе ж дзень, калі велічны зямны карабель вялізнаю птушкаю сядзе на залацісты россып пяску на іншай зямлі... Вось як настрой павярнуўся!

26 студзеня

Нарадзіўся новы "выдатнік". Мілая Ларыса Лявонцьеўна. Як хочацца прыляпіцца да моцнага, добрага чалавека... Я звычайная дзяўчына. З прагай ведаў, памкненнем да гармоніі, спасціжэння сэнсу ва ўсім. Хачу пець і таньчыць, бегаць на лыжах і каньках, іграць Грыга, фатаграфаваць, маляваць, вадзіць машыну... І гэтыя жаданні сціплыя і апраўданыя. Хачу жыць. Усімі пяццю пачуццямі прасякацца радасцю. А я існую. Я толькі мару аб жыцці. Адно ў сне спяваю любімыя песні. Што ж, буду чытаць Буніна.

5 лютага

Сваю даму сэрца, юную Беатрычэ Пятрарка сустрэў упершыню на ранішняй месе ў царкве св. Клары ў Авіньёне. Было гэта 6 красавіка 1327 года.

Дома. Канікулы. Заняцца б грунтоўна гісторыяй філасофіі...

Адкрыліся далягляды, аж дух займае – уздым пасля заняпаду! Надалей бы затрымацца ў гэтым сваім стане, які, зразумела, непазбежна знясіліцца. І чым вышэй узыходзіцца, тым ніжэй сыходзіцца.

Эфект арэляў.

12 лютага

Ужо засумавала па філфаку за два тыдні. І рада, што пачаўся новы семестр. На жаль, заняткі з дзвюх гадзін – разбіты дзень. Размова з Данутай – адзіны чалавек у групе, з кім магу быць шчырай. Спадабалася лекцыя па філасофіі. Была ў Мастацкім музеі.

23 лютага

Раптам засумавалася па бабулі Надзі з Лобчы, аж у грудзях шчыміць. Што ў яе там? Мы адказныя за тых, каго прыручаем...

На медыцыне павяла нас Валянціна Мікалаеўна ў радзільнае аддзяленне трэцяй клінікі. Божа мой, у якіх пакутах нараджаецца новае жыццё! В.М. да спакутаванай парадзіхі: “Ну, Танечка, не можам жа цябе так адпусціць. Пастарайся яшчэ крыху...” Пакуты, напружанне. Цяжкая фізічная праца. А ён, дзіцёнак, не хоча выходзіць. Нарэшце выслізгваюць галоўка, плечыка, ручка. І вось само Яно. Дакладней, ён. Галоўка выцягнутым агурочкам і ўвесь дзіцёнак фіялетавы. Нарадзіўся чалавек! Ды якім незадаволеным крыкам лялечка са зморшчаным тварыкам вітае гэты свет, нібы ведаючы, што ніколі і нідзе не будзе ўжо яму так надзейна і ўтульна, як у маме-доміку. Акушэрка робіць нейкія маніпуляцыі над немаўлём, узважвае. Нам жа за храбрую прысутнасці па цукерцы выдадзена!

Прапанавалі стаць ад філфака карэспандэнтам “Беларускага ўніверсітэта” .

5 сакавіка

Велізарны свет шорсткай шчакой трэцца аб

яе сэрца. Свет, але не ён. Вечнасць абяцае ёй усё, відаць, забыўшыся, што без яго – усе падарункі стаюцца сабачанём-тугою, якая скуголіць у падваротні. Дзе ты, адзін-адзіны? Адзавіся. Ёй так цяжка ўтрымацца адной. Рукі над светам, нібы голле бярозы ў непагадзь. А на другім канцы зямлі велізарны свет трэцца шорсткай шчакой аб яго сэрца. Хутчэй – ідзіце насустрач адно другому...

11 сакавіка

На адным дыханні прачытала “Один день Ивана Денисовича” Аляксандра Салжаніцына. Вельмі цікавы, праўдзівы твор. Чаму наклалі на яго veta?!! Спыніліся на палове шляху. Недапушчальна падмалёўваць, змешваць колеры ў сферы, дзе вырашаецца чалавечы лёс. Палітыка?!! А што гэта такое? Крыўдна. І як жа балюча пісьменніку! Некаму не падабаецца, што Салжаніцын гаворыць аб пакутах адных і бесчалавечнасці другіх. Хіба ж палон падчас трагічных ваенных падзей можа разглядацца як віна? Мне сорамна. Да чаго ўсё ідзе? Камсамол. Жахліва. Папера ўсё вытрымае. Ды так не павінна быць! Ленін – ці маю права судзіць? Так, маю. Хачу, каб жыццё было справядлівым да ўсіх. І зараз буду ратавацца рамантыкам Віктарам Гюго...

26 сакавіка

З Опернага – “Севільскі цырульнік”. Цудоўна. Імгненні, калі захапленне збіраецца ў грудзях свежым азонавым паветрам, якім не можаш надыхацца.

Н.Ш. – мілая дзяўчынка. Ды бачыць толькі кепскае, жыве з надрывам. У дзевятнаццаць гадоў чалавек, аднак, не мае на гэта права. Зашмат ахвяр перад намі і дзеля нас. Праўда ў працы, пасля-

доўнасці.

“Калі б газету называлі ручніком, а ручнік газетай,” – шасцігадовая Тацянка.

2 красавіка

Сорамна глядзець людзям у вочы. Працякае скрозь пальцы надарэмна час. Хочацца збегчы ў музыку...

А. гаворыць: “Навошта табе забіваць галаву нямецкай, сербахарвацкай мовамі. Вось філасофія – справа сур’ёзная”. Е.Г., у сваю чаргу: “Ты засушыш сябе філасофіяй. Вучы нямецкую. Мала? Бярыся за французскую. Толькі не забівай сабе галаву Арыстоцелямі і Платонамі...”. Сыходзяцца ў адным: чытаць, чытаць.

10 красавіка

Жорж Санд. Аўрора Дзюдзеван. Запомнілася з нейкіх ранніх гадоў рамантычным раманам “Кансуэла”, а зараз – адкрыццём яе лёс праз Андрэ Маруа ў серыі “Жыццё выдатных людзей”. Кропкі судакранання: распуста і чысціня, праўдзівасць і ілжывасць, дабрыня і гнюснасць. Ці не зашмат для аднаго чалавека?!

“Вайна патрэбная, каб страсянуць чалавека. Колькі героеў адразу з’явілася...” – гавораць дзяўчаты. І далей: “А то сумна...”. Жах. Ну вось, гэта вынік таго, што жывуць як набяжыць, не задумваючыся, што ад кожнага чакаецца, каб здзейсніўся найперш у сваім.

12 красавіка

Кепска. Нярвовая ўзбуджанасць знясільвае. Мне снілася Жорж Санд! Праца, праца. І немагчыма увесь час трымацца ў стане пад’ёму... Джардана Бруна. Я ўваходжу ў вялікае, а пасля

адхіляюся, блукаю, каб зноў спрагнелай вярнуцца і прыпасці да крыніцы, прасякнуцца зместам яе. І чым далей, тым уладней прыцягвае мяне гэтая пакутна-цудоўная таемная крыніца...

Памёр Мікалай Ціханавіч Александроў. Алгебра, геаметрыя на беларускай мове з вуснаў афіцэра-франтавіка, не аднойчы параненага. Высокі, заўсёды падцягнуты. У дзесятым класе я хадзіла ва ўсе школьныя гурткі. У матэматычны таксама. Школа пусцее...

Што ўва мне, з кім я? Жыццё па-за Мінскам падаецца цацачным і выпадковым. Я там, дзе мае кнігі, тэатр.

Андрэ Маруа, “Жорж Санд”: “Вся жизнь направляется скрытой метафизикой. Философия Санд была простой. Мир сотворен добрым Господом Богом. Сила любви, живущая в нас, дана нам им. Единственный грех, который не может быть прощен, – это намеренное умолчание и ложь в любви, тогда как любовь должна быть полным единением душ. Я не говорю, что Санд всегда жила по этим принципам, никто из нас не живет всегда по велению своих идей, но нужно судить людей по достигнутым высотам, а не по их падениям”.

15 красавіка

Суботнік у панядзелак. Камуністычны. Сорамна. Згрэбсці лісце, абкапаць пару дрэў. Вось і ўсё.

Можа, мне сапраўды не варта займацца філасофіяй? Але ж мазгі галодныя, патрабуюць харчу. Разумовая дыета, устрыманне невыносныя. І адначасова штосьці ў тых мазгах не спрацоўвае, нейкія вінцікі варочаюцца, што груваcткія мельнічныя жарнавы. Страсць да філасофіі, думкі. Без

дэмакрытаў і арыстоцелеў унутраная бура зрывае раўнавагу і як цяжка вяртаць яе...

Люблю людзей. Не задумваючыся, магу кінуць сваё сэрца на ахвярнік, калі гэта зробіць усіх шчаслівымі. І адначасова, калі ў тралейбусе прападаюць перададзеныя талоны, чырванею, нібы ўсе думаюць, што гэта я іх прысвоіла. І нейкае пустазелле ўсё глыбей пускае ўнутр карэнне. Працаваць, каб плённа напружвалася кожная жылачка. Я зашмат энергіі марную на ўціхаміранне сябе ж. Тапчуся на адным месцы пад нізкай столлю. Не хапае паветра. Трэба ж кінуцца ў бурную плынь, каб не было магчымасці аглядацца назад, каб стыхія і супраць маёй волі несла ўперад... І як Зямля, перапоўненая няздзейсненымі чалавечымі лёсамі, не сыйшла яшчэ ад горычы з арбіты...

21 красавіка

У Мастацкім музеі выстава твораў з калекцыі Лежэ. Канаючы раб Мікельанджэла, Венера Мілоская. Такая даўніна, што перахоплівае дыханне – вестуны, сведчанні жыцця, поўнага супярэчнасцей, гарэння. Пакланенне, гонар, захапленне. Дзяцінства і спеласць чалавецтва працягваюць руку ў сённяшні дзень. Хіба славалюбства рухала Праксіцелем, Фідыем? Не!!! Яны ўсведамлялі сябе людзьмі, адказнымі перад Вечнасцю за ўкладзены ў іх талент. І ты, чалавек сённяшні, прасякніся іхняй энергіяй, адчуй агульнасць памкненняў, мэтаў...

І. Бунін, аўтабіяграфічная “Жизнь Арсеньева“ – такі светлы чалавек. І трагедыя: Расія загінула. Незвычайны чалавек, але ці не залішне арыстакрат...

2 мая

Няўжо для таго, каб адчуць гонар за сваё вясковае паходжанне, трэба было пражыць амаль два гады на пятым паверсе?! Няхай вяскоўцы, здараецца, у дробязях бываюць занудлівымі, бурклівымі. Вось, выкарчоўваецца клён, каб вызваліць месца для пасеву. Прыгожы быў? Але месца займаў!.. Ды праз аддадзенасць, вернасць зямлі, выяўляецца галоўная жыццёвая надзейнасць, якой так часта бракуе гараджанам. Нездарма цёця Ніна хоча ў вёску, марыць пра свой домік з зямлёю.

7 мая

Зямля наструнёна чакала вышэйшага распараджэння І вось яно аддрукавалася на ёй дажджавымі кроплямі – весткай аб чаканай залеве. Нібы па камандзе пырснула зелень, пяшчотным смарагдам заліла ваколіцы. Кожную вясну нехта мудры і бясконца добры творыць новую зямлю. На змену імгненнай вясне прыходзіць спякотнае лета, якое паглынае залаціста-багровая восень...

Зразумела, што веды развіваюць, прачышчаюць мазгі, абвастраюць разумовыя працэсы. Але ж ёсць у кожным чалавеку яшчэ штосьці важнейшае, большае, што якраз і робіць з яго Чалавека. Адчуваю. Думкі ўзнікаюць незалежна ад мяне. І я гэтаму руху, здаецца, часам толькі замінаю... Цяпер жа ад мяне патрабуецца адно: чытаць, вучыць.

10 мая

Такая імгненнямі густая, беспрасветная туга пасярод горычы, расчаравання, што нават крок зрабіць цяжка. Адкуль?!! Я не цынік. Умею радавацца кожнай зялёнай травінцы, жывой кроплі

дажджу на шыбіне. Мне часам хапае адной усмешкі чалавечай, каб усё навокал заззяла. І боль, стогн знутры. Дзіця і старэча. Вынікам чаго гэты пакутны стан? Бесперапынны паядынак з сабой, але не з іншымі...

“Госпожа Бовари” Густава Флабэра. Проста і захапляльна – ад пачатку і да канца суперажыванне Эме, яе гору. Пераклад з французскай. А ў арыгінале? Якая магутная літаратура! Вялікая мара: чытаць па-французску і Флабэра, і Бальзака.

“Брацкая ГЭС” Яўгенія Еўтушэнкі – незвычайна адпавядае маім цяперашнім думкам. Банальныя словы, але паэма пульсіруе нашым часам.

Каб жа гэтым летам папрацаваць праваднíцай! Даўняя мара аб падарожжах, новых даляглядах, маё дзіцячае захапленне гаспадынямі цягніка “Калуга – Баранавічы”...

19 мая

Вось так: крах маіх планаў! Іншая дзяўчынка будзе раздаваць разам з бялізнаю па рублю сныказкі, рабіць утульным жыццё пасажыраў пад стук калёс. Штаб, рэзерв, паліклініка. Вакзал... Дні нібы ў тумане. Аднак жа з 15 ліпеня пастараюся ўладкавацца хоць пасудамыйкай у вагон-рэстаран – адзіная магчымасць патрапіць на чыгунку. Упакорваю сваю гардыню...

Цяжка чытаецца Бальзак. Быццам глыбы варочаеш, а не адарвацца ад катаржнай працы. O tempora, o mores! Якая бездань чалавечай слабасці, нізасці...

27 мая

Чакала, калі зацвіце бэз. Разгарнуўся дзівосным сваім фіялетам-водарам, а на душы па-ранейшаму кепска-кепска. “Дзяўчына, вы вельмі прыго-

жа ўсміхаецеся. Усміхайцеся часцей...”

Вера Міхайлаўна: настаўнік ў школе і ў вышэйшай навучальнай установе не адно і тое ж. Выкладчык павінен вучыць, а не пытацца. Студэнт самастойны. Адказнасць.

Захацелася прачытаць усяго Кузьму Чорнага.

1 чэрвеня

Развіталася з залікамі. У Мастацкім музеі Польская выстава. Сэлінджэр – пазнаю сябе. Свой почырк. Ёсць жа выхад і ў нібы безвыходнасці, пакуль чалавек жыве... Думкі, бы воблакі, якім нібы ўсё адно, дзе выліцца. Засумавала па маме.

Вяршыня душы чакае альпініста, каб пераможанай пераможцай побач па жыцці ісці...

Каб адчуваць сябе сапраўды шчаслівым, трэба быць запатрабаваным людзьмі, але не акцэнтавацца на гэтым свядома. Жыць клопатамі іншага чалавека як сваімі. Мы таму не баімся страты паветра, бо нам не адпускаюць яго порцыямі. Дыхаем, колькі лёгкім трэба, рушымся, усміхаемся і не дзякуем кожную хвілінку, што карыстаем яго. Так і добрыя справы: яны без цябе могуць абысціся, а ты без іх ніяк. Яны – паветра сэрца.

5 чэрвеня

Гатовая цэлымі днямі слухаць музыку. Рахманінаў, Берліоз. Дыханне то паскараецца, то запавольваецца. Музыка ахоплівае ўсю істоту. У незвычайнай цэласнасці ўпакорваюся духоўнай сіле гукаў. Ашаламляе моц у кволасці. Музыка як нейкае прароцтва. Штосьці ўва мне, невядомае ж мне, адзываецца на магутныя хвалі поклічу гукаў... Хачу на мора! Музыка і мора – саланаваты смак гукаў.

12 чэрвеня

Адведалі з Галяй Анну Дзянісаўну. Дарагая наша першая настаўніца, усё тыя ж добрыя вочы, клопат пра дзяцей-вучняў. Ужо ж мы дарослыя! Побач з добрымі людзьмі робішся сам лепшым.

Прагнуць усяго і насіць у сабе абыякавасць. Надыходзіць жа такі момант, калі сыходзяцца паралелі.

16 чэрвеня

Учора ўвечары выбралася ў аэрапорт. Каля Батанічнага саду ў тралейбус зайшоў мужчына. Дакладней, спачатку цудоўныя ружы – алыя, пяшчотныя як ранішняе неба, а пасля ён сам, хударлявы, у цёмных акулярах. Як жа кахаюць, мабыць, тую жанчыну, якой шчасце прыносяць вось так проста цэлаю ахапкаю!.. Ён жа нечакана падзяліўся: “Вось іду і не ведаю, ці прымуць...”

Выпіць малочны кактэйль, з’есці піражнае ў буфеце аэрапорта, нібы і я перад дарогай. Доўга-доўга сядзець на лаўцы і ўглядацца ў поле аэрадрома. Цёмнае неба. Вялізныя птушкі “Ту” і “Аны”. Ліліпутамі шавеляцца каля іх людзі. Шум, рокат матораў, уздрыгвае зямля. Яшчэ адна сталёвая махіна апускаецца на ўзлётную паласу, падрульвае бліжэй. Выходзяць людзі. Відаць, яшчэ ў палоне руху, хуткасці, вышыні. Шчаслівыя! Разгар лета, а ночы прахладныя. Захінаюся ў плашч. Паволі падымаюся па ўсходах. Колькі хвілін – і аэрапорт застаецца за спіной. Мінаю прыпынкі, іду па любімым начным горадзе, стамляюся да знемажэння і супакойваюся, каб на наступны дзень зноў распачаць змаганне з сабой. Туга, няпэўнасць. У снах то гавару па-серба-харвацку, узгадваючы натужліва словы, то караскаюся на стромкае дрэва. Ледзь не лячу ўніз, але

неяк кошкаю чапляюся за ствол і ўсё пакуль што абыходзіцца...

20 чэрвеня

Амаль студэнтка трэцяга курса, і сесія, як ні дзіўна, на выдатна здадзена. Неспадзяванкаю, што трэба шукаць сабе новае месцажыхарства. Шкада. Не надта падрыхтаваная я да такога павароту. Ды Надзя выходзіць замуж. Удзячная бясконца Станіславу Пятровічу – літаральна, ён мяне выратаваў. Два гады, маё ўрастанне ў гарадскі лад жыцця. Ужо я пасталела, крыху магу за сябе пастаяць, але ж у інтэрнат нават пісаць заяву не буду, бо наўрад ці мне па сілах вытрымаць у адным пакоі з трыма ці пяццю асобамі. Тры месяцы, каб знайсці кватэру. Што ж, на новым месцы жыццё павінна пайсці таксама па-новаму. Мушу стаць самастойней. Тужліва аднак, што побыт у Шушкевічаў заканчваецца...

21 чэрвеня

Памёр маршал Жукаў. У цягніку былы франтавік, некалі разоў паранены: “Толькі пачуюць, што Жукаў тут, а яго можа і няма, а настрой адразу падымаецца, ідзеш, крычыш...” Што тут яшчэ можна дадаць?..

22 чэрвеня

“Мёртвым не баліць” Васіля Быкава. Кожнай жылкай-нервам перажываеш вайну. Трагедыя, героі і здраднікі, нікчэмнасць, перамога чалавечнасці.

“Из прошлого“ Анастасіі Цвятаевай – у захапленні I нахлынулі горычныя думкі пра ўласную недастатковасць. Колькі б я ні старалася, а недахоп выхавання ў раннія гады не кампенсаваць, не

перакрыць... Гібрыд вёскі і горада.

25 чэрвеня

Клён, дубы, сонца глядзяцца ў жывое люстэрка. Ківаецца вышка, а з ёю і я, адлюстроўваючыся ў павольнай тут пцічанскай плыні. На Хлапчурскім ціха-ціха. Бліжэй да берага малькі б'юцца галоўкамі аб плёнку вадзянога люстра, а яно ўздрыгвае і разбягаецца маленечкімі кругамі. Глыбіня засмоктвае ў сябе. Быццам вялізныя гіпнатычныя вочы неадрыўна сочаць за кожным тваім рухам. І чым далей, тым адчувальней сіла гэтага містычнага позірку. Зрываюся з месца, сунуся ўздоўж берага да мастоў. Іх цяпер два. Латаны-пералатаны стары драўляны, на паламаных парэнчах якога хто толькі ні пакінуў сваіх аўтографаў. І новы – узняўся, выцягнуўся над сваім папярэднікам роўным жалезабятонным целам, якое яшчэ нейкі час мусіць пад сонцам і ветрам умацавацца, каб пераняць ужо тут назусім рух над Пціччу...

Не хачацца на дыялекталагічную практыку, але ж не абысці яе.

30 чэрвеня

Зарэчча Жлобінскага раёна. Нас пасялілі ў школе. Восьмы клас, кабінет біялогіі з чучаламі, муляжамі – такая разнастайнасць, створаная рукамі настаўніка і вучняў. Тут жа і сякера з каменнага веку, розныя неймаверна даўнія каменьчыкі.

4 ліпеня

Бабка Люба У хаце распяцце, іконы. Проста жыць. Дзяжурства на кухні. Усё часцей заўважаю за сабой пытанне, звернутае да сябе ж: а што

сказала б у пэўнай сітуацыі Вера Міхайлаўна? Не хапае культуры. І толькі праца, праца – адзінае выйсце.

9 ліпеня

Быў Жлобін. Цёплая летняя залева. Цягнік "Жыткавічы – Мінск". Паўзмрок у вагоне. Утульна ехаць у дождж. Быццам нехта разам з табой не спіць, мурлыча калыханку, наклікае добрыя думкі. А сёння – першы працоўны дзень. Стажорскі рэйс. Куды? Нават страшнавата. Апранаюся і лячу. Шкада, што не пабачылася з Верай Міхайлаўнай. Паменш балбатаць, наіўнае дзіця! Чуеш! Глядзець. Глядзець і слухаць. Нібы перад скачком з вышкі на Хлапчурскім.

12 ліпеня

Азоўскае мора. Незразумелая сіла сціснула душу. Ад прыгажосці ў прамым сэнсе галава пайшла кругам. Каўказ, горы. Рэйс "Мінск – Кіславодск". З якімі цудоўнымі маладымі людзьмі я пазнаёмілася! Студэнты Лейпцыгскага універсітэта. І гаварылі мы ў асноўным па-нямецку! Як здорава: студэнт-філосаф Райнэр любіць Паўстоўскага. Кропкі судакранання. Шкада было развітвацца. Дзякуй мілай Ларысе Іосіфаўне! Дарагі наш дырэктар сама пайшла мыць посуд, а мяне адпусціла пасядзець з такімі ганаровымі гасцямі вагона-рэстарана.

16 ліпеня

Выйшла ў Пяцігорску, каб адведаць месца гібелі Міхаіла Лермантава. Гара Машук. І не магу прабачыць сабе, што не ўзяла з сабой кветак... Тужлівы дэман у парку. Музей Ярашэнкі. Нахадзілася па Кіславодскім парку. Няўжо гэта я,

менавіта я, на такое хараство спазіраю, прасякаюся ім?!

21 ліпеня

Сапраўднае навучанне патрабуе зацішша, самоты. Каб запал, гарэнне падтрымліваліся самімі кнігамі, вялікімі думкамі ў іх. І чалавек, вольны ад дробязных клопатаў аб сваім целе, хутчэй імкнецца ўслед за духам. Падпарадкаваць сваё цела стваральнай ідэі, нейтралізаваць у сабе жывёльнае, разгарнуць плечы, адарвацца ад зямлі – гэта імператыў, неабходнасць, каб не згубіцца ў часе і пасля не стагнаць аб страчаных магчымасцях.

Заканчваецца мой дараганаўскі адпачынак паміж рэйсамі. Заўтра вяртаюся ў Мінск. Наперадзе чатыры падарожжы маршрутам “Мінск – Сімферопаль”.

31 ліпеня

Блукала па ціхіх вузкіх вулічках сонечнага Сімферопаля. У Мастацкім музеі. І нарэшце сустрэча з Чорным морам: дзіўнае пачуццё, калі першы раз трапляеш некуды, а быццам вяртаешся ў добра знаёмае месца... З Сімферопаля ў Алушту тралейбус так лёгка, радасна каціўся асфальтам сярод гор, кіпарысаў, цудоўнай крымскай прыроды. Восем гадзін суцэльнага шчасця. Пасля зноў завалы бруднага посуду, прабежка па вагонах: “Салодкае любяць добрыя людзі! Купляйце цукеркі!”. Цікавыя выпадковыя сустрэчы і знаёмствы. У адным купэ мілая жанчына чытала “Личность Достоевского“ Б. Бурсава – абавязкова знайсці гэту кнігу! І празмерная стомленасць, нават злосць, калі хочацца накрычацца, але ж вакол крычаць амаль усе, таму лепш усміхнуцца

са сваёй слабасці, што суцішвае і некага побач. Вось і ружа Гены-повара, на прымірэнне. Здзіўленне і ўдзячнасць прылюдныя за тое, што змаўчала, калі ён выйшаў з сябе.

12 жніўня

Трэці дзень каля мамы. Адходзяць распухлыя, што сасіскі, пальцы пасудамыйкі, раніцай прачынаюся яшчэ з думкаю пра тое, што трэба ж бегчы ў свой пасудамыечны адсек... Здаецца, гэты месяц працы сярод людзей, у руху варты для сталення душы болей за паўгода ў бібліятэцы. Як новы свет нарадзіўся ўва мне! Крыўдзілася, радавалася, ныла, смяялася. Жыла адным жыццём са сваёй брыгадай. Не пісалася. Прыходзіла да людзей разносчыцай цукерак, кефіру, баршчоў, шашлыкоў. І заставалася сабой, усмешлівай дзяўчынаю, але была пасудамыйкай... Узнагародай – цікавая выпадковая размова або сачысты персік ад такога нібы зацятага нашага вартаўніка. За сумленнасць?.. Цяпер чытаць! І кліча Прыбалтыка. Будзе Рыга?!

Прымаю за аксіёму: важна не месца, намі займаемае, а накірунак, у якім рухаемся.

22 жніўня

Цудоўная Рыга – казка, сон. Ужо дзеля трох гадзін блукання па старадаўніх вулічках варта было сюды імкнуцца. Сярод цесна ссунутых дамоў аж кружыцца галава, замірае дыханне, калі ўглядаешся на смелых пеўнікаў у высокім блакіце... На бруку рыцар у цяжкіх даспехах. Зусім іншая, чым у Мінску, архітэктура. Адно ўзгадваецца Чырвоны касцёл Сымона і Алены пры Доме ўраду... Рыжскі замак, а побач Касцёл тужлівай Божай Маці – на ўваходзе свечкі,

шматлюдна, арган, святар са святой вадою. І – музеі, музеі...

24 жніўня

Узмор’е. Рыжскі заліў. Вада выразна дыхае. Ласкавая, настойлівая хваля паліруе пясчаны бераг, які вабіць далей і далей, вядзе ўздоўж выцягнутых у неба сосен, падцягнутых акуратных домікаў...

Учарашні вечар з арганнай месай Баха – трымклівай птушкай у грудзях. У запоўненай густымі гукамі велічнай прасторы Домскага сабора ўздымаешся, падаеш, плывеш. Аказваешся дзесь на мяжы сваіх магчымасцей. Няўжо гэта толькі музыка?!

26 жніўня

Саласпілс. На месцы баракаў цвітуць ружы. Сем тысяч дзяцей адсюль у сваю вечнасць пайшлі. Ім і цяпер прыносяць цукеркі.. У нейкіх дваццаці кіламетрах ад Рыгі – лагер смерці. Колькі тут сярод знішчаных ста тысяч вязняў і беларусаў было... Сюды рвалася, каб пакланіцца болю, пакуце, але ж з пачуццём сваёй віны без віны не мела сіл, каб затрымацца даўжэй...

Хочацца ўжо дахаты і адначасова шкада развітвацца з незвычайнай Рыгай.

Душа перапоўнена летнімі ўражаннямі. Шлях у журналістыку – толькі праз самаўзрошчванне, працу і працу.

3 верасня

На новай кватэры, Магілёўская. У адным пакоі з бабуляй Верай, якая толькі спаць прыходзіць на свой ложак. На стале, на вакне мае кнігі. Да філфака паўгадзіны – праз вакзал, паўз стадыён

Дынама вуліцай Энгельса. Стала выразна болей заўважаць, чым нават месяц таму, як, напрыклад, дробныя ўпрыгожванні на будынках. Час на вучобу. Не хапае ведаў! Хаджу як галодная. Бялінскі, Паўстоўскі, deutsch . Чытаць, чытаць!

5 верасня

Зноў невытлумачальны ўнутраны боль. У нечалавечым напружанні нібы на кавалачкі расцягваюцца, расцінаюцца грудзі. Комплекс непаўнацэннасці ці яшчэ як вызначыць гэтую пакуту... Няёмкасць, разгубленасць. Спадзявалася, што няўпэўненасць прамінула, што разам з новай вопраткай прыйшлі плаўнасць, лёгкасць. Ды не! Зноў падаю, цягне ў нейкую глыбокую яміну. Толькі цяпер яшчэ мацней. Безвыходнасць, пагарда знутры да самой сябе. Цемра засмоктвае. Зрэдку выблісне сонечны прамень, падасца, што выратаваная, ура! Ды падман. Пасля святла яшчэ гусцей цемрадзь. Няўжо гэта на ўсё жыццё – бясконцае змаганне з сабой...

8 верасня

Так, мушу вучыцца, думаць, даводзіць да ладу сістэму пачуццяў і парываў.. Ад уласнай бездапаможнасці робіцца страшна. Страх жа ў сваю чаргу паралізуе магчымасці. Болей адчуваю, гавару, чым раблю.

Сніцца начамі Рыга. Дзівосныя мясціны, падараваныя мне летам. Горы Каўказа ў імглістай дымцы. Грывастае мора няўрымслівай пяшчотай лашчыць цела. З залатога сонца – абрыкосы і духмяныя персікі...

14 верасня

Аднесла матэрыял у “Знамя юности”. С. Вага-

наву спадабаўся!

Якое цудоўнае жыццё! Вера ў самую сапраўдную прышласць. Здорава адчуваць сваю маладосць, сілу. Любіць. Задыхацца ад неабсяжнасці свету. Гарэць прагаю ведаў. Хочацца зацалаваць усю планету па імені Зямля. Вымыць яе. І рвецца з грудзей: Вітаю цябе, Сусвет! У гэты вечар незвычайнае сваяцтва з праміінулым і цяперашнім. Няма маіх болек, тугі. Ёсць глыбокая радасць. Адзінай плынню ўсе ручайкі ў душы. Шчасце? Гэта болей, чым шчасце. Гэтаму няма вызначэння.

15 верасня

У Рускім драматычным тэатры – “Двое на арэлях” Гібсана. У жыцці я перастала плакаць, затое румзаю ў кіно, тэатры...

Трэба, каб жыць азначала – рабіць дабро людзям. Толькі гэтым можа быць апраўдана радасць існавання пад сінім васільковым небам. Калі дорыш, набываеш сам непараўнальна болей, чым атрымлівае другі. Калі б кожнаму хацелася несці паўсюль радасць, якім бы шчаслівым было ўсіхняе жыццё. Людзі, дарагія, будзьце ўзаемна дабрэйшымі...

Прынеслі тэлеграму ад Наталлі Пятроўны – заўтра прыязджае. Ура!

19 верасня

Адчуваю сябе бездапаможнай дзяўчынкай. Хочацца, каб хтосьці добры і моцны ўзяў на рукі, прытуліў да грудзей і адтаяла б мая заледзянелая няўпэўненасць ў сабе, нерашучасць, сарамлівасць, ад якіх няскладнымі робяцца рухі, ненатуральнаю ўсмешка, камянее думка. Ды, на жаль, той добры і моцны збіўся са шляху. Ходзіць дзесьці па крузе і не дайсці яму да мяне, не сагрэць. Спраўляйся

сама, дзяўчынка. Нясі ярмо добраахвотнай самоты. Я – чужая людзям, застаюся чужой, так прагнучы дабра ўсім. Пачуццё, быццам ведаю штосьці вельмі важнае для ўсіх і не магу выказаць словамі, назваць... Працаваць. Працягваць вопыты над сабою...

Графіка Ежы Лянгевіча

З ЗАПІСАЎ АСПІРАНТКІ

11 мая, **1979**

Нарэшце выбралася ў Акадэмічную бібліятэку. Пасля двухгадовага перапынку разгубілася, знiякавела перад кніжнымі паліцамі ў філалагічнай зале на пятым паверсе. І дыхнула студэнствам, здалося, што вось-вось увойдзе ажыўленая, прыгожая Данка... Колькі ж мне трэба асвоіць, каб патрапіць у аспірантуру акадэмічнага Інстытута літаратуры! Рука адразу пацягнулася да “Здалёк і зблізку. Беларуская проза на літаратурнай планеце” Алеся Адамовіча. Зачыталася, у захапленні! Вось бы мне каго ў навуковыя кіраўнікі...

Імгненне – адчуваю сябе дужай, здольнай падараваць радасць усім вачам, усмешку ўсім вуснам. І цяжка стрымацца, каб не крыкнуць штомоцы: Я люблю вас, людзі! Хочацца абняць усіх наўкола. Шчырымі пачуццямі перамагчы крыўдлівую адчужанасць, якая адбірае радасць. У кожным чалавеку прыхавана светлае, добрае, што належыць усім. Натхненне жыць!

23 мая

Ужо сярэдзіна тыдня. Губляюся ў маральных даўгах. Лісты, тэлефонныя размовы і раздражненне, што не вучуся. Забегалася. Характарыстыка з

выдавецтва хіба ў парадку. Рэферат?!!

Мітусня глынае "высокія парывы". Пісаць хочацца і мучаюся нявыказаным, а сіл і яшчэ нечага – ну прызнайся, галоўнага ж, бо здольнасцей! – не хапае. У электрычцы з Асіповіч – сімпатычная жанчына, добра за трыццатнік, з дачкой, як аказалася, васьмігадовай. Насця ўсцешана: у ліловай гронцы бэзу пяціпялёсткавае "шчасце" знайшла. І калі праглынуць яго з думкай аб нечым, дык абавязкова задуманае здзейсніцца. Пытаюся асцярожна: "А ёсць у цябе жаданне запаветнае?" Зажмурылася: "Вучыцца на <пяцёркі>, – а пасля ціха і вельмі сур'ёзна працягнула: "Каб усе родныя, што памерлі, жывымі былі..." Мама ўключылася ў размову: "Вельмі часта на могілкі ез-дзім..." Белы вялізны бант, касу сама не ўмее заплятаць. Мама ж дачушку выкупае, валасы распусціць, а яны хвалямі кудравымі плечы закры-ваюць. Ды Насця ж стрыжку хоча! Ой так, прыйдзе час, калі "Дачка сама адрэжа косы..." Мудры верш Веры Вярбы не мог не прыгадацца. Насупраць жа сядзелі ажыўленыя, шчаслівыя маладыя муж і жонка... Мама Насці тужліва-тужліва маўчала. Яе бацькі даўнавата памерлі, і, відаць, з татам дачкі не склалася...

28 мая

Увесь дзень гнала другую карэктуру, каб а шаснаццатай выйсці з выдавецтва, але ж амаль паўтары нормы не хочуць экспрэсова рабіцца. Пісаць! Вучыць! Каб жа не карэктарская!.. Лісты напісала. І ў цюрынгскі Rudolstadt, па якім так ужо засумавалася. Што робіш зараз, mein liebes Schwesterchen, мая Беціна, мілая, слаўная мама амаль пяцімесячнай цудоўнай Лілянкі...

Парашуты ў высокім ранішнім небе: каменьчык выслізгвае з самалёта, імкліва выцягваецца, як

страляе, і вось гойдаецца чарговы каляровы парасон над Зялёным Лугам з яго цудам ацалелымі сярод шматпавярховікаў яблынямі і вішнямі...

31 мая

Патрапіла на незвычайны фільм – "Андрэй Рублёў" Андрэя Таркоўскага , зняты яшчэ ў 1971 годзе! Праўда, відаць, тады я яго і не змагла б ацаніць. І зараз не хапае ведаў. Сорам мне, як няшмат падказвае памяць. Так, найперш класічная таемная "Троіца" з падручніка гісторыі. Ды канкрэтна ўзбагацілася, бо фільм апелюе да чагосьці невыказна важнага ў душы. Перад вачыма стаіць сапраўды светлы воблік Ісуса Хрыста. Барацьба дабра і зла. Катарсіс.

Учора познім вечарам хлапечы голас зваў: "Мама! Мама! Мама!" Далей і далей у цемру, раз'ясненую святлом ліхтароў і рэдкім святлом з вокнаў, за якімі некаму ж не спалася яшчэ. "Мама, мама..." Просьба, адчай, трывога, мальба. Скалануў той голас душу. "Мама!" І рэха яго не перастае гучаць, трызніць ува мне.

Суша. Нейкая абыякавая жорсткасць у бясконцых сонечных днях. Прадчуванне бяды. Ціша. Замоўкла, затаілася жывое. Паліваю бярозкі ў двары. Ім асабліва цяжка, бо не ўкараніліся яшчэ, толькі гэтай вясной пасаджаны былі...

4 чэрвеня

Скрыпіць паслухмяны добра знаёмым рукам журавель, уздымае ўгору сваю драўляную дзюбу і жывая душа студні плюскоча, гучна пераліваецца з вядра ў палівачку. Напачатку засмяглая, спапеленая зямля маршчыніцца аблепленымі пылам вільготнымі зігзагамі, барадаўкамі-кроплямі. Але ж паступова як ачуньвае, прагна ўбірае ваду і зноў

стаецца глебай-маці... Зялёная лістота, парас-ткі на вачах выпростваюцца пад рукатворным дож-джыкам. Святочна-радасна трымае на сабе кро-пелькі вады лісце агуркоў, памідораў, буракоў... Невыказнае шчасце – ратаваць жывое!

Пцічанскі бераг з маімі вечнымі дубамі. Тры-маецца і той, магутнае цела якога прыцягнула некалі маланку. Выгарэла амаль усё нутро з кольцамі-гадамі і разгалістая вершаліна трыма-ецца, здаецца, адно шурпатай карою. Тут яшчэ нядаўна хлапчукі надумаліся касцёр у дуплянцы раскласці і высмалілі вялікую круглую дзірку, што ілюмінатар, а дуб нейкім цудам надалей жыве, зелянее. Ды як баліць яму, знявечанаму, і даўнім і цяперашнім болем, дзіўна, што слёзы не заліваюць нас, жорсткіх...

7 чэрвеня

Размова з Іванам Якаўлевічам Навуменкам суцешыла. Параіў, каб пісала рэферат аб "чыстым" Іва Андрычу. Палёгка, але ж адчуваю няўпэўне-насць, нават разгубленасць, бо ці маю падставы, каб прэтэндаваць на аспірантуру, на працу літаратуразнаўцы, крытыка?.. Бацькі дзіву даюцца, што ёсць нейкія аспірантуры, за навучанне ў якіх нават грошы даюць, і не абы якія – сто рублёў...

Востры пах фарбы. "Памалявана, не садзіцца!" А ён сабе сядае на ярка зялёныя ліпкія лаўкі – белы тапаліны пух.

11 ліпеня

Дні ляцяць. Так ціха, непрыкметна, што страш-на робіцца. Гэтак усё жыццё цішком прамільгнуць можа. І не заўважу, і не ўспомню, чым жыла. Трэба спяшацца, не марнаваць час. А як?! "Граматыку" пад палец чытаю. Стамілася. Уступ да рэферата

перадрукаваны. За маму хвалююся. І пры тым, якая ўнутраная бадзёрасць ахоплівае, калі адзываецца ў душы задума – напісаць, расказаць, паказаць... Толькі ж гэта хвіліны, найболей гадзіна, а потым зноў нібы пад прымусам жывеш, каб дачакацца азарэння. Не хапае Бедіны, Данкі.

12 верасня

Нарэшце на фінішнай прамой – у экзаменацыйным адпачынку. Другі раз убачыла подпіс Навуменкі. Упершыню – як пісьменніка на ягонай кнізе з "Піянера Беларусі", атрыманай за перамогу ў чарговым конкурсе, а цяпер – як дырэктара Інстытута літаратуры на лісце, які падставаю для гэтага адпачынку. Уперадзе тры экзамены: беларуская літаратура, гісторыя і deutsch.

Зноў адчуванне, што нешта расце, збіраецца ў душы. Нібы разгортваюцца, рвуцца навонкі крылы. Няўжо не ўзлячу? Няўжо не напішу? Простае, яснае і сутнасна патрэбнае людзям?!! Так знаёмы гэты душэўны парыў. І ўсё жыццё зараз здаецца адным радасным святым імгненнем, якое маланкава акідаеш вокам. І адчуваеш сябе сабою з тых гадоў, калі малечаю бегалася сярод антонавак па яблыневым садзе, калі збіралася залацістае, багровае кляновае лісце, трымцелася, цягнучыся ўгору за высачэзнымі соснамі над мамінымі чарнічнікамі, і штодня знаходзілася нагода, каб здзівіцца, парадавацца нечаму. Тады была ўжо разумнай, відаць, разумней, чым потым, калі пачала шукаць, чаго ж мне трэба ад свету, ад людзей. І нішчыла душу, вымучвала, але ж тое дзіцё аказалася разумнейшым і мацнейшым. І сёння вядзе па жыцці. Як хочацца верыць яму...

10 лістапада

У аўторак прыйшоў афіцыйны ліст з Інстытута літаратуры. Узрадавалася, хоць, здаецца, радавацца няма чаму. Залічылі ў завочную аспірантуру. Радасцю тое, што кіраўніком прызначаны Аляксандр Міхайлавіч Адамовіч! І якую раскошу я сабе сёння дазволіла за маміны грошы! Купіла "Знакови поред пута" Іва Андрыча – кніга на ўсё жыццё.

29 лістапада

Душа сумуе па прыгажосці, гармоніі. Хоць бы на сваім маленькім жыццёвым адмежку іх прапісаць... З наступнага тыдня пачынаюцца заняткі па філасофіі і deutsch. Ці здолею, аддаючы па восем гадзін карэктарскай, падрыхтавацца да кандыдацкіх экзаменаў? Падмогаю адзін на ты-дзень аспіранцкі вольны дзень. Між тым паштовая скрынка пустая колькі ўжо часу! Дні страшэнна падобныя адзін на другі. У тэатры не была сто гадоў, у кіно таксама.

6 снежня

Пазаўчора – чатыры лісты: Беціна, Гоца, Наташа, Валя. Як адразу ўзбадзёрылася... І сёння нарэшце – ад Данкі. Выйшла з ліфту і, не заходзячы ў кватэру, праглынула-прачытала. Не хапае мне дзяўчат маіх! Дадзена жыць побач з увогуле добрымі людзьмі, а адчуваю няёмкасць, што не з імі пры іх, аддаленая душэўна. Адсутнасць у прысутнасці. Гэты год чарговым выпрабаваннем мне: нудная, сумная праца і надалей fremde Menschen. Кожны дзень заняткі. Застаецца трымацца надзеяй, што два здадзеныя кандыдацкія адкрыюць мне дарогу на стацыянар...

14 снежня

Ніна Мацяш. Шчасце, што чалавек гэты ёсць! Адчула сябе "жывою". Яна, да слёз кволая фізічна, такая моцная духам! У камінnай зале Дома літаратара – вечарына-сустрэча з аўтаркай "Агню", гэтага майго талісмана, набытага на ганарар з раёнкі ў цеснай дарагаnаўскай кнігарні на адным з перапынкаў між урокамі... Як даўно мне марылася з Нінай пазнаёміцца, а Ларысе, аказваецца, пашанцавала са школьных гадоў з ёй пасябраваць. Былі на вечарыне Данута Бічэль-Загнетава – вельмі абаяльная, відаць, як мужчынам падабаецца і – Алесь Адамовіч. Амаль закаханая ў яго! Паразмаўлялі. Цудоўны снежаньскі вечар. Цудоўны год, які шчодра на завяршэнне сваё падараваў мне сустрэчы з Людзьмі. Нават не хапае мяне, каб адразу спаўна прасякнуцца дабрынёю гэтага часу. Хіба пакрысе эмоцыі размяркуюцца па ўсёй душы. І яшчэ адна кранальная сустрэча – Станіслаў Пятровіч. Як пастарэў, на жаль, за гэтыя гады...Вельмі шкада, што неяк перапыніліся нашы сумоўі.

Учора да ночы падпісвала паштоўкі ў замежжа: Югаславія, ГДР. Кепска, што спехам. Трымаюцца адносіны з маімі турыстамі. Няўжо былі гэтыя мае выезды ў самы Чоп на мяжу, каб сустрэць групу і далей суправаджаць у Кіеў, Маскву, Ленінград. Падарожнічаць і зрасціся з некаторымі так, што і праз гады яны запрашаюць да сябе... Часопісы заказала. З deutsch да заняткаў шмат трэба пераkласці.

8 студзеня, **1980**

Ніна ў Бараўлянах, у бальніцы. Наведалі з Ларысай яе. Адчуванне, што Ніне можна сказаць пра ўсё-ўсенькае і хочацца бясконца слухаць яе, здзіўляючыся як абнаўляецца, здавалася б, добра знаё-

мае ў яе вуснах. Так што я цяпер проста ўлюбёная ў дваіх – Ніну і Алеся Міхайлавіча. Забягала ў Інстытут. Не адчуваю халоднай дыс-танцыі. Не хвалююся тым, што пра мяне падумаюць. Сорамна толькі аказацца зусім бяздарнай, хоць і гэта генеральна нястрашна. Варта было прайсці праз выпрабаванне ўступнымі экзаме-намі, каб вось так мець права на размову з Алесем Адамовічам. Удалы дзень: яшчэ і дваццаць пяць тысяч з deutsch здала і нават аўтобусы нібы да мяне дапасоўваліся, ні разу не давялося чакаць на марозе. І яшчэ адна радасць: першая набытая кніга ў новым годзе – “Выбранае” Канстаціна Паўс-тоўскага, асабліва дарагое мне яго “Залатой ружай”.

24 студзеня

Зачыняйце за сабой дзверы ў мароз, каб тым, хто на першым паверсе жыве, таксама цёпла было. І як часта мы тыя дзверы наросхрыст пакідаем. І на першым паверсе і ў чалавечай душы скразнякі робім, уварваўшыся ў яе знянацку...

Была на пасяджэнні Навуковага савета Інстытута. Зацвердзілі тэму дысертацыі: “Беларуская і югаслаўская ваенная проза: маральна-этычны свет героя”. Сядзелі перада мной “зубры” інстытуцкія (Ю.С. Пшыркоў, В.В. Барысенка, П.К. Дзюбайла) і перагаворваліся, што немагчыма такую шырокую тэматыку ў кандыдацкай, калі яшчэ вопыту зусім няма, асягнуць. Маюць рацыю?! Давяраю Алесю Міхайлавічу. Цікава было паслухаць Алеся Разанава, аказваецца, аспіранта-завочніка А. М.Адамовіча чацьвёртага года ўжо. Значыць, я на ягонае, можна сказаць, амаль вакантнае ўжо месца ў аспіранткі Адамовіча залічана. І сядзелі яны побач.

6 лютага

Сёння Лілянцы Бецінінай – годзік. Са святам мацярынскім, mein liebes Schwesterchen !..

16 лютага

Прачытала аповесць Алеся Адамовіча “Карнікі”. Вусцішна. Ты, апынуўшыся ў той судны, трагічны дзень 15 чэрвеня 1942 года ў вялікай вёсцы Боркі паблізу ад Кіраўска, што недалёка ад Бабруйска і маіх Асіповіч, не можаш вырвацца з яе. Не па сабе, нават страшнавата вяртацца было ўвечары дадому з бібліятэкі, а як нагоніць які карнік і стрэліць у спіну... Сам-насам чытачу цяжка з тым жудасным светам, а як жа пісьменнік? Якое неймавернае намаганне над сабой трэба было зрабіць, каб узнавіць тую вялікую трагедыю, аддаць належнае ахвярам і выкрыць злачынцаў... Хоць гэта лагічны працяг працы над кнігай “Я з вогненнай вёскі...”. Ён жа, Алесь Адамовіч, быў ініцыятарам пакутлівых вандровак па Беларусі, каб ім утрох – яшчэ Янку Брылю і Уладзіміру Калесніку – запісаць сведчанні тых, хто гарэў, а цудам ацалеў. А гарэлі звыш дзевяці тысяч беларускіх вёсак!.. З якой бездані болю зачарпнуў Алесь Міхайлавіч!

17 лютага

Чарговы мой дзень... Душа патрабуе, моліць любімай справы, бунтуецца, адмаўляецца працаваць па прымусу. Ды мушу прымусіць, “угаварыць”, бо ад гэтага цяпер уся мая прышласць залежыць. Пісаць бы! І хочацца Брыля чытаць...

Не саромецца рабіць добрыя справы! Сёння бабулька ў аўтобусе ў дзяўчыны побач са мной блытана пыталася, ці даедзе да праспекта і хіба, не зразумеўшы, выйшла раней часу. Хацелася кінуцца

за ёй, пасадзіць і растлумачыць усё, а засаромелася – шмат сведкаў. Потым так брыдка стала на душы.

21 лютага

Вучоны сакратар сказаў, што вельмі цяжка з пераводам на стацыянар, маўляў, не спадзявайцеся. Я ж звыклася з тым, што на мне цукеркі ў чарзе заканчваюцца, ці касірку да тэлефона клічуць, калі я амаль спазняюся некуды. Ужо шмат менш крыўдую. Тады і радасць, і няўдача здаравей успрымаюцца, не выкідаюць з сядла.

Лісты. Так чакаю іх, а сама недаравальна маўчу.

12 сакавіка

Учора заходзілі з "каралевай ангельскай" Тайкай да васьмідзесяціпяцігадовай Вольгі Андрэеўны. Цікава – верыць адначасова ў Бога і ў камунізм. Пра крынічную ваду і бярозавы сок гаворыць, што яны гаючыя, бо з зямлі бяруць тое, чаго мы, людзі, узяць не можам. Расклала карты, варажыла, мяне аж "прымарозіла". Урэзаліся ў памяць таксама яе словы, што жыццё такое доўгае, а хацелася б ёй "хоць вокам адным на камунізм паглядзець..."

У абедзенны перапынак стаяла ў чарзе за маслам і мне апошні кавалак перапаў, а за мной людзі на мяне раўніва-непрыязна спаглядалі. І я ж незадоўга хвалявалася, каб мне хоць хапіла. Ды як прыкра стала сябе самой, як нізка падаю! І надакучылі дэфіцыты. Гэтым разам, праўда, у чарзе гаварылі, што беларускае масла ў Польшчу адпраўляюць. Бо там праблемы. Але ж крыўда на тых людзей, што высока сядзяць і не могуць загаспадарыць адпаведна. Гэтак і наш грамадскі лад можа рассыпацца з-за неахайнасці кіраўнікоў...

28 сакавіка

Данцы – сёння дваццаць пяць! Там, за дзвюма, хоць і брацкімі, а межамі, ты, можа, успамінаеш аб сваіх святочных днях ў роднай Гаслаўшчыне, у Мінску на Кастрычніцкай і вось зноў дома, у той далечы далёкай... Як жа мне цябе не хапае! А калі хоць аднаму чалавеку ты патрэбны – ужо гэта значным апраўданнем жыццю нашаму...

16 красавіка

Лісты ад Беціны, Данкі. І сама напісала Наташы, Наталлі Пятроўне. Музыка: Моцарт, Грыг. Дзень пачаўся з вершаў Райнера Марыя Рыльке:

O Leben Leben, wunderliche Zeit
von Widerspruch zu Widerspruche reichend
im Gange oft so schlecht so schwer so schleichend
und dann auf einmal, mit unsäglich weit
entspannten Flügeln, einem Engel gleichend:
O unerklärlichste, o Lebenszeit...

Закончыліся семінарскія заняткі па філасофіі. Па рэферату “выдатна”. Дрыжу перад экзаменам. Абарвала ўчора правады тэлефонныя: шукала Адамовіча. Іншы свет. Маю ж “Лелейскую гару” чарнагорца Міхайла Лаліча ў Алеся Міхайлавіча пазычыў пачытаць Васіль Быкаў. Бяруся за чарговы раман Лаліча. І deutsch наперадзе.

23 красавіка

Зайшла да Веры Міхайлаўны ў бібліятэку. Якою лёсаноснаю была сустрэча з ёю на другім курсе! Натрапіла ў “Дружбе” на “Ex ponto” і “Немири” – першыя кнігі Іва Андрыча.

І ўжо хранічным болем – адносіны да беларускай мовы. Люблю *могучий русский язык*, які

абставінамі таксама як родны. Але ж я – беларуска! Не бачу розніцы паміж сваімі замежнымі сябрамі і сабою. Але ж я – беларуска! Мая бяроза, мая рака, мая лясная сцежка – у сэрцы Беларусі. Разам з адмаўленнем ад нацыянальнага мы губляем, магчыма, душу сваю. Прынамсі, яе крыўдзім, істотна абяссільваем. Асіміляцыя – цалкам стратная з’ява. Як можна дазволіць, каб народ на сваёй крэўнай зямлі асіміліраваўся, уніфікаваўся? Спрачалася ўчора амаль да слёз у карэктарскай з Зінаідамі – Міхайлаўнай і Якаўлеўнай. Як асабістая крыўда...

7 мая

Хуткая дапамога – не ля майго пад’езда. Спачуванне некаму, але ж і пачуццё палёгкі: бяда абмінула цябе, тваіх блізкіх.. У кожным жыве затоеная эгаістычная радасць? Спачуваць шчыра, да самага донца, каб боль іншага стаўся сваім болем, здольны нямногія. Ды і ўвогуле, ці магчымая такая чалавечая высакароднасць? Відаць, іначай спачуваюць тыя, хто яшчэ не меў вопыту цярпення і тыя, хто зведаў пакуту... І непазбежна пераключаюся на сваю ваенную тэму. Як, знаходзячыся далёка ад падзей, зразумець, ацаніць тое, як яны данесены, выяўлены ў мастацкім творы? Непрабачальна аказацца бездапаможнай, недастатковай у інтэрпрэтацыі твораў саміх непасрэдных удзельнікаў вайны. Зманіць, хаця б і ад чыстага сэрца. У каторы раз узнікае недавер да свайго “я”. І, відаць, шлях да ісціны адзін – самае сур’ёзнае, адказнае стаўленне да працы. І не пазбыцца віны без віны перад імі, байцамі, маладзенькімі лейтэнантамі, партызанамі, якія жыццём сваім ахвяравалі, каб нацысцкі план Барбароса не знішчыў славянства, не падпарадкаваў сабе Еўропу...

30 мая

Па філасофіі – “выдатна”! У першы момант адчуванне невыказнай лёгкасці, а потым – звыклая незадаволенасць сабой. Георгій Іванавіч, відаць, зараней, на семінарскіх ужо, “выставіў” нам адзнакі. Усё ж працавала я паўгода сумленна і насуперак стомленасці. Значыць, адзін кандыдацкі за спіной. Не расслабляцца – праз тыдзень deutsch.

Проста так – для душы, забягала ў Інстытут. І на самым уваходзе ўбачыла знаёмы твар. Прыгадалася, што мільгануўся ў сектары, як прыходзіла ўпершыню абмяркоўваць тэму да Алеся Міхайлавіча. Імгненна вырашыла, што жанчына мяне не помніць, а яна, у яркім чырвоным бярэціку, звярнулася да мяне і назвала нават па імені. І падакарала, што лепш аказацца “перавыхаваным”, чым наадварот. Мне так сорамна зрабілася! Што дасюль ніякаватасць не сыходзіць. Вось так, вучаніца-аспірантка!

18 чэрвеня

Ну што, заяц, даскакаўся?!! Здаецца, вялікім глупствам была мая згода на завочную аспірантуру. Трэба было ў дзённую паступаць і паступаць. Здзіўляюцца, як два кандыдацкіх за паўгода змагла здаць, а абяцанае не хочуць выконваць. Са спецыяльнасцю спяшацца не буду, а іх жа да таго дзве – беларуская і югаслаўская літаратуры.

У мяне зараз ёсць час і сілы, каб адчуць як хочацца займацца і няма часу і сіл, каб гэта здзейсніць... Усё праз сябе, праз насілле над душой сваёй кволай – карэктарскай, кухняй, побытавай мітуснёй, жыццём, дробязным і бяссэнсавым.

24 жніўня

Была верасовая дарога ў Белаазёрск з Ларысай.

Усе словы аказваюцца слабымі і недастатковымі, каб выказаць мой стан, настрой пасля дзён у Белаазёрску. Ніна! Родны, блізкі чалавек. Адкуль гэта?!! Яе сіла, сіла бездапаможнай фізічна. Я, каюся, у чарговы раз пабойвалася, што не здолею, здаровая і нікчэмная, стрымаць жаласліваць. Ды, на шчасце, ёсць толькі спачуванне. І адчуванне яе вялікай, нават уладнай дабрыні, самадастатковасці. Утульная кватэра ў цэнтры Белаазёрску, а за пару кіламетраў – родная вёска Ніва, дзе жывуць такія слаўныя сардэчныя бацькі і сёстры Ганна з Марыяй. Мама Ніны такіх смачных яблык нам з Ларысай на дарогу назбірала. Стаіць у вушах Нініна “Калыханка маме”...

30 жніўня

Беціне сёння споўнілася 26 гадоў! Ні слова яшчэ ад яе з Балгарыі. Хадзіла ў грыбы. Асалода і заўсёднае, а новае здзіўленне цішынёй і лясным, непараўнальным ні з чым, водарам позняга лета. У адпачынку. Хочацца перакладаць Андрыча. Уплыў Ніны? Увогуле ж вяду расліннае жыццё. Каб была пэўнасць, што сяду за кнігі, а не за карэктуры, з радасцю аддавалася б гэтай будзённасці. І яна ж патрэбная, бо часам проста лечыць. Зараз жа, здаецца, калечыць. Бо не чытаецца, не думаецца аб патрэбным, а час ляціць. Я ж усё на адным узроўні, калі не ніжэй...

15 кастрычніка

Амаль рэзкая размова ў кабінеце І. Я. Навуменкі ў Інстытуце. Ён бачыць мяне супрацоўнікам сектара тэксталогіі. І на маё ледзь стрымліваемае, каб не расплакацца, але ж адчаянае, што дык можа аспірантуру трэба кінуць, пачула з дырэктарскага крэсла абыякавае: “Кідайце!”.

22 кастрычніка

Увесь прамінулы тыдзень у песімізме з праблёскамі надзеі. У Алеся Міхайлавіча дома. Над пісьмовым сталом у кабінеце новыя партрэты з'явіліся. Відаць, бацькоў, а паміж імі – маленькая, зараз дарослая дачушка. Удзячная яму за ўважлівасць, бо як жа баліць усёй мне гэты апошні візіт у Інстытут. Сказаў Алесь Міхайлавіч, што Навуменка ўвогуле адходлівы і можа якраз добра, што так сталася, бо ў яго пачуццё віны нейкае прабілася, якое ў размове з ім Алесь Міхайлавіч адчуў. Буду чакаць, як і вучоны сакратар раіць, да 15 снежня. Нібы на чамаданах сяджу.

Галоўнае ж – мой унутраны свет, мір паміж памкненнямі і магчымасцямі. Залежная ад абставін, людзей, я не ў стане змусіць іх быць дабрэй да мяне. І здаўна трымае на паверхні перакананне, што жыццё апраўдана толькі тады, калі з дня ў дзень над сабой працуеш, імкнешся зразумець, што ж у гэтым неасягальным чалавечым свеце адпавядае менавіта табе, да тваёй душы прамаўляе і раскрывае найперш твае магчымасці. Слабачка я. Не маю сіл якраз за істотнейшае змагацца – за ўнутраную раўнавагу. Нават, на першы погляд, невырашальныя супярэчнасці прызваны не разбураць нас, а загартоўваць, умудраць. Толькі тады яны маюць сэнс. Вось, боль з душы выцясняю гэтымі цяжкавагавымі роздумамі. Разважаю добра, але адкуль узяць сілы, каб устаяць без відавочнай падтрымкі... І пайду з абедам да Ларысы. Гэта важней сёння за ўсе бібліятэкі – яе хворую падтрымаць.

27 кастрычніка

Асірацелая котка. Хата на замку. Зарасце назусім сцежка ці новы гаспадар адчыніць дзверы? А

котку падкармліваюць суседзі, праз вуліцу. Жыве ж яна недзе на гарышчы, дома...

Дзервянею ў карэктарскай. Адно і тое ж. І раптам подых надзеі, што манатонія гэта неяк пацiснецца. Запісалася на выезд па Залатому кальцу Расіі. Праўда, малому, бо толькі Уладзімір, Суздаль і Багалюбава маем наведаць. Колькі за два дні можна паспець? Гэта ж ноч да Масквы і назад ноч у цягніку. Але душа заныла па дарозе пад перастук колаў – ах, мае студэнцкія ваяжы працоўныя... Толькі б удалося! Перадрукавала ўчора нарэшце хірамантыю, для Валі галоўным чынам. Як хочацца верыць добрым знакам на сваёй далоні і забыцца аб дрэнных! Псіхалогіі мне не хапае. І жаданне пісаць – нібы пах кветак палявых...

29 кастрычніка

Вучоны савет у Інстытуце літаратуры. Алесь Міхайлавіч заняты Алесем Разанавым, які выпускаецца і, на жаль, не выступаў, а хацелася яго паслухаць. Валі да дня нараджэння паслала кнігі А. Адамовіча і К. Чорнага. Сабе купіла другі том Брыля. Ура! Настольнай кнігай сталі брылёўскія тамы. Таксама Андрычавы “Знакови поред пута” ўвесь час пад рукой.

22 лістапада

Вось і дачакалася: падарожнічаю. Ноч у цягніку да Масквы нечакана ў бясконцых размовах з вельмі мілай Вікай, нашым групаводам. З Беларускага вакзала пераехалі на Курскі і селі ў электрычку на старажытны Уладзімір. З 1157 года да сярэдзіны XIV стагоддзя ён быў сталіцай Уладзіміра-Суздальскага княства, а заснаваны Уладзімірам Манамахам яшчэ ў 1108 годзе. Вось якая неверагодная даўніна! Ва Успенскім саборы,

пабудаваным у 1158 – 60 гадах, захаваліся фрэскі самога Андрэя Рублёва, выкананыя майстрам у 1408 годзе, магчыма, з Даніілам Чорным. Як удзячна актуалізаваўся фільм Таркоўскага... Агледзелі яшчэ Дзмітрыеўскі сабор, пабудаваны ў 1194 – 97 гадах, Залатыя вароты, якія адначасова з Успенскім саборам узводзіліся. Якое шчасце, што ўсё гэта захавалася, не вынішчана, як у Мінску нашым... Па дарозе ж у Багалюбава палюбаваліся на рукатворны цуд – белакаменную царкву Пакравоў на Нерлі. Вось дзе гармонія і святлынь!.. У Багалюбаве высокія, аднолькава аголеныя і нейкія сірыя ліпы і таполі абступілі колішнюю рэзідэнцыю вялікага князя ўладзімірскага Андрэя Багалюбскага, які так шмат рабіў дзеля вызвалення Русі ад татараў і забіты быў сваімі ж!

23 лістапада

Адно з найсвятых месцаў на зямлі – Суздаль. Паўсюль навокал – цэрквы, манастыры. Як лёгка, лёгка дыхаецца тут. У XII стагоддзі гэты цяпер гарадочак – сталіца Растова-Суздальскага княства, а ў XIII – пачатку XIV – Суздальскага. Былі ў саборы Раства Багародзіцы, пабудаваным у 1222 – 25 гадах, у Спаса-Ефімаўскім, Пакроўскім манастырах. Прыпынак на ноч – у нават празмерна ажыўленым кемпінгу. Колькі агульных тэм у нас з Вікай! Аказваецца, яна таксама філфак закончыла і цікавіцца балгарскай мовай. Шкада, што так коратка, мала часу мы тут, дзе само паветра нібы прасякнута незвычайнай гісторыяй амаль пачаткаў хрысціянскага жыцця на Русі, на жаль, гісторыі ад мяне да апошняга часу ўвогуле як заслоненай...

26 лістапада

Бах з раніцы і ўвечары. У сне лятала! Раўна-

вага, святло, вышыня. Ларыса пазычыла Евангелле. Так, даўным-даўно трымала ў руках Новы Запавет і чытала, але тады, пры вялікім, помніцца, піетэце да фаліянту на царкоўнаславянскай мове, не загарэлася душа, нават, можна сказаць, аказалася адсутнай у непасрэдным успрыняцці. І вось зараз не проста чытаю, а паглынаю і канспектую! Ад Матфея: “Дева во чреве приимет и родит Сына, и нарекут имя Ему Еммануил, что значит: с нами Бог (...) У тебя же, когда творишь милостыню, пусть левая рука твоя не знает, что делает правая, чтобы милостыня твоя была в тайне. (...) Не судите, да не судимы будете, ибо каким судом судите, таким будете судимы; и какою мерой мерите, такою и вам будут мерить. И что ты смотришь на сучок в глазе брата твоего, а бревно в твоем глазе не чувствуеш? Или как скажешь брату твоему: “дай, я выму сучок из глаза твоего”, а вот, в твоем глазе бревно? Лицемер! Вынь прежде бревно из твоего глаза и тогда увидишь, как вынуть сучок из глаза брата твоего. (...) Просите и дано будет вам; ищите, и найдёте; стучите и отворят вам; ибо всякий просящий получает, и ищущий находит, и стучащему отворят. (...) Так, во всем, как хотите, чтобы с вами поступали люди, так поступайте и вы с ними, ибо в этом закон и пророки. (...) так как Сын Человеческий не для того пришёл, чтобы Ему служили, но чтобы послужить и отдать душу Свою для искупления многих”.

Адчуванне, што паездка ва Уладзімір – Суздаль спрычынілася да адкрыцця глыбокіх крыніц у маёй душы... І нібы пачынаю бачыць знутры. Нарэшце вяртаецца мне тое, што мне і належыла, а было страчана ці не запатрабавана, тое, па чым хіба тужылася здаўна...

27 лістапада

Апошнія дні гармонія ў душы, нягледзячы на невыразнасць сітуацыі са стацыянарам, тую ж манатонію карэктарскай, якая раптам перастала раздражняць. Не трэба рабіць намагання, каб не пакрыўдзіцца і, зразумела, іншага не пакрыўдзіць. І няма боязі, што праміне гэты стан. Самадастатковасць? Магчыма, нічога вартаснага не напішу, не скажу – адкуль ведаць. Але адчуваю сябе шчаслівай. Шчасцем, якое, здаецца, ні каханнем, ні мацярынствам, ні натхненнем, ні поспехам не даецца. Шчасцем, якое вынік усяго разам узятага. Ад знешняй актыўнасці, дзеяння – да духоўнай засяроджанасці. Так, гэты мой стан цяперашні, разумею, часовы. Але ж дзёрзкае памкненне свет спасцігнуць, у сябе ўвабраць як мага болей з вопыту чалавецтва – дзесьці на перыферыі душы зараз, аб чым, як ні дзі ўна, і не шкадую.

2 снежня

Сапраўдная зіма з марозам, снегам, сонцам. Над Евангеллем ад Луки: “Наконец будьте все единомысленны, сострадательны, братолюбивы, милосердны, дружелюбны, смиренномудры; не воздавайте злом на зло или ругательством за ругательство; напротив, благославляйте, зная, что вы к тому призваны, чтобы наследовать благословение. Ибо, кто любит жизнь и хочет видеть добрые дни, тот удерживай язык свой от зла и уста свои от лукавых речей; уклоняйся от зла и делай добро; ищи мира и стремись к нему, потому что очи Господа обращены к праведникам и уши Его к моливе их, но лице Господне против делающих зло (чтобы истребить их с земли)”.

Са шкадаваннем дачытала дылогію Алеся Адамовіча “Сыновья уходят в бой”. Хочацца далей

пабыць у створаным пісьменнікам свеце, пscore-назіраць за Толем, бо твор аўтабіяграфічны, і Алесь Міхайлавіч так шмат свайму герою, відаць, ад самога сябе перадаў...

7 снежня

Учора пазваніла вучонаму сакратару, а ён раптам: “Збірайце манаткі ў выдавецтве!”. Напісала заяву на імя дырэктара Ф. І. Савіцкага аб звальненні па ўласным жаданні ад 15 снежня. Такая была ўзбуджаная, што галава разбалелася. Не верыцца. Ужо цяпер, калі мары рэчаіснасцю стаюцца, зноў да мяне трывога заўсёдная падбіраецца, якая ўвогуле, відаць, комплексам непаўнацэннасці завецца, а, маўляў, ці справішся... І адзіным выратаваннем зараз у гэтай непагодзе душэўнай – Евангелле. Чытаю і далей канспектую. Пяццю хлябамі і дзвюма рыбамі Хрыстос дзесяткі тысяч людзей накарміў!..

Дні стаяць чыстыя, ясныя. Дакраніся – зазвініць блакітна-белы абшар. Бяроза – само далікатнае хараство, асабліва ў такую снежнасць і сонечнасць. Вярталася з Дараганава электрычкай. Дзень няўхільна гаснуў і трымцела затрымаць надыход сутоння, каб насыціцца дзённым хараством свету, такім кароткім у снежні! Зусім рана, амаль ужо апоўдні, краі блакітнага купала пачынаюць паціху імгліцца...

10 снежня

Пасля Уладзіміра – Суздалі не пазнаю сваю душу – святло, ціхамірнасць і нешта такое, што даступнымі, вядомымі мне словамі не вызначаецца....

12 снежня

Апошняя гадзіна ў карэктарскай?!! Працоўную кніжку забрала, апошнюю дзённую норму зрабіла. Кнігі, кубак, чаравікі спакавала. Стол вычышчаны для пераемніцы. Лаўлю розныя позіркі: ласкавыя, зайздросныя, запытальныя... Не верыцца, што з панядзелка не трэба ўжо будзе з дня ў дзень раніцай ляцець сюды. П'янею ад прадчування волі...

13 студзеня **1981**

Позні навагодні вечар па старым стылі. Святочнасць часу, таемнасць пераходных імгненняў... Лічыцца, што ўсё задуманае ў гэтую ноч спаўняецца. Быў бы ты, 81-шы, – яшчэ раз прашу – шчодрым на рупную працу і добрыя вынікі яе, на дарогі і сустрэчы. І каб выказалася, напісалася, каб далей тварыўся цуд у душы... Cognosce te ipsum!

27 студзеня

Запоўніла разам з Алесем Міхайлавічам індывідуальны план, напісала заяву на камандзіроўку ў Інстытут славяназнаўства і балканістыкі. Асвойваць Маскву ў новай іпастасі?! Трэба пабегаць па кнігарнях, каб да выезду знайсці "Карнікаў" для дырэктара Інстытута славяназнаўства і балканістыкі Дз. Ф. Маркава. У самога аўтара – дэфіцыт запасных асобнікаў. Размова з Алесем Міхайлавічам. Прыемна, што параіў чытаць уважліва Бялінскага, якога я сама здаўным-даўна так сумленна чытала і канспектавала. Перакладала Андрыча. Прачытала "Імгненні" А. Ісаковіча, зрабіла выпіскі. З "Вячэрнім Мінскам" прыйшоў ліст ад Данкі. І адразу ж села пісаць адказ у Дрэздэн.

9 лютага

На Беларускім вакзале, у чаканні. Насуперак

трывогам хутка, зусім не блукаючы, знайшла акадэмічную гасцініцу на Ленінскім праспекце і Інстытут на Ленінградскім. Была ў дырэктара! На яго метадалагічнае абнаўленне метаду сацыялістычнага рэалізму так шмат і з такой павагаю цяпер спасылаюцца, што я аж здранцвела на нейкі момант перад аўтарытэтам, зайшоўшы ў кабінет. Вельмі прыемны пажылы чалавек, хударлявы, каравокі. Два разы руку мне паціснуў. Перадала кнігу. Пра Адамовіча, Інстытут распытваў. Як мне ад гэтага майго дрымучага правінцыялізму выбавіцца! У тры гадзіны – на кансультацыю ў Інстытут да загадчыцы сектара сучасных сацыялістычных краін С. А. Шэрлаімавай.

10 лютага

Калі запісвалася ў Бібліятэку замежнай літаратуры, падыйшла Г. Я. Ільіна, якую якраз упаўнаважылі кансультаваць мяне ўчора ў Інстытуце. Адразу ўзнік давер да яе, такой лагоднай, інтэлігентнай. Можна сказаць, чарговы раз проста ўлюбёная ў чалавека! І сабой незадаволеная, бо зашмат гавару, як спяшаюся сябе раскрыць, але ж няма ў тым патрэбы!

Доўга, да знямогі працавала ў каталогах. Здаецца, што момантамі апынаюся на самым краі сваім, за якім – бездань. У карэктарскай думалася, што варта мне толькі пазбыцца той манатоніі, як узнімуся, ураўнаважуся. І вось гарую цяпер па днях, прасякнутых унутранай радасцю і ўсепрабачальнасцю, якія падхапілі мяне пасля Уладзіміра – Суздалі. Нібы паказана было, да якога стану душы трэба імкнуцца...

13 лютага

У Інстытуце ў Трубнікоўскім завулку – добрая

размова з Галінай Якаўлеўнай. На руках мінімальная праграма па югаслаўскай літаратуры. Спраўлюся? Сёння можна было б і з’язджаць. Стаміла шматлюдная, велізарная Масква. Запісалася ў Ленінскую бібліятэку. Спачатку ў каталогах разглядалася, а пасля знайшла месца ў чытальнай зале, агромная, а ўся запоўнена. Пасядзела з гадзіну і пакіравала ў кінатэатр “Кастрычнік”, каб паглядзець фільм “26 дней из жизни Достоевского”. Іграюць артысты кепскавата, але вялікі дух перамагае, выйшла ўсхваляванай – Дастаеўскі! З якога часу ён прысутны ў маім жыцці? Здаецца, што заўсёды быў. Хочацца патрапіць неяк у наша беларускае Дастоева...

15 лютага

Загорск. Троіца-Сергіева лаўра. Святло, вышыня. Гарачыя слёзы просяцца з вачэй. Мноства людзей. Манахі ва ўсім чорным – упершыню бачу! У трапезнай ішла служба. Паўзмрок і людзі, людзі, нават дыхаць цяжка. Хацелася ўпасці на калені і горача-горача маліцца... А маліцца якраз не ўмею, не ведаю малітваў і паўтарала перакручана, прыблізна “Отча наш”. Так хочацца, хочацца маліцца! Сілы дае малітва і штосьці сутнаснае ў чалавечай прыродзе закранае. Адчуваю ў сабе жывую крынічку, якая ні ад здольнасцей, ні ад сардэчных повязей, якая сама па сабе, а я жывая, пакуль яна струменіць знутры. Па-рознаму, то слабей, то мацней. І мае дні ў прамой залежнасці ад сілы яе. Што ў нас чалавечае?!. Дзе яно, гэтае чалавечае, пачынаецца і канчаецца?!. Чым розьнімся ад іншых жывых клетак...

16 лютага

Заўтра мне – дваццаць шэсць... У Ленінцы, чы-

таю, вяртаецца форма студэнцкая, калі так плённа сядзелася ў бібліятэцы, здаралася, ад раніцы да вечара. Год таму чытала ў Акадэмцы “Карнікаў” Адамовіча – год як дзень... Нарэшце маю магчымасць займацца сваім і ісці да выразнай мэты, хоць халадок нерашучасці ўсё яшчэ адчувальны. Але ж, каб мець вынікі, трэба запаўняць кожны свой дзень адпаведным зместам, сумленна працаваць. Дваццаць шэсць – некаторыя паспявалі за гэты час нарадзіцца, вырасці, выказацца дзеяй, мастацкім шэдэўрам і памерці... Разумею, што найперш трэба быць чалавекам. І любіць людзей не за тое, што любяць цябе, а за чалавечае ў іх. Пакуль што так складана разабрацца, што да чаго ў гэтым свеце. Не хапае пачуцця веры, вышыні, якія не заслугамі і поспехамі знешнімі вызначаюцца і найчасцей скрыўджанымі штодзённай мітуснёй аказваюцца. Толькі шчырасць гарантуе адказнасць за кожнае злое пачуццё, што абражае, хай сабе тайна ад іншых, але ж успыхвае злосным пякучым агеньчыкам і чорныя выгарыны па сябе пакідае.

Спадзяюся, што дні, дзень за днём, прывядуць мяне да аркуша паперы, які мною выкажацца і будзе гэта маё зразумелым і патрэбным людзям...

2 сакавіка

Учора мамін дзень нараджэння і асляпляльны першы дзень вясны... Ночы стаяць яшчэ марозныя, зорныя, раніцы пачынаюцца ціхай усмешкай сонца свету, якая хутка ўбіраецца ў сілу і абяцае вялікія перамены ў прыродзе. У настроі чалавечым!

Чакала на станцыі цягнік. Побач лакаматыў таксама чакаў, каб дарогу яму даў пасажырскі дызель. Нецярпліва працаваў рухавік. Сонца, снег такія, што нават вачам балюча. І раптам на дарозе ўздоўж чыгункі – павольная жалобная працэсія.

Машына з труною ў адкрытым кузаве, крыж, невялікі натоўп засмучаных людзей. У гэты цудоўны першы сакавіцкі дзень некага везлі на апошняе месца яго зямное. Смерць. І праціла холадам знутры, бо страх за блізкіх людзей не-не ды сціскае сэрца. Час мільгае і немінуча набліжае ростань з тымі, без каго свет пусты. Або я сама раней сыйду?.. Самае лёгкае не нарадзіцца, каб потым не пакутаваць. Але ж без горычы не бывае радасці.... Толькі як можна жыць, калі раптам нехта з тваіх самых-самых родных ды і проста дарагіх назаўсёды знікне з зямлі? Добра, што ёсць даўгі, абавязкі, якіх ніхто за цябе не выканае. Паспець знайсці сваё, умацавацца, пакуль пачнуцца страты, апярэдзіць непазбежнае...

Усё маё свядомае жыццё прасякнута радасцю быцця, адчуваннем прыгажосці свету. Ды такім моцным, гарачым, што балюча часам. Мінорная нота заўсёды гатовая ўзняцца, загучаць. Яна і ў прадчуванні блізкай ці далёкай ростані зямной, і ў вычуванні руху часу. Хвіліны, гадзіны – то ва ўнісон майму ўнутранаму пульсу, то возьмуць і рэзка супрацьпастаўяцца. Калі я забываюся аб часе наогул, не гляджу на гадзіннік, я сумленная перад яго вялікасцю і належу Вечнасці. Выпадаюць такія імгненні. Калі ж бясконца ўглядаюся ў рух стрэлак, пакутліва тупаю ў адным месцы – грашу. Трэба імкнуцца да першага стану, што азначае перамогу духу над целам.

18 сакавіка

Якая радасць сёння – маю нарэшце “Идиота” Дастаеўскага! Проста эйфарыя ахапіла, калі пабачыла ў кіёску кнігу, пра якую здаўна марыла.

У панядзелак – секцыя крытыкі і літаратуразнаўства ў Доме літаратара. Янка Брыль, сама яго

прысутнасць дух уздымае. Адчуваю сябе маленькай, дурненькай перад ім. Хоць ён ведаць не ведае пра мяне і пра тыя думкі, пачуцці, якія выклікаюць ува мне яго творы і ён як асоба. Шчаслівыя яго блізкія і якое шчасце для нас усіх, што ён ёсць!

Іван Чыгрынаў, Барыс Сачанка, Анатоль Вярцінскі, Вера Палтаран... Мне нязвыкла, няёмка. Прозвішчы, знаёмыя па кнігах. Хоць ужо і прывыкаю... Утульны Дом. Хочацца, каб было пра што гаварыць з гэтымі людзьмі тут.

Сапраўдная літаратура выклікае натхненне і прыліў свежых сіл, вясну пачуццяў. Думала толькі прагарнуць кнігу славенца Цырыла Космача і заканспектаваць уступ. Чытала ж раней з захапленнем яго "Баладу аб трубе і воблаку", а гэтым разам не змагла адарвацца ад "Вясновага дня". Журба, сум, жыццё і смерць, надзея, чаканне. Штосьці зрушваецца ў маіх унутраных сутарэннях. Быццам мяняюся пад уплывам вялікай літаратуры сербаў, харватаў, чарнагорцаў, славенцаў, набрыньваючы новай вобразнай інфармацыяй. Мой Андрыч, Добрыца Чосіч, Міхайла Лаліч, Бранко Чопіч, Меша Селімавіч, Міраслаў Крлежа, Антоніе Ісаковіч, Мірка Божыч...– цэлы сусвет, без якога не ўяўляю ўжо свайго жыцця.

15 красавіка

Удалося! Дзякуючы Віктару Антонавічу Каваленку аказалася на VIII з'ездзе пісьменнікаў Беларусі. Паабяцаў і прынёс мне білет. Правяралі ж вельмі строга: на самім уваходзе ў Палац культуры, а пасля яшчэ непасрэдна пры зале. Білет і дакумент трэба было паказаць. Чаму? Няёмка перад дзяўчатамі, бо і яны – аспіранткі Інстытута літаратуры! – хацелі патрапіць на гэта ўвогуле ж свята. Алесь Міхайлавіч адазваўся, пабачыўшы

мяне: “І вы пранікслі. Малайчына...” Адшукала Ніну. Побач з ёй. Выступалі Пімен Панчанка, Максім Танк, Іван Чыгрынаў, Анатоль Вярцінскі, Язэп Семяжон, Алесь Адамовіч, Аляксей Карпюк, Адам Мальдзіс, Генадзь Бураўкін, Уладзімір Караткевіч і іншыя-іншыя. Вочы мае разбягаліся, а галава ішла кругам у літаральным сэнсе. Да Ніны шмат падыходзяць, каб прывітацца. А хто я пры ёй? І калі карэспандэнт Уладзімір Крук падчас перапынку прапанаваў зрабіць фотаздымак пісьменніцкай сябрыны вакол Ніны, як сышліся Ларыса Геніюш, Уладзімір Караткевіч, Данута Бічэль-Загнетава, Валянціна Коўтун, я адышла... Цікава, у Саюзе пісьменнікаў – 301 мужчына і толькі 36 жанчын. Усё ж найбольш памятныя выступленні – Васіля Быкава, Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча. І Янкі Брыля! Балюча, што яму ўжо 64 гады, а і блізка няма яму падобнага сярод маладзейшых. Словы заклапочанасці, трывогі за стан нашай мовы, літаратуры, урэшце – душ чалавечых. І з Станіславам Пятровічам пагаварылі крыху. Заахвочвае пісаць... Бясконца яму ўдзячная.

23 красавіка

Азарыла: што яднае Андрыча і Брыля? Ад Брыля – да Талстога Льва Мікалаевіча. Яднае шчырасць, пранізлівая ступень шчырасці.

29 мая

З прыгодамі ўладкавалася ў старой акадэмічнай гасцініцы “Якар” на Горкага, паблізу ад Беларускага вакзала. Падчас вайны ў эвакуацыі тут жыў з сям’ёй і тварыў Кузьма Чорны!.. Вялізная лямпа пад чырвоным шаўковым абажурам. Святло ўтрымліваюць ці, наадварот, на святло ляцяць тоўсценькія купідоны-хлапчучкі з пазалочанымі кры-

льцамі. Шырачэзныя падваконнікі – праз іх не звесішся, каб выглянуць на вуліцу, хіба што трэба залезці з нагамі... Званіла Г. Я. Ільіной, адзначыла камандзіроўку на Ленінградскім праспекце. Музей Л.М. Талстога на Крапоткінскай – узвышанае судакрананне з жыццём Чалавека. Словы аб сумленні Талстога выпісала. Прасядзела каля трох гадзін у Ленінцы над кнігамі, якія Галіна Якаўлеўна параіла асвоіць. Добра прыхаваны трынаццаты аддзел: чатыры паверхі і яшчэ адна лесвіца, калідорам налева і зноў налева. Старая і новая Масква за вакном. Залатыя купалы з крыжамі і чорныя трубы за імі. Хочацца пісаць аб жаночай долі, характары, дзецях. Як? Адкуль узялася гэтая туга па аркушу паперы? Вось жа вымучвае мяне ўжо колькі гадоў запар, не адпускае. Мяняюцца тэмы, сплываюць нязздзейсненымі задумы, каб ніколі ўжо не вярнуцца, а гэтая пакута не мінае. Мабыць, падтрымлівае яе надзея, абяцаючы, што вось-вось наступіць прасвятленне і нарэшце выкажацца, напішацца тое, што просіцца ў свет. Трэба толькі пераадолець яшчэ адну перашкоду. Так, пакута з тых, якія жыццю хоць бачнасць сэнсу надаюць і калі боль у сабе адчуваю – значыць жывая. Пакута, якую гоніш і галубіш адначасова...

4 чэрвеня

Ідэальны стан духу (для мяне). Унутраная раўнавага, лёгкая журба, адкрытасць хараству, прыгажосці, імкненне дапамагчы, паклапаціцца. Моцнай сябе адчуваю. Загорск – прычынай? Калакольны перазвон над зіхатлівымі купаламі пад мяккім блакітам з белымі аблокамі. Была ў падмаскоўным Абрамцава – Аксакаў, Паленаў, Рэпін, Васнецоў. Першага чэрвеня ў тэатры Маякоўскага “Чайка”

А. П. Чэхава – з Таццянай Даронінай, Яўгеніяй Сямёнавай. Балкон, другі ярус, але цудоўна было ўсё і відно, і чутно. Жыццё на сцэне. Учора добра чыталася, а выйшаўшы з бібліятэкі, пакіравала на Арбат. Прыемна было паволі ісці і спакойна ўглядацца ў твары сустрэчных, разглядаць дамы, заходзіць у невялікія крамы, а тым часам аднекуль думка наплыла, што недзе тут жа на Арбаце тэатр Вахтангава, што добра было б у яго патрапіць. Недзе перад сёмай падышла да будынку тэатра ў рыштаваннях – рамантуюць фасад. І нейкая дзяўчына нечакана прапанавала білет! Спектакль “Двери хлопают”. У Мінску глядзела, але, зразумела ж, пайшла. “Купалаўцы” не горш ставяць. Ну, вядома, рэч вадэвільная, вясёлая. Адкрыцця для душы і не належыла чакаць, але ж для агульнага развіцця штосьці засталося...

8 ліпеня

Польная Гаслаўшчына. Прасторная хата Данкіных бацькоў. Маленькі Эдвард заснуў, слаўнае, мілае дзіця. Так і хочацца цiскаць яго, мілаваць. Пухленькія шчочкі, выразныя блакітныя вочы. Так натуральна, што гэта Данкін сын!

Учора насычаны дзень. Адзначылася Данка ў міліцыі, запісалася ў акадэмічную бібліятэку. І найгалоўнае – яе сустрэча, знаёмства з Алесем Міхайлавічам. Маё пасрэдніцтва. Цікава было назіраць за Алесем Міхайлавічам, як трымаўся з Данкай – стрыманасць, а ўсё адно эмацыянальнасць адамовічаўская. “Не ўбій” – новы яго ідэал. І ад бездані чалавечай подласці – да проста касмічнага гуманізму... Данка збіраецца пісаць дысертацыю па творчасці А. Адамовіча ў Дрэздэнскім педагагічным інстытуце ў семінары па ваеннай прозе. Мне ж да 25-га, хоць памры, трэба пад-

рыхтаваць артыкул!

15 ліпеня

На добры лад, дык сядзі і пішы сабе – спакойна, упэўнена, бо матэрыял ёсць, думкі таксама. А я дрыжу над чыстым аркушам. І пачынала ж адразу "ідэалагічна" і пакацілася гладка, хоць і нецікава, па сцежках, пратаптаных іншымі. "Навукова", суха, як ці не ўсе ў акадэмічныя "Весці" пішуць, але ж сорамна пісаць "навуковаабразна"! Толькі ці змагу я справіцца з матэрыялам, падпарадкаваць яго сабе?! Трэці дзень спрабую ўлагодзіць у сабе плынь, якою вызначаецца маё самавыяўленне. Перачытала раман, паспала і без справы ляжала, гультайнічала. Вядома, сумненні. Гэтыя старыя, як свет, здраднікі. Адчуваю, што калі здолею зараз пераадолець сваю інерцыю, выпрастацца, раскрыцца насустрач "свайму", дык і далей усё складзецца належным чынам. Такое важнае гэтае паўгоддзе! Кандыдацкія экзамены: па югаслаўскай літаратуры – у кастрычніку, беларускай – у снежні. Вытрымаць гэты рытм у імя жыцця майго, якое ніхто за мяне не пражыве... Можа стацца, што не напішу артыкул, што Алесь Міхайлавіч забракуе. Але ж не надарэмна гэтыя пакуты! Вунь як доўга круцяць ключом, каб завесці застаялую машыну. І спыняцца потым нельга, але мо я такая старызна ўжо, што і не завесціся "матору"?!!

23 ліпеня

Калі нарэшце я перастану пакутаваць ад немагчымасці выказацца, калі адкрыюцца шлюзы майго "красамоўства" або перасохне тое, што распірае мяне, зацінае дыханне. Мая бездапаможнасць перад словам. Праклінаю я гэтую пакуту і люблю ж

яе!.. Нават у дзённіку не магу дакладна вы-казацца. Дыстанцыя паміж пачуццём і словам. Як яе пераадолець...

Праўда, артыкул, здаецца, закончаны. Гэта і Лада, галоўнага героя рамана Лаліча, і маё ўзыходжанне на Лялейскую гару. Тыдзень не была ў бібліятэцы і нават з лёгкім хваляваннем часопісы і кнігі брала. Алесь Міхайлавіч толькі праз пару дзён вяртаецца у Мінск.

Янка Брыль: "Маё юнацкае захапленне Талстым прывучыла мяне да пэўнай самастойнасці, да ўмення не баяцца быць <не такім як усе>. Гэтая якасць сяды-тады абуджаецца ў маёй натуры і дае сілы быць самім сабой, не вельмі баяцца самоты, абыдзенасці, няласкі".

28 ліпеня

Перад самай дзевятай не сцярпела: пазваніла кіраўніку. Ён чытаў мой артыкул, на восьмай старонцы. Пакуль падабалася. Я ж, што на важнейшым экзамене была. *Сам* Адамовіч маё чытае! Пераконвала сябе, што нічога не зменіцца ад яго ацэнкі, што застануся пры тым жа стале з машынкай, з тымі ж зялёнымі вачыма і русымі валасамі, у той жа мамай звязанай стракатай камізэльцы. Але ж як трымцела, каб Алесь Міхайлавіч станоўча ацаніў гэтую маю працу! Прыбавілася б мне звычайнай чалавечай годнасці, якой катастрафічна не хапае, нягледзячы на ўсе заходы мае, каб ёю разжыцца... Падабаюся ж сабе эпізадычна ў люстэрку толькі. І якая радасць – даў дабро Алесь Міхайлавіч! Напісаў рэкамендацыю ў "Весці". Адчула сябе шчаслівай, проста да непрыстойнасці!

10 жніўня

Адкуль толькі ён бярэцца – гэты тупы боль?! Адымае радасць жыцця, пасягае нават на знешнюю прыстойнасць, гатовую стрымгалоў рынуцца ў чужую стыхію. Другі дзень я хворая душою. І пакуль па нарастаючай пакуты. А трэба ж, ёсць магчымасць, займацца і потым пашкадую, што не выкарыстала яе. Інстытут. Аддала артыкул друкаваць у машбюро. Некалькі дарэмных гадзін у бібліятэцы. Не ўспрымаецца! І нянавісць да сябе. Снежным комам дэпрэсія, хандра, сплін – дур гэты! – накручваецца і ўсё тут. Не папярэдзіць, не абысці. Толькі перачакаць, пераżыць. Каб потым нечакана накацілася і ахапіла радасць. Ведаю, калі буду жывая, ахопіць. І аж заные, забаліць ужо ад перапоўненасці знутры. Вернецца ўпэўненасць у свае сілы, паверу ў магчымасць здзяйснення самых фантастычных мрой. І ныць буду, што не хапае сіл фізічных, каб успрыняць веды, пераżыць, зразумець. О, гэты стан прыйдзе... Як хочацца працаваць без зрываў, спакойна, радасна! Дзень за днём. І як адкантраляваць, падпарадкаваць розуму сваю псіхіку? Вось жа знаю, што ёсць ува мне *нешта* мацнейшае за мацярынства і каханне. Так, пачуццямі немагчыма кіраваць: яны або ёсць, або іх няма. Але ж тое *нешта* неназываемае, без апазнавальных абрысаў. І калі пачуцці ў асноўным скіраваны на канкрэтных людзей, дык *тое* накатваецца, прасякае наскрозь і я губляюся ў сабе самой. Ці сутнасць мая з *тым*, праз *тое* таксама выяўляецца? Цьмяна адчуваю, што *тое* існуе ў дзвюх іпастасях: цёмнай і светлай. І звязаны з *тым* хвіліны ўздыму, калі ў гармоніі са светам, з Вечнасцю нават. І нянавісць мая, непрызнанне сябе ў бязмежна цудоўным свеце, сорам перад чалавекам і чалавецтвам – адтуль жа. Крыніца, якая

наталяе мяне то жывой, то мёртвай вадою. Хто ж я?!! Пытанне, якім здаўна задаваліся не-спакойныя, спакутаваныя людзі. І вырашалі?! Прастаты і дасканаласці прагне душа. Што суджана ёй?!

13 жніўня

Адзінока, самотна, туга. Душу выварочвае. Ліплю, ледзь трымаюся за свет. Бібліятэка. Падстрыглася – зноў хлопчык, стараваты хлопчык з лапкамі маршчынак вакол вачэй. Хутка нельга ўжо будзе так стрыгчыся... Як заведзены робат рухаюся, раблю па звычцы ўсё, што належыць, а баліць, баліць душа, недзе пад сэрцам, у горле, у галаве – касмічным болем пакуль, бо гэта не сардэчны, не галаўны боль. Пакуль не той боль, ад якога таблеткамі ратуешся. Адзінота. Каторы дзень я ўжо так пакутую? Пяты! Замнога. Міхася Стральцова зрэдку чытаю, імгненнямі захапляе, здорава піша. Хочацца сыйсці з дому, пакіраваць да людзей, а нельга, бо перацятая і самой з сабой трэба спраўляцца. І як я зайздрошчу ў такія моманты, што днямі цягнуцца! – жанчынам, якія важна на кухні стаяць, ахвотна тэлевізар глядзяць, у кінатэатр з цікавасцю ідуць... Робяць усё з адчуваннем уласнай годнасці, непарушнасці свету наўкола іх. А я, нікчэмная, нашу ў сабе боль, незадаволенасць, старэю раней часу. Што са мной дзеецца? Бываюць жа дні, калі радуюся абновам і ля люстэрка кручуся, калі падабацца хачу і з задавальненнем гатую, мыю. Бываюць! Зараз мне здаецца, што ў другога чалавека – не ў мяне, такія дні бываюць.

20 жніўня

Чакала маму. Без яе хата – чатыры цесныя куты. Няўжо калі-небудзь яе не будзе, а я буду?!!

Гэта немагчыма! Пад вечар выйшлі з Данікам на шпацыр, а атрымалася, што і ў грыбы. Сыраежак і лісічак назбіралі. Данік доўга гарэзліва гукаў: “Дзе балота? Пабеглі цягнуць бегемота!”

Халодныя росныя ранкі. Пачарнеў агурэчнік, даспяваюць памідоры. Слухаю цішыню, упэўненая, што па ўсёй зямлі чуваць, як гупаецца налітае сокам крамяное антонаўскае яблыка побач з спрадвечнымі пчалінымі хаткамі ў нашым садзе... О, маё роднае!.. І са шкадаваннем гляджу на свет, бо ў дваццаць шэсць адчуваю, як хуценька бяжыць, прабягае маё чалавечае лета. Адчуваю, што ўспомню некалі – яно блізка гэтае “некалі”! – аб днях, калі мой хлопчык яшчэ маленькі і плача, шкадуючы кацянят з добрай казкі Маршака, калі сама збіраю сілы фізічныя і маральныя, каб годна прайсці праз аспірантуру... У кожным з нас ёсць вечнае. У кожным, такім часовым на зямлі. І ёсць тое, што належыць толькі сённяшняму дню. У адных больш першага, а ў іншых другога. А ўва мне?..

22 жніўня

Даніка вострa хвалюе пытанне ўласнасці. Мне: “Ты не бабіна, ты мая!”. Бабулі Мані: “Мама не твая дачка, я твой”. Стараецца адшукаць у кожнай рэчы маму. Сярод вяргінь большую выбірае – мама. На малюнку маму для звяркоў выглядае. А яго ўласная мама ціхенька збіраецца і збягае да цягніка, каб “сягнуць” у навуку... Тужліва, хоць у пятніцу і суботу проста зорны стан быў. Блукала па лесе і шмат-шмат адзывалася ў душы. Успаміналіся першы і другі курсы, калі летуценнай і чыстай была, сапраўды імкнулася да зор... Зараз я мацней, чым тады. На новай ступені высокі сэнс існавання адкрываецца. Няшмат грыбоў сабрала ды

знайшла, здаецца, большае. І такі лад быў два дні ў душы! Спявала душа. Вось сёння ўжо як разлічваюся за тое здароўе душэўнае – мінор, неспакой, прадчуванні. Але ж дзесь ува мне схаваны той светлы стан, які зноў выявіцца можа. Трэба старацца браць з часу толькі тое, што здароўю душэўнаму садзейнічае – ад людзей, з кніг, падзей і сцежкі выбіраць, на якіх душа ў светлым умацоўваецца...

27 жніўня

Наша вуліца пераходзіць у дарогу, якая губляецца ў лесе, уліваецца пасля ў брукаваны гасцінец, а далей, далей імкнецца ў вялікі свет і я разам з ёю... І яшчэ адна мая дарога ў свет – чыгунка. Звязвае ў адзін вузельчык груклівай хуткасцю цягнікоў кіламетры і маю прагу новых месц і гарачую любоў да іх, любоў – ад якой сэрца заходзілася ў раннім юнацтве. Пцічанская плынь, аточаная дубамі – адразу за бальнічным дваром. Лес пры дарозе – амаль каля хаты, абтупаны, абгледжаны з маленства... Сную ў апошнія гады між Мінскам і Дараганавам часцей частага і ўсё мацней прырастаю да роднага, хоць, здавалася б, куды болей...

Аднак ужо ціха хочацца ў бібліятэку, хоць і з’язджаць балюча... Сяброўства. Данкі не хапае! Адагрэла яна мяне, прагнецца цяпла і далей. Наша еднасць духоўная. Маё выратаванне – у працы. У сяброўстве. Трымаць у руках пачуцці, якія бессаромна мкнуць толькі, можа быць, да шчасця, абмежаванага ўласнай столлю.

5 кастрычніка

Вялікай радасцю, падтрымкаю – прасякнуты святлом і сардэчнасцю ліст ад Ніны. Ласкавы, ла-

годны і журботны... На 30-га кастрычніка прызначаны экзамен па югаслаўскай літаратуры ў Інстытуце славяназнаўства і балканістыкі... Сёння прачнулася без прычыны а чацвёртай. Чытала "Залатую ружу" Паўстоўскага. Амаль кожны дзень – Моцарт, Шапэн, Грыг, Рахманінаў... І бачу перад сабой Твар, усепрабачальныя вочы з фільма аб Андрэю Рублёвым. Хочацца вось зараз, адразу ў Храм Божы, упасці на калені і маліцца, маліцца. Момант, калі аддаляюцца ўсе разумаванні, штодзённыя мітрэнгі. Аказваюся пры прасторнай дарозе, якою ручаіны, струмені святла імкнуць. Ці ў маю душу ўліваюцца?..

23 кастрычніка

Трубнікоўскі завулак. Стары будынак Інстытута славяназнаўства і балканістыкі. Пехам з "Якара" па вуліцы Горкага. Учора бледна-ліловымі хрызантэмамі з палыновым пахам Ларысу павіншавала з днём народзінаў. Адзначылі смачнымі тульскімі пернікамі з малаком яе дваццацішасцігоддзе ў гасцінічным пакоі... Унутраная работа, што адбываецца нібы амаль без майго ўдзелу. Нашу ў сабе бездань, якая то пашыраецца, пагражаючы расціснуць, то звужаецца і месца маім пачуццям аслабаняе... Масква, сустрэча з ёй – зіхатліваю мараю маленства, здзейсненай у кастрычніку семдзесят чацвёртага і вось кастрычнік восемдзесят першага... Сем гадоў – так шмат пройдзена, пражыта, а ўсё недзе на пачатку да свайго самавыяўлення...

25 кастрычніка

У Царкве на Ардынцы. Горача вачам і чамусьці ніякавата ўглыб зрабіць крок, малілася сваімі словамі. Галава ж не хацела апускацца, а якраз

уздымалася. Над усім панавала Вышыня. Ураўнаважылася. Я прыйду сюды зноў, ужо не абцяжараная клопатам экзамена. Як шкада, што ў Мінску на амаль двухмільённы сталічны горад – толькі Святадухаўскі Сабор і Царква Аляксандра Неўскага на Вайсковых могілках... І мой дараганаўскі абшар увогуле пазбаўлены апекі ўзнесеных крыжоў. Якою гэта стратаю...

30 кастрычніка

Праходзілася праз кожны дзень з цяжарам на плячах і холадам чакання экзекуцыі. Дражніла здрадніцкае жаданне проста не з'явіцца на экзамен. Як цяжка ўсё ж мне даецца гэты рух-высілак да права сваім займацца! І атрымала "выдатна", хоць, як заўсёды хіба, сваім адказам незадаволена! Галіна Якаўлеўна падкрэсліла, што папрацавала я шмат. Напружання спружына са скрыгатам цяпер раскручваецца...

19 лістапада

Учора Я. Брыля "Птушкі і гнёзды" чытала амаль увесь дзень. Была ў Доме літаратара на вечарыне, прысвечаным 80-годдзю Міхася Зарэцкага. У прэзідыуме – старэнькая жонка, дачка і сын у гадах ужо. А пражыў муж і бацька толькі трыццаць шэсць гадоў! Забралі, абвінавацілі, забілі. Станіслаў Пятровіч – таксама ўжо неяк аслабелы і выступалася яму цяжкавата. У захапленні ад Янкі Скрыгана. І ён жа сядзеў, адбываў пакаранне за вернасць роднаму, беларускаму. Колькі задум не адбылося, колькі не рэалізавалася імі і многімі іншымі пакутнікамі! Трагедыя асабістых лёсаў і літаратуры, усяго народа беларускага – як такое магло стацца... І апошнім часам адкрываю для сябе, што гэта ж Вялікае Княства Літоўскае – бе-

ларуская гісторыя, што Вільня і наша сталіца. Пачуццё крыўды і віны адначасова. Дзеля чаго нас дэзарыентавалі, па сутнасці, абрабавалі з самага дзяцінства?!

9 снежня

Упершыню паспрачалася з Алесем Міхайлавічам – з-за розных падыходаў да напісання дысертацыі. Застаюся на сваім: метадалогія павінна быць. Літаратуразнаўства – навука, а не белетрыстычныя заметкі. У мяне ёсць думкі, ідэі, якія я хачу разгарнуць на матэрыяле дзвюх літаратур. Думкі, відаць, не вельмі арыгінальныя, агульнавядомыя, але ж я самастойна вынаходжу свой веласіпед, каб навучыцца мысліць, авалодаць пакрысе літаратуразнаўчай культурай. Няхай сабе гэта пакуль што нават трохкалёсны веласіпедзік. Нельга адразу за складанае, глабальнае брацца. Расцісне цяжар. Паступовасць. Алесь Міхайлавіч прапануе "пісьменніцкі падыход".

Слухала Моцарта. Свет рассунуўся, падабрэў, геніяльнай музыкай прасякнуты. Затрымцела, адазвалася душа ўжо калі толькі клала на дыск пласцінку. Гэта дзякуючы таму, што амаль з дня ў дзень з класікай. Музыка стала патрэбай душы... Значыць, душа гэтая ўсё ж паддаецца выхаванню. Толькі не прабачаць сабе, не шкадаваць сябе!

27 снежня

Чытаю "Освобождение Толстого" І. А. Буніна. Апошнія, адны з апошніх слоў Льва Мікалаевіча Талстога: "Все я... все проявления... довольно проявлений... вот и всё... ". І далей:

"– Избави Бог жить только для этого мира. Что -бы жизнь имела смысл, надо, чтобы цель её выходила за пределы постижимого умом челове-

ческим.

– Дорого и радостно общение с людьми, которые в этой жизни смотрят за пределы её.

– Моё Я стремится расшириться и в стремлении сталкивается со своими пределами в пространстве. (...) Кроме сознания пределов в пространстве, есть еще сознание себя – того, что сознаёт пределы. Что есть это сознание? Если оно чувствует пределы, то это значит, что оно по существу своему беспредельно и стремится выйти из этих пределов.

– Жизнь, которую я сознаю, есть прохождение духовной и неограниченной (божественой) сущности через ограниченное пределами вещество.

– Жизнь человека выражается в отношении конечного к бесконечному.

– Бесконечное, которого Человек сознаёт себя частью, и есть Бог".

Навошта мне гэта – у Буніна аб Талстым? Евангелле, Альберт Швейцар, думкі "разумных"? Ды ў моманты судакранання з гэтым вялікім рацыо, такім далёкім, здавалася б, несувымерным з магчымасцямі маёй сціплай асобы, набываю маральныя сілы, каб ісці праз будні і любіць іх. А потым, калі перасыхае жывая крынічка ў душы, зноў пакутліва шукаю апраўданне свайму часу...

Маё, такое нібы натуральнае, памкненне быць прыемнай знешне – не хачу вылучацца, а быць пры тым апазнавальнай, мець пэўныя кнігі і пласцінкі, зручныя рэчы, якія мінімальную ўтульнасць забяспечваюць. Колькі ж у гэтых маіх жаданнях праяў духоўнага?!. І даходжу да высновы, што, відаць, калі б лёгка адразу мне ўсё па жыцці ў матэрыяльным плане давалася, была б жорсткай, не адчувала б патрэб іншых. І вакол шмат людзей, якія маюць менш за мяне. Ці спагадаю я ім? Мая

пагоня за матэрыяльным – экзамены матэрыяльнае! – зблажыла маю душу, якая ва Уладзіміры – Суздалі абудзілася, акрылілася. Ёсць нейкая мера паміж рухам знешнім і ўнутраным. Нельга яе парушаць беспакарана. Экзамены здадзены. Трэба б распрыгоніцца, а я ўсё адно бы ў кут загнаная. Як балюча біцца галавою аб столь сваёй абмежаванасці. Як бы не змарнаваць свой час і галоўнага так і не зразумець...

3 студзеня, **1982**

А жыццё – цудоўны, незвычайны дар чалавеку. Дачытала ўчора "Освобождение Толстого". Разумею, успрымаю ўсімі пачуццямі, бо, па сутнасці, рашаю ўсё сваё жыццё праблемы роднасныя. І апораю мне тое, што людзі да мяне над гэтым думалі, пакутавалі, а я звяном у ланцугу чалавечым агульным. Я – маленькая, прымітыўная, няздольная вывучыць дзве мовы. Так, і я, такая, пакутую над вырашэннем вечных пытанняў. У сілу сваіх магчымасцей, якія залежаць і не залежаць ад майго "я". Горычна, што не дадзена мне многага зразумець, сябе выявіць. І не аднойчы яшчэ працьме гэтая немагчымасць расчараваннем і крыўдай за бездапаможнасць сваю, жабрацтва духоўнае. Хоць прага да ведаў, да "выяўлення сябе" – нават пакутлівая. І няма мяне без яе. Няма! Яна мацнейшая за мацярынства, за каханне, хоць жывіцца і адным, і другім. Страшна пражыць свой час, састарэць целам, не нарадзіўшыся душою...

Данік позна ўвечары ў сваім ложку: "<Бярозу> напісаў Сяргей Ясенін. Кнігі піша пісацель. Мой Аргус быў у Адысея. Учора быў". Нешта застаецца ў галоўцы, нават калі нібы і не рэагуе дзіця адразу на інфармацыю...

17 ліпеня

Другі дзень на Фіяленце. Чорнае мора, смарагдавае, блакітнае, імгліста-срэбнае. Пакручасты спуск паміж гор, круцізну якіх час зрабіў плаўней, даступней для ног чалавечых. Хвалі, хвалі – бясконцы дыялог з берагам. Шчасце – мора іграе. Жывая сцяжынка ад каменя, на якім я сяджу, да краю, канца гарызонту – над ім нізка-нізка завісла агромністым чырвоным шарам сонца. Яно ўжо не грэе, не фарбуе цела, але ж высвечвае, саграваe знутры... Сцяжынка вузкім промнем дакалыхваецца да мяне, а чым бліжэй да лініі далягляду, тым яна шырэй. Бясконцая хвалістасць плыве некуды ў бясконцую даль, магутнае пругкае цела не змяшчаецца ў адведзеных яму межах. Неверагодная бесклапотнасць. Схаваліся недзе мае заўсёдныя чаканні, перасцярогі, прадчуванні і незадаволенасць сабой. Шчасце!!!

25 ліпеня

Учора з самай раніцы – горад-цуд Севастопаль, шчодра ўслаўлены і набліжаны да мяне Паўстоўскім. Міжволі чакаеш таксама, што вось-вось з’явяцца грынаўскія пунсовыя ветразі і Асоль! У парку вакол панарамы Севастопальскай вайны 1854 – 1855 гадоў – бастыёны, рэдуты і паўсюль усепранікальны, тонкі водар акацый... Прыгажун-капітан у святочнай белай форме. Глянула і ахнула ды засмяялася з сябе. Пэўна, ідзе на спатканне да сваёй Асоль! І, вядома, Херсанес. Антычнасць. Руіны і жывое ласкавае мора, запоўненае безліччу прыхільнікаў. Студэнты археолагі-гісторыкі на цудоўнай практыцы. V век да нашай эры – XV нашай. Мільёны сэрцаў і ног разносяць па свеце сляды мінуўшчыны. Гэта ж і зусім юная Анна Ахматава некалі тут вершы свае вымройвала...

9 верасня

Што ёсць я? Выпадковасцю ў гэтым свеце? Вынікам чаго мой кожны дзень? Відаць, абставінаў, некаторыя з якіх выразна ад некага і нечага канкрэтнага залежаць, а іншыя я сама нібыта абуджаю, наступныя ж, згодна з “класіфікацыяй” маёй, тыя, што як бы самі сабой выплываюць. І якраз яны, гэтыя апошнія, найчасцей асаблівую радасць, нават шчасце даюць адчуць. Хоць яны звычайна – вынік руху як бы таксама па зададзенай *аднекуль* траекторыі...

16 верасня

Bettina verstorb! 27 жніўня, не дажыўшы трох дзён да сваіх дваццаць восьмых народзін... Дыягназ: сардэчная недастатковасць, а яна ж ніколі не скардзілася на сэрца. Трохадовая Лілянка асірацела. Бецiны няма! А я жыву, клапачуся аб дробязях, крыўдую, скарджуся. Атупелая ад валер’янкі. Услед за Бецінай у тую прорву скочыць хочацца. Mein liebes Schwesterchen! Гавораць на суцяшэнне, што такі Лёс яе. А мой лёс – яе аплакваць?! Канверт у траурнай чорнай рамцы. Бедная майко-мама. Напісала: “Заставайся мне дачушкай”. Застануся! Толькі б боль гэты перажыць. Разрыў па-жывому. Ужо спакойна паўз могілкі іду. Заўсёдная вусцішнасць як выпарылася.

25 верасня

Снілася пачвара, якая на вачах з маленькай чалавекападобнай жывёлінкі вырасла ў жахлівае стварэнне. Агіднае. Якое і апісаць немагчыма, бо нічога падобнага ў жыцці я не бачыла. Яна ганялася за мною. А я замахвалася, каб ударыць па вылупленых круглых вар’яцкіх вачах і шкадавала біць! Ці баялася? Прачнулася з падвойным адчу-

ваннем: страх, агіда і шкадаванне. Ці сумясціма гэта ў жыцці? І здаецца, што калі б гэтая пачвара дакранулася да мяне сваім доўгім, як гліст, хобатам, я памерла б ад агіднасці.

Малюся аб Бецiне, аб родных, аб тых, хто пакутуе. Хоць неяк мала, эпізадычна, апраўдваючыся патрэбаю душы... Напісала кароткі ліст майкомаме. Мой слабы deutsch замінае напоўніцу выказаць спачуванне і жаль. Сёння раптам адчула, што адпускае бездань. І адразу папракнула сябе: як жа хутка ты суцешылася. Апраўдвацца перад сабою? Не ведаю. Боль жывы ўва мне жывой.

7 кастрычніка

Учора сорак дзён як няма Бецiны. Пайшла ў Вечнасць! З новай сілай боль нахлынуў. Ліст ад майко. Родная мая. Хадзіла ў Царкву. Свечку паставіла ля іконы Мінскай Багародзіцы. Суха і няёмка было адразу. Слёзы паліліся, калі побач прайшоў з кадзілам святар. Увечары напісала ліст Дануце. Снілася нарэшце Бецiна. У тых жа мінскіх сініх портках і зялёнай куртцы, вясёлая. Гаварылі так, нібы яна проста з іншага пакоя зайшла і прысела на тахту...

17 снежня

Сорамна сваіх пяцідзесяці старонак. Вось Тамара Чабан сёння абаранялася – гэта дысертацыя! І адчуванне таго, што лёс мой перад дзвюма дарогамі застыў: налева – поўны крах, направа – здзяйсненне, узлёт. Ці наадварот? Адным словам, або забярэцца ад мяне усё, або прыдасца яшчэ. “Идиота” ўчора закончыла – узрушанасць, нярвовасць. Як я яго ў дзевятнаццаць чытала?! Данік, калі стрэлы з лесу данесліся, нечакана выказаўся: “Гэта Іван-Світаннік з братамі палюе...”

6 студзеня, **1983**

Чаму я прыдумала, што мой жыццёвы шлях мусіць менавіта праз аспірантуру пралягаць? Шлях да разумення сябе і іншых. Дапамога людзям, дабрыня да іх у дробязях і ў вялікім – вось праўда. Ну вось, дайшла! Пасягаю ж зараз на тое, што мне стала выратаваннем ад манатоніі карэктарскай, да чаго так імкнулася...

Як ні парадаксальна, але думка аб тым, што з маім адыходам з зямлі развязаліся б вузлы, якіх я не дзеля злога, але ж як на службе ў зла, назавязвала – родная мая думка, не прыблуда. Жыве ўва мне, мірна суседнічае з прагай бясконцага быцця, любові да свету. І гэтая думка – таксама мая віна, мой грэх, бо ўсяму свой час і ўмець радавацца трэба кожнаму дню, імгненню. І шкадую ж сябе! Слёзкі коцяцца, хоць і не дужа спорныя ўжо. Мой шлях. Звілістая лінія. Калі цвяроза глянуць, дык колькі грахоў выпукліцца, колькі правінаў маіх, што хіба хопіць, каб усё жыццё маліцца аб адпушчэнні іх. Я ж грашу дзень за днём, помнячы аб Небе, аб Вышыні. І ад гэтага мае грахі яшчэ чэмерней...

27 лютага

Без веры немагчыма. Заледзянела б. Мая спрэчка на гэтых днях. Так, не ўяўляю сабе па чалавечых мерках Бога. Не магу ўявіць Яго, як бясконцасць не магу ўмясціць у сябе. Але ж адчуваю над усім лёсаносную Руку, Якая кіруе светам з часам прамінулым, цяперашнім і будучым. І чым бы я была без вызнання Бога?! Пустыняй! Жывуць у маёй душы два пачаткі – Бог і каханне. Не магу не любіць, створана так, што жывая толькі тады, калі кахаю. Але ж гэтыя пачаткі так цесна звязаны, што, магчыма, і не пара іх, а адзін толькі... Шчасце веры

– ішла да яго. Пакутліва. І калі раптам адбіраецца ў мяне магчымасць звярнуцца ў малітве да Бога – нягеглай раблюся, зласлівай, зайздроснай. І з удзячнасцю, радасцю кожны дзень прымаю, калі прагаворвае ўва мне Вышыня.

7 красавіка

Паспрабавала запісаць, што Янка Брыль учора ў Доме літаратара на пасяджэнні секцыі літаратуразнаўства і крытыкі, звяртаючыся да маладых, гаварыў: “Самае галоўнае – майце сябра... У мяне два друга ёсць, якім я даю ў рукапісе чытаць: Уладзімір Калеснік і Алесь Адамовіч, вельмі розныя па характары. Каб меней было потым выграбаць... Было два выпадкі, калі мая крытыка не адбылася: у сорак пятым годзе. Калі рэдактарам “ЛіМа” быў Аркадзь Куляшоў, я напісаў артыкул і сустракае мяне на калідоры адзін таварыш ды кажа: “Ты аглобля ў чужых руках, але ж будуць біць і па аглоблі і па руках”. Артыкул я не забраў, але ж яго не пусцілі ў друк, хоць і былі ўжо ўсе адзнакі і роспіс Куляшова. Другі раз, калі выйшла мая кніга, сустрэў мяне Бэндэ ды кажа: “Вазьмуся я за цябе, браток, якой ты мовай пішаш?”, але не паспеў узяцца. Пытайцеся, пакуль мы ёсць...”. Цудоўны Янка Брыль, Іван Антонавіч, саромеюся павітацца з ім, падысці да яго. Баюся! Узровень! Ды ж надзейна быць з ім у адным часе.

5 мая

Як гэта ні парадаксальна, але ж, чым болей я думаю пра нібы агульнае – пра Неба, Вышыню, тым болей мяне зямное радуе. Мацней трымаюся за знешняе: прыгажосць дробязі, хай сабе нават кавалка мыла. Хараство вясновай пары адчуваецца абвострана і на фізічным узроўні, калі дыхаеш на

поўныя грудзі і вачыма ўвесь свет абдымаеш.

Манастырская келля была б спрашчэннем лёсу. Збегчы ад праблем, схавацца. Відаць, сыход у манастыр апраўданы тады, калі прагаворвае ў чалавеку Сусвет, усё чалавецтва і ён за гэтае чалавецтва не можа не маліцца. І не ва ўзросце справа. Мабыць, ёсць людзі, якія хутка сталеюць душою і рана прыходзяць да Ісціны, да разумення асноў светабудовы...

Цяпер усведамляю, што вера ўва мне жыла заўсёды, доўгія гады стукалася ў замкнёныя дзверы душы, прасілася, каб прызнала яе, каб запатрабавала невымерны скарб, атрыманы разам з нараджэннем. Вяртанне да сябе?

27 мая

Царскі падарунак Алеся Сямёнавіча: "О жизни преизбыточествующей" Н. С. Арсеннева, перапляцены томік-ксеракс брусельскага выдання 1966 года. Напружанне, праца пачуццяў на ўсіх маіх паверхах.. Не хапала мне якраз таго, што адкрываю ў гэтай кнізе. Тамленне духу, нявыказанасць – выказанасцю, адкрыццём. Разбалелася нават галава, я згубілася, я – слабая, грэшная. Сорам мне! Мае бляклыя пачуцці, невыразныя думкі. І працягваецца сонечны прамень: чарговая магчымасць стаць глыбей, паразумнець у галоўным. Гэта тое слова пра Госпада, якога я чакала, прадчувала, якое і было ўва мне! Цеснілася і вызваліцца не магло, каб мне ж адкрыцца: "Бог Сам Себя доказывает, обнаруживает, открывает душе. В этом – основа богопознания. Встреча Бога и души – вот стержень и смысл религиозного опыта. Бог может встречаться с нами, говорить сердцу нашему повсюду, на каждом шагу нашей жизни. <Сзади и спереди Ты объемлешь меня и полагаешь на мне руку

Твою>, восклицает псалмопевец. Бог может открываться сердцу и в страданиях, и в радостях, и в момент гибели, и в чудном спасении, и в красоте природы, и в голосе нашей совести, и в ближнем нашем, нуждающемся в нашем сострадании, и, наконец, в томлении, тоске нашей по Нему, неудовлетворенных никакими земными благами и удачами, тоске, которую Он Сам вложил в нас и которая является скрытым голосом Его в нас, зовущим нас к Себе“.

7 чэрвеня

Праз Арсеннева – нечаканая, а доўгачаканая сустрэча. Блез Паскаль! Трыццаць дзевяць гадоў жыцця, “моральная страстность – и строгая дисциплина и честность ума“. 23 лістапада 1654 года адбыўся канчатковы яго зварот да веры, адбылося штосьці незвычайнае, аб чым ён запісаў і ніколі не расставаўся ўжо з гэтым высокім сведчаннем, носячы яго зашытым на грудзях. “Искать со стенаниями – вот к чему мы призваны. Паскаль верит, что <пустота сердца, бесконечная бездна может быть заполнена только предметом бесконечным и непреходящим>, т.е. только Богом“. Вялікі матэматык, фізік, можна сказаць, геніяльны, што аднак не спакусіла, не асадзіла яго ў жыццёвую матэрыю, а, наадварот, вывела на шлях пошуку Прычыны Прычын...

21 чэрвеня

Пару дысертацый мушу прачытаць, перагледзець у галоўнай Ленінскай бібліятэцы. Ужо змірылася з вынікамі абмеркавання сваёй працы. Адчуванне, што Алесь Міхайлавіч чакаў ад мяне большага, чым я магу на дадзеным этапе. Рада, што параўнанне “Маста на Дрыні” Іва Андрыча і

“Млечнага Шляху” Кузьмы Чорнага прызналі ўдалым. Эверэст мой. Уступ, заключэнне трэба канкрэтна дапрацаваць, каб адпавядалі ўсталяваным канонам. Ці знойдзецца мне месца ў аддзеле Ўзаемасувязей літаратур у Інстытуце?..

Добра супала, што кніга Арсеннева патрапіла мне ў рукі перад гэтым выездам у Маскву. І вось чытаю “Мысли (о религии)” Блеза Паскаля, выдання 1899 года! З уступным нарысам Прэва-Парандоля “Паскаль, как моралистъ“, якім жа сутнасна дакладным і як менавіта для мяне напісаным! “Ему нужно хорошо обрисовать человека, чтобы доказать нам, что человек есть загадка, совершенно необъяснимая и неразрешимая никакой другой гипотезой, кроме истинности христианской религии. Чем более странна, значит, природа человека, чем более полна противоречий и непостижима с помошью одного разума, тем очевиднее и выше та истина, которая одна только может объяснить ея. Чем глубже мрак, тем живее и благотворнее покажется нам сменяющий его свет”.

Чалавек, па вызначэнні Паскаля, толькі вельмі слабы па прыродзе трыснёг, які пры тым аднак мысліць. І ў гэтым яго перавага перад усім астатнім, што мацней яго і здольнае знішчыць у адно імгненне. Гэтую сваю думку Паскаль разгортвае далей і ўрэшце выказваецца нечакана і так мне па духу зразумела: “Все тела, свод небесный, звезды, земля с ея царствами не стоят слабейшего из умов, ибо последний знает все это и самого себя, а тела ничего не познают. С другой стороны, все тела в совокупности, все умы вместе и все их произведения не стоят даже малейшего проявления любви: это свойство бесконечно высшего ряда. Все тела в совокупности не могли бы произвести самой ничтожной мысли: это невозможно, это явление

иного ряда. Из всех тел и умов нельзя было бы извлечь ни одного движения истинной Любви: это невозможно, это явление иного ряда, это – выше природы”. Так, Любоў з вялікай літары, якая ёсць Богам і да кожнага з нас звернута, і любоў, якая ў кожным з нас узрошчваецца, набліжае да Існага.

28 жніўня

Успенне Багародзіцы. Што са мной адбылося сёння?! Там, у сціплым Храме ва Ушы пад Маладзечнам. Слёзы, слёзы яшчэ да пачатку службы. І проста, як па інерцыі, услед за іншымі да Споведзі пайшла. З страхам, што нешта не так зраблю, нахілілася над аналоем. Нейкая хвіліна – адказала на пытанні святара і выпрамілася. Ды раптам адчула дзіўныя празрыстасць, лёгкасць па ўсім целе, нібы гатовым вось-вось узляцець. Цела не стала. Застаўся трапяткі, лёгкі, пяшчотны прамень. Што са мною?.. Бездапаможна азірнулася, бо сапраўды адбывалася неверагоднае і шчасліва доўжыліся нейкія імгненні, а я аказалася нібы ў іншым часе і была толькі сведкам рэальнай прасторы. Вагомасць пачала вяртацца паволі... Маё першае Прычасце. І зноў слёзы, лёгкасць, але ўжо іншыя, чым пасля Споведзі. Лёгкасць кроку па зямлі. Учора ў сне – вясёлка над Царквою.

7 чэрвеня **1996**

Забрала з “Мастацкай літаратуры” свой паэтычны зборнік “Ускраек тысячагоддзя”, з нібы грамнічнай свечачкай на вокладцы, якраз на Духаў

дзень! Была на мосце над Нямігай, калі са званіцы Святадухаўскага Храма над стольным Менскам святочна званы загучалі... "Ісус – Айчына./ Горняй мары – жальба і надзея./ У бясконцасць – працяг жыцця". Асанна! Іду далей.

ЗМЕСТ

БІБЛІЯТЭКА
Беларускага літаратурнага аб’яднання
“БЕЛАВЕЖА”

Серыя заснавана ў 1990 г.

Кніга дзевяноста трэцяя

Рэдактар
Янка Дубіцкі

Тэхнічны рэдактар
Павел Бельскі

На вокладцы
карціна Міколы Бушчыка “Святадухаў дзень”

Чорна-белы фотаздымак
Уладзімір Сіз

Графіка
Ежы Лянгевіч

**Zrealizowano dzięki dotacji
Ministra Administracji i Cyfryzacji**

ISBN 978-83-7657-114-0

Nr 93

Mariusz Śliwowski
ul. Kolejowa 19; 15-701 Białystok
tel. 602 766 304,
e-mail: prymat@biasoft.net, www.prymat.biasoft.net